ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Мельник Л. Ю.,
д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН, ректор ІПК ДСЗУ
Дацій О. І.,
д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:
Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:
Безус Р. М., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Величко О. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Гончаренко О. В., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри, Національний університет біотехнологій і природокористування
Демчук Н. І., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Катан Л. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Державна академія статистики, обліку і аудиту
Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України
Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»
Павлова Г. Є., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Полтавська державна аграрна академія
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Полтавський університет економіки та торгівлі
Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумський національний аграрний університет

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року
ISSN 2306-6792
Передплатний індекс: 21847
Засновники:
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33
Телефон/факс: (044) 458-10-73
www.agrosvit.info
E-mail: economy_2008@ukr.net

АГРОСВІТ

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 14 липень 2018 р.

У НОМЕРІ:

Назаренко О. В.
Сутність, функціональне призначення та особливості застосування аналітичних процедур в аудиті 3
Скоцик В. Є.
Організаційно-економічні засади формування інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарської техніки України 9
Залізко В. Д., Мартиненков В. І., Гирба Н. С.
Пріоритети досліджень соціоекономічних проблем сільських територій України на 2019—2020 роки: інновації, підприємництво, децентралізація 16
Лівінський А. І.
Напрями удосконалення системи стратегічного й оперативного планування реноваційного розвитку підприємств тваринництва 21
Бусарєва Т. Г.
Розвиток тіньового сектору нової економіки 27
Белінська С. М., Белінська Т. А.
Особливості автоматизації облікового процесу 31
Полтавська О. В.
Маркетингові передумови розвитку підприємств ресторанного господарства 37
Шепель Т. П.
Методичні підходи до оцінки земельних ресурсів, як об'єкта обліку 43
Тульчинський Р. В.
Законодавче забезпечення децентралізації влади в умовах становлення нового регіоналізму в Україні 49
Крамарьов О. С.
Кореляційно-регресійний аналіз залежності ціни зерна пшениці озимої від витрат на внесення добрив 54
Гарбар Є. С.
Механізм підтримки фінансової стійкості банку в умовах волатильності ринку 58

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
SIS; Google Scholar.
Рекомендовано до друку
Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 26 липня 2018 р.
Підписано до друку 26.07.18 р.
Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 8,9. Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2607/3.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2018

АГРОСВІТ

№ 14 / 2018

CONTENTS:

Nazarenko O.
THE ESSENCE, FUNCTIONAL PURPOSE AND USAGE ASPECTS OF ANALYTICAL PROCEDURES IN AUDIT 3
Skotsyk V.
ORGANIZATIONAL-ECONOMIC PRINCIPLES OF THE FORMATION OF THE INFRASTRUCTURE PROVISION OF AGRICULTURAL MACHINERY MARKET IN UKRAINE 9
Zalizko V., Martynenkov V., Girba N.
PRIORITIES FOR RESEARCH ON SOCIOECONOMIC PROBLEMS OF UKRAINIAN RURAL AREAS IN 2019—2020: INNOVATION, ENTREPRENEURSHIP, DECENTRALIZATION 16
Livinsky A.
DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF STRATEGIC AND OPERATIONAL PLANNING OF RENOVATIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL ENTERPRISES 21
Busarieva T.
THE DEVELOPMENT OF THE SHADOW SECTOR IN THE "NEW ECONOMY" 27
Belinska S., Belinska T.
FEATURES OF AUTOMATION OF THE ACCOUNTING PROCESS 31
Poltavska O.
MARKETING PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF RESTAURANT ENTERPRISES 37
Shepel T.
METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF LAND RESOURCES AS AN OBJECT 43
Tulchinskiy R.
LEGISLATIVE SUPPLY OF POWER DECENTRALIZATION IN THE CONDITIONS OF NEW REGIONALISM FORMATION IN UKRAINE 49
Kramarov O.
CORRELATION-REGRESSION ANALYSIS OF THE DEPENDENCE OF THE PRICE OF WINTER WHEAT ON THE COST OF FERTILIZER TREATMENT 54
Harbar E.
SUPPORT MECHANISM FINANCIAL BANK STABILITY UNDER VOLATILE MARKET CONDITIONS 58

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

— У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).

— Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).

— Назва статті (регистр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.

— Анотація мовою статті та англійською мовою.

— Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.

— Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури **(References) в романському алфавіті (harvard reference system)**, повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.

— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файла з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 657.6:167.2

О. В. Назаренко,
д. е. н., доцент, доцент кафедри економічного контролю та аудиту,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми

СУТНІСТЬ, ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ПРОЦЕДУР В АУДИТІ

O. Nazarenko,
Doctor of Economics, associate professor, associate professor of Department of Economic control and audit, Sumy National Agrarian University, Sumy

THE ESSENCE, FUNCTIONAL PURPOSE AND USAGE ASPECTS OF ANALYTICAL PROCEDURES IN AUDIT

Питання теорії, практичного функціонування та регулювання з подальшим вдосконаленням методики проведення аудиторських перевірок знаходяться у сфері інтересів науковців-теоретиків, аудиторів-практиків, суб'єктів господарювання та інших користувачів їх як фінансової, так і не фінансової звітності.

Метою дослідження є теоретичне обгрунтування особливостей застосування аналітичних процедур аудиту у відповідності до нормативних вимог.

Міжнародні стандарти аудиту вимагають від аудитора розробки і застосування аналітичних процедур для кожного суттєвого класу операцій, залишку рахунку та розкриття інформації незалежно від оцінених ризиків суттєвого викривлення. Найважливішим аспектом виконання аналітичних процедур в аудиті є розуміння можливості їх застосування з урахуванням визначеної мети та поставлених завдань.

Пріоритетне значення аналітичних процедур полягає у їх меншій трудомісткості, нищій вартості, більш високій ефективності порівняно з аудиторськими процедурами, спрямованими на дослідження безпосередньо первинних документів, регістрів аналітичного та синтетичного обліку. Використання аналітичних процедур на кожному етапі надасть можливість аудитору визначити аудиторський ризик та рівень суттєвості, оцінити вірогідність безперервної діяльності суб'єкта перевірки, дослідити вплив різних чинників на відхилення фактичних показників від оптимальних (рекомендованих, визначених законодавчо) та запропонувати конкретні заходи щодо усунення виявлених недоліків.

The questions of theory, practical functioning and regulation with further improvement of the methodology of audit conducting are in the sphere of interests of analyst-scientists, auditor-experts, business entities and other users of their as financial so non-financial reporting.

The goal of the research is to provide a theoretical justification for the usage aspects of analytical audit procedures in accordance with regulatory requirements.

International auditing standards require the auditor to develop and apply analytical procedures for each significant class of operations, account balance and disclosure regardless of the assessed risks of material misstatement. The most important aspect of analytical procedures achievement in audit is realizing the possibility of their usage, taking into account the stated goals and objectives.

The priority value of analytical procedures is their less labor-intensive, poor value, higher efficiency compared to audit procedures aimed at exploring directly the primary documents, registers of analytical and synthetic accounting. The usage of analytical procedures at each stage will enable the auditor to determine the auditor's risk and level of materiality, to assess the probability of the continuous activity of the subject of verification, to investigate the impact of various factors on the deviation of the actual indicators from the optimal (recommended, determined by law) and to propose specific measures to eliminate the identified shortcomings.

Ключові слова: аналітична процедура, аудиторська процедура, Міжнародні стандарти аудиту, аудиторський ризик, суттєвість.

Key words: analytical procedure, audit procedure, International Standards on Auditing, audit risk, materiality.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання теорії, практичного функціонування та регулювання з подальшим вдосконаленням методики проведення аудиторських перевірок знаходяться у сфері інтересів науковців-теоретиків, аудиторів-практиків, суб'єктів господарювання та інших користувачів їх як фінансової, так і не фінансової звітності.

Завданнями аудитора є розробка та реалізація аудиторських процедур у такий спосіб, який уможливить отримати прийнятні аудиторські докази, що в загальній сукупності дозволить сформулювати незалежну аудиторську думку, яка буде обгрунтована у звіті аудитора. Враховуючи зарубіжний досвід, можемо зазначити, що серед методів, які застосовують аудитори, на особливу увагу заслуговують аналітичні процедури, які регламентуються на всіх етапах проведення аудиторського дослідження. Аудитор має розробити та виконати аналітичні процедури, що за певних обставин відповідають меті отримання прийнятних аудиторських доказів у достатньому обсязі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням застосування аналітичних процедур в аудиті присвятили праці такі вітчизняні вчені: М. Білуха, О. Бородкін, В. Бондар, Ф. Бутинець, Н. Дорош, Т. Каменська, М. Корінько, Є. Мних, О. Петрик, Н. Проскуріна, О. Редько, В. Сопко, К. Сурніна, В. Тимофеєв, В. Шевчук, а також зарубіжні науковці: Р. Адамс, А. Аренс, М. Беніс, С. Бичкова, А. Газарян, І. Елісєєва, Дж. Лоббек, Н. Ремізова та ін. У зв'язку з тим, що в умовах сьогодення, відбувається суттєва трансформація методики здійснення незалежного контролю, актуалізується проблема поглибленого дослідження щодо застосування аналітичних процедур на всіх стадіях аудиту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є теоретичне обгрунтування особливостей застосування аналітичних процедур аудиту у відповідності до нормативних вимог.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У відповідності до закону України "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність", при провадженні аудиторської діяльності застосовуються Міжнародні стандарти аудиту, оприлюднені державною мовою на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, який забезпечує їх актуалізацію. При цьому цей орган має право визначати дату, з якої застосовуватимуться міжнародні стандарти аудиту [4].

У практичній сфері виникають ситуації, яким притаманний конфлікт інтересів. Такі конфлікти можуть виникати з багатьох причин, починаючи від порівняно тривіальної дилеми до крайніх випадків шахрайства та аналогічної незаконної діяльності. Неможливо навіть спробувати скласти детальний та вичерпний контрольний перелік ситуацій, в яких може виникнути конфлікт інтересів [2].

Питання використання аналітичних процедур, як процедур по суті, відповідальності аудитора наприкінці аудиту фінансової звітності чітко регламентовані Міжнародним стандартом аудиту 520 "Аналітичні процедури".

У відповідності до такого стандарту аналітичні процедури інтерпретуються як оцінки фінансової інформації, зроблені на основі аналізу очікуваних взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими даними, що охоплюють необхідне вивчення ідентифікованих відхилень або взаємозв'язків, які не узгоджуються з іншою доречною інформацією чи значно відрізняються від очікуваних величин [1].

У МСА 315 (переглянутий) "Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища" висвітлюється використання аналітичних процедур як процедур оцінки ризиків.

Аналітичні процедури можуть ідентифікувати ті аспекти діяльності суб'єкта господарювання, про які аудитор не знав, і можуть допомогти у оцінюванні ризиків суттєвого викривлення у створенні основи для розробки і впровадження дій у відповідь на такі оцінені ризики. Такі аналітичні процедури можуть включати як фінансову, так і нефінансову інформацію.

Крім цього, аналітичні процедури можуть допомогти ідентифікувати існування незвичайних операцій або подій та сум, коефіцієнтів і тенденцій, які можуть потребувати аудиторської перевірки. Ідентифіковані незвичайні або неочікувані зв'язки можуть допомогти аудитору при виявленні ризиків суттєвого викривлення, особливо ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

При цьому, якщо використовуються дані, агреговані на високому рівні, результати їх застосування є тільки попереднім свідченням того, чи може мати місце суттєве викривлення. Відповідно, в таких випадках розгляд іншої інформації, яка була зібрана при ідентифікації ризиків суттєвого викривлення, разом із результатами таких аналітичних процедур може допомогти аудитору отримати розуміння й оцінити їх результати.

Застосовані концептуальні основи фінансового звітування зазвичай мають такі властивості, які приводять до подання в фінансових

звітах інформації, що є корисною для визначених користувачів: доречність, повнота, достовірність, нейтральність, зрозумілість.

У відповідності до МСА 200 "Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту" метою аудитора виступає отримання доречних та надійних аудиторських доказів при виконанні аналітичних процедур по суті, розробка та виконання аналітичних процедур наприкінці аудиту, які б допомогли в формулюванні загального висновку, чи відповідає фінансова звітність розумінню аудитором суб'єкта господарювання.

Рис. 1. Цілі аналітичних процедур відповідно до етапів аудиту

Слово процедура (походить від лат. procedo — проходжу, відбуваюся означає проведення тих або інших дій для виконання даної роботи або досягнення певної мети. Аудиторська процедура — це певний порядок дій аудитора для отримання необхідних результатів на конкретній ділянці аудиту. У діючих нині міжнародних стандартах аудиту визначення поняття "аудиторські процедури" відсутнє. На практиці розрізняють декілька видів аудиторських процедур, а саме: аудиторські процедури по суті, контрольні процедури, процедури погодження [5].

О. Петрик зазначає, що аудиторські процедури — це дії аудитора, які він виконує з метою отримання аудиторських доказів у процесі перевірки фінансової звітності підприємства-клієнта. Аудиторські процедури є елементами методики аудиту [3].

На думку М. Соловйової, аналітичні процедури — це оцінка фінансової інформації шляхом вивчення правдоподібних взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими даними. Аналітичні процедури включають також вивчення ідентифікованих відхилень і взаємозв'язків, які суперечать іншій відповідній інформації або значно відхиляються від прогнозних сум. Аналітичні процедури використовуються:

— у процесі одержання розуміння клієнта, його внутрішнього контролю й оцінки ризиків;

— у процесі планування;

— як процедури по суті;

— для загального огляду фінансової звітності на заключному етапі аудиту [6].

Аналітичні процедури в аудиті дозволяють аудитору з'ясувати особливості діяльності суб'єкта господарювання — замовника аудиту, сфери потенційного ризику, аудиторський ризик та рівень суттєвості, виявити наявність перекручень у фінансовій звітності, проаналізувати фінансовий стан замовника та оцінити вірогідність його безперервної діяльності, визначити необхідність проведення додаткових аудиторських процедур та розробити рекомендації щодо покращення фінансового стану замовника, що є важливим в сучасних умовах розвитку економіки України [8].

Для виконання аналітичних процедур можуть використовуватися різні методи. Ці методи варіюються від виконання простих порівнянь до здійснення комплексного аналізу з використанням сучасних статистичних методів. Аналітичні процедури можна застосовувати до консолідованої фінансової звітності, компонентів і окремих елементів інформації [1].

Рис. 2. Аналітичні процедури порівняння фінансової інформації при аудиті окремого суб'єкта господарювання

У межах практичної реалізації аудиту, за умов окремо визначеного суб'єкта господарювання, цілі та перелік аналітичних процедур за окремими ознаками в розрізі етапів здійснення представлено на рисунку 1.

Отримання аудиторських доказів з різних джерел або різного характеру може вказувати на те, що окремий аудиторський доказ не є надійним. Подібна ситуація може мати місце у випадку, якщо аудиторські докази, отримані з одного джерела, мають відмінності щодо отриманих з іншого. Крім цього, цей факт може бути виявленим, коли відповіді на запити до внутрішнього аудиту, управлінського персоналу та інших підрозділів господарюючого суб'єкта не збігаються або якщо відповіді на запити до власників (тих, кого наділено найвищими повноваженнями), зроблені для підтвердження відповідей управлінського персоналу мають відмінності.

Надійність отриманих даних залежить від їхнього характеру, джерела надходження та від обставин, за яких було сформовано даний інформаційний масив.

Відповідно, при визначенні того, чи є наявна інформація достовірною для цілей формування аналітичних процедур по суті, суттєвим виступає:

— джерело інформації (інформацію слід вважати більш достовірною, якщо її отримано з незалежних джерел за межами господарюючого суб'єкта);

— порівнянність інформації (дані для галузі в цілому потрібно доповнити, щоб зробити їх порівнянними з подібними даними окремого господарюючого суб'єкта, який виробляє і продає спеціалізовану продукцію чи товари, виконує роботи чи надає послуги;

— характер і прийнятність інформації (факт створення та реалізації проекту є швидше як

очікуваний результат, ніж мета, якої необхідно досягнути);

— заходи внутрішнього контролю за підготовкою інформації, призначені для забезпечення її повноти, точності та достовірності (заходи внутрішнього контролю за підготовкою, розглядом і виконанням фінансової складової виробничих проектів).

На нашу думку, доцільно відзначити, що на достовірність результатів виконання аналітичних процедур в процесі аудиту впливають різнобічні фактори: розмір та питома вага статті, що перевіряється; виміри коливань показників, що використовуються для аналізу; наявність та якість нефінансової інформації; об'єктивність внутрішніх та зовнішніх даних при прогнозуванні облікових показників; інші аудиторські процедури. Результати виконання аналітичних процедур мають бути відображеними у робочій документації.

Основні види аналітичних процедур, що виконуються на завершальному етапі аудиту, як правило, ті самі, що і на етапах попереднього планування аудиту та перевірки по суті. Проте при цьому аудитор використовує вже уточнені дані, значення основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства з урахуванням виправлень, зроблених за результатами аудиту [7].

Аудиторськими процедурами по суті на рівні тверджень можуть бути тести деталей, аналітичні процедури по суті або те й інше разом. Рішення про те, які аудиторські процедури використовувати, в тому числі питання про доречність використання аналітичних процедур по суті, грунтується на професійному судженні аудитора щодо очікуваної ефективності та дієвості наявних аудиторських процедур для зменшення аудиторського ризику на рівні твердження до прийнятно низького рівня.

Як визначено Міжнародними стандартами аудиту, аналітичні процедури по суті, як правило, більше застосовуються до великих обсягів операцій, що є передбачуваними в часі. Застосування запланованих аналітичних процедур грунтується на припущенні, що взаємозв'язки між даними існують і будуть існувати за відсутності відомих умов, які вимагають протилежного. В будь-якому разі прийнятність конкретної аналітичної процедури залежатиме від оцінки аудитором того, наскільки ефективною вона буде для виявлення викривлення, яке окремо або разом з іншими викривленнями може призвести до суттєвого викривлення фінансової звітності. Різні типи аналітичних процедур забезпечують різні рівні впевненості. У деяких випадках навіть проста модель прогнозування може бути ефективною як аналітична процедура [1].

Аналітичні процедури, пов'язані, приміром, з прогнозуванням загального доходу від оренди інвестиційної нерухомості (офісний центр), розділеної на окремі офіси, з огляду на ставки орендної плати, кількість одиниць і відсоток площ, що не використовуються можуть сформувати переконливі докази й усунути необхідність подальшого підтвердження тестів деталей при умові належного підтвердження всіх елементів.

При цьому розрахунок і порівняння значення відсотків валового прибутку як засобу підтвердження його розміру можуть представити менш переконливі докази, при цьому, безперечно корисні підтвердження в разі їх реалізації в поєднанні з іншими існуючими аудиторськими процедурами. Окремо визначені аналітичні процедури по суті також можемо вважати відповідними, якщо тести деталей проводяться до аналогічних тверджень.

Види аналітичних процедур, їх зміст та завдання, які вирішуються в ході аудиту окремого суб'єкта господарювання представлено на рисунку 2.

Для підтвердження висновків, що були сформульовані під час аудиту окремих компонентів або елементів фінансової звітності, аудитор має розробити та виконати аналітичні процедури, які допоможуть йому при формулюванні загальної думки щодо відповідності фінансової звітності його розумінню суб'єкта господарювання.

Якщо аналітичні процедури, встановлять відхилення або взаємозв'язки, які не узгоджуються з іншою відповідною інформацією чи значно відрізняються від очікуваних величин, аудитор має дослідити такі розбіжності через: звертання із запитом до управлінського персоналу та отримання відповідних аудиторських доказів щодо відповідей управлінського персоналу; виконання інших аудиторських процедур (якщо управлінський персонал не в змозі надати пояснення або якщо ці пояснення разом із аудиторськими доказами стосовно відповідей управлінського персоналу не вважаються достатніми), які будуть потрібними за таких обставин.

ВИСНОВКИ

Міжнародні стандарти аудиту вимагають від аудитора розробки і застосування аналітичних процедур для кожного суттєвого класу

операцій, залишку рахунку та розкриття інформації незалежно від оцінених ризиків суттєвого викривлення. Найважливішим аспектом виконання аналітичних процедур в аудиті є розуміння можливості їх застосування з урахуванням визначеної мети та поставлених завдань.

Пріоритетне значення аналітичних процедур полягає у їх меншій трудомісткості, нищій вартості, більш високій ефективності порівняно з аудиторськими процедурами спрямованими на дослідження безпосередньо первинних документів, регістрів аналітичного та синтетичного обліку. Використання аналітичних процедур на кожному етапі надасть можливість аудитору визначити аудиторський ризик та рівень суттєвості, оцінити вірогідність безперервної діяльності суб'єкта перевірки, дослідити вплив різних чинників на відхилення фактичних показників від оптимальних (рекомендованих, визначених законодавчо) та запропонувати конкретні заходи щодо усунення виявлених недоліків.

Література:

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2015 року. Ч. 1. [Електронний ресурс]/ Міжнародна федерація бухгалтерів; Аудиторська палата України. — К., 2016. — Режим доступу: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf

2. Назаренко О.В. Конфлікт інтересів та шляхи його подолання в сучасній аудиторській діяльності / О.В. Назаренко // Вісник СНАУ. Сер. Економіка та менеджмент. Вип. 8/1 (31) — Суми, 2008. С. 16—19.

3. Петрик О.А. Аудит: методологія та організація: монографія / О.А. Петрик. — К.: КНЕУ, 2003. — 260 с.

4. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 22 грудня 2017 р. № 2258-19 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. — Режим доступу. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2258-19

5. Проскуріна Н.М. Методологічні підходи до формування аудиторських процедур у системі незалежного фінансового контролю / Н.М. Проскуріна // Економіка та держава: наук.-практ. журнал. — 2011. — № 1. — С. 41—45.

6. Соловйова М. Отримання аудиторських доказів за допомогою аналітичних процедур [Електронний ресурс] / М. Соловйова. — Режим доступу: http://www.kievaudit.com/ua/articles_audit/auditorski_dokazy

7. Сурніна К.С. Аналітичні процедури в аудиті: методологія та організація: автореф. дис. ... д.е.н.: спец. 08.00.09 — "Бухгалтерській облік, аналіз та аудит" / К.С. Сурніна / Національна академія статистики, обліку та аудиту України. — К., 2012. — 35 с.

8. Тимофеєв В.М. Аналітичні процедури в аудиті: теоретичний та практичний аспект / В.М. Тимофеєв, Н.О. Бондаренко // Вестник Нац. техн. ун-та "ХПИ": сб. науч. тр. Темат. вып.: Технический прогресс и эффективность производства. — Харьков: НТУ "ХПИ", 2010. — № 56. — С. 17—19.

References:

1. International Federation of Accountants; Audit Chamber of Ukraine, (2015), "Handbook of international quality control, auditing, review, other assuran and related services pronouncements", available at: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf (Accessed 1 June 2018).

2. Nazarenko, O.V. (2008), "There are the interests conflict and the ways to salve it in the novadays auditing activity", Visnyk SNAU. Ser. Ekonomika ta menedzhment, vol. 8/1 (31), pp. 16—19.

3. Petrik, O.A. (2003), Audyt: metodolohiia ta orhanizatsiia [Audit: methodology and organization], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Audit of Financial Reporting and Auditing", available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2258-19 (Accessed 1 June 2018).

5. Proskurina, N.M. (2011), "Methodological approaches to formation audit procedures system independent financial control", Ekonomika ta derzhava, vol. 1, pp. 41—45.

6. The official site of Limited Liability Company KYIVAUDIT (2013), "Obtaining audit evidence through analytical procedures", available at: http://www.kievaudit.com/ua/articles_audit/auditorski_dokazy (Accessed 1 June 2018).

7. Surnina, K.S. (2012), "Analytical procedures in auditing: methodology and organization", Doctor of economic sciences, Accounting and auditing, National academy of statistics, account and audit of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

8. Tumofeev, V.M. and Bondarenko, N.O. (2010), "Analytical procedures in the audit: theoretical and practical aspects", Vestnik Nac. tehn. un-ta "HPI" : sb. nauch. tr. Temat. vyp. : Tehnicheskij progress I effektivnost' proizvodstva, vol. 56, pp. 17—19.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2018 р.

УДК 338.2:631.17(477)

В. Є. Скоцик,
д. е. н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ УКРАЇНИ

V. Skotsyk,
doctor of economics, associate professor, National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC PRINCIPLES OF THE FORMATION OF THE INFRASTRUCTURE PROVISION OF AGRICULTURAL MACHINERY MARKET IN UKRAINE

Розвиток ринку сільськогосподарської техніки в аспекті формування довгострокових партнерських відносин між господарюючими суб'єктами та забезпечення ефективного використання технічних ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками неможливо досягнути без формування відповідної інфраструктури.

Метою удосконалення інфраструктури на досліджуваному ринку є створення необхідних загальних умов для підвищення ефективного використання сільськогосподарської техніки господарюючими суб'єктами. На нашу думку, за характером впливу інфраструктури на процес використання техніки загальні умови доцільно поділити на такі основні групи: умови, які безпосередньо забезпечують процеси виробництва — матеріально-технічне постачання і збут технічних ресурсів, накопичення й обробка інформації, консультування з технологічних, управлінських та інших питань; умови відтворення робочої сили — підвищення кваліфікації працівників та їх перепідготовка, організація відпочинку, підвищення рівня життя і тощо; умови, які забезпечують збалансованість макроекономічних пропорцій суспільного відтворення — досягнення паритету економічних відносин в АПК, дієвість державної підтримки сільського господарства і т.д.

Таким чином, як показали дослідження, дилерська діяльність у сервісному обслуговуванні техніки в Україні має тенденцію до розвитку. На нашу думку, нині найбільш перспективним напрямом діяльності ремонтно-транспортних підприємств є модернізація спрацьованих технічних засобів.

Важливе значення у забезпеченні стабільного функціонування ринку сільськогосподарської техніки відводиться ремонтно-технічним підприємствам як складовому елементу інфраструктури ринку техніки. Перспективним напрямом діяльності ремонтно-транспортних підприємств є модернізація спрацьованих технічних засобів.

The development of the agricultural machinery market in the aspect of forming long-term partnerships between business entities and ensuring the efficient use of technical resources by agricultural producers can not be achieved without the formation of the appropriate infrastructure.

The aim of improving the infrastructure on the market under investigation is to create the necessary general conditions for improving the effective use of agricultural machinery by business entities. In our opinion, the nature of the impact of infrastructure on the process of using technology general conditions should be divided into the following main groups: the conditions that directly ensure the production processes — material and technical supply and sales of technical resources, accumulation and processing of information, consulting on technological, managerial and other issues; conditions for the reproduction of the workforce — upgrading the skills of the workers and their retraining, organization of rest, raising the standard of living, and so on; conditions that ensure the balance of the macroeconomic proportions of social reproduction — the achievement of the parity of economic relations in the agroindustrial complex, the effectiveness of state support to agriculture, etc.

Thus, as the research showed, the dealer's activity in servicing the technology in Ukraine tends to develop. In our opinion, nowadays the most promising direction of activity of repair and transport enterprises is modernization of the worked out technical means.

Important in ensuring the stable functioning of the agricultural machinery market is given to the repair and technical enterprises as a component of the infrastructure of the technology market. The perspective direction of the activity of repair and transport enterprises is the modernization of the worked out technical means.

Ключові слова: ринок, сільськогосподарська техніка, інфраструктура, сільськогосподарські підприємства, сервіс.
Key words: market, agricultural machinery, infrastructure, agricultural enterprises, service.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливою умовою відчутного поліпшення у технічному озброєнні товаровиробників є досягнення збалансованості ринку сільськогосподарської техніки в Україні, оскільки прояв негативних явищ у сфері технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, зокрема зменшення попиту на вітчизняну техніку, не вплинув на підвищення її якості, а низька ефективність державної підтримки поставок техніки по лізингу зумовила подорожчання машин, погіршення умов поставок для лізинго-одержу-

вачів і, як наслідок, скорочення обсягів лізингу. На фоні зменшення обсягів виробництва та продажів вітчизняної сільськогосподарської техніки посилюється експансія на вітчизняний ринок іноземної техніки, у т. ч. вживаної, яка не лише фізично зношена, але й морально застаріла.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання функціонування ринку сільськогосподарської техніки досліджували: Я.К. Білоусько, І.Д. Бурковський, А.В. Блоха, В.К. Зімін, О.В. Захарчук, Б.Й. Пасхавер, І.Г. Тивоненко та ін. Незважаючи на велику кількість наукових праць за вищезазначеною темою, недостатньо висвітленими залишаються питання дослідження ринку сільськогосподарської техніки як специфічної економічної системи та інструменту просування в сільськогосподарське виробництво техніко-технологічних новацій, прискорення модернізації випуску техніки й постановки на виробництво машин нового покоління. Зокрема нині постає потреба в дослідженні таких невирішених проблем: стимулювання вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської техніки щодо розширення типорозмірних і модельних рядів; створення відповідної інфраструктури ринку, зокрема, інформаційної, структур з незалежної технічної та економічної експертизи, що забезпечуватиме покупців об'єктивною інформацією щодо оцінки технічного стану та реальної ціни, а на вторинному ринку — даними про фактичний виробіток, залишковий ресурс і попередні умови експлуатації техніки;

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарської техніки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток ринку сільськогосподарської техніки в аспекті формування довгострокових партнерських відносин між господарюючими суб'єктами та забезпечення ефективного використання технічних ресурсів сільськгосподарськими товаровиробниками неможливо досягнути без формування відповідної інфраструктури. Відомо, що поняття інфраструктури увів у науковий обіг П. Розенштейн-Родан, який розглядав її як комплекс загальних умов, що забезпечують сприятливий розвиток підприємницької діяльності в основних галузях економіки та дають можливість задовольняти потреби населення [1].

Аналіз наукової літератури дозволив виділити кілька підходів до розуміння інфраструктури. Так, галузевий підхід передбачає розгляд інфраструктури як сукупності підприємств та організацій, видів їх діяльності, орієнтованих на створення умов для нормального функціонування виробництва, обігу товарів і забезпечення відтворення робочої сили та матеріально-технічних засобів [2]. Водночас, за інституціонального підходу, — це сукупність інститутів, що забезпечують реалізацію організаційно-економічних, юридичних умов, тобто деяка система закладів, яка дозволяє підвищити безперебійність і неперервність руху товарних та обслуговуючих їх фінансових, сировинних, трудових, інформаційних потоків між суб'єктами ринкових інститутів [3]. Розподільчий підхід розглядає інфраструктуру як сукупність об'єктів, які сприяють формуванню матеріальних, фінансових та інформаційних зв'язків між суб'єктами ринку і забезпечують організаційно-економічні та правові умови для безперебійного і неперервного руху товарних ресурсів.

При цьому ресурсний підхід базується на системі служб, які забезпечують, з одного боку, ефективне функціонування всіх залучених у виробництво ресурсів, а з іншого — відтворення робочої сили. Насамкінець ринковий підхід розглядає інфраструктуру як систему взаємодії суб'єктів сфери обігу, які виступають у різноманітних організаційно-господарських формах і забезпечують торгово-економічні зв'язки між виробниками та споживачами на ринку. Нами окремо виділено інфраструктуру ринку сільськогосподарської техніки як сукупність суб'єктів, які здійснюють та обслуговують виробничо-технічну діяльність у рамках матеріально-технічного, фінансового, сервісного, організаційно-методичного, інформаційного та консультаційного напряму.

Метою удосконалення інфраструктури на досліджуваному ринку є створення необхідних загальних умов для підвищення ефективного використання сільськогосподарської техніки господарюючими суб'єктами. На нашу думку, за характером впливу інфраструктури на процес використання техніки загальні умови доцільно поділити на такі основні групи: умови, які безпосередньо забезпечують процеси виробництва — матеріально-технічне постачання і збут технічних ресурсів, накопичення й обробка інформації, консультування з технологічних, управлінських та інших питань; умови відтворення робочої сили — підвищення ква-

ліфікації працівників та їх перепідготовка, організація відпочинку, підвищення рівня життя і тощо; умови, які забезпечують збалансованість макроекономічних пропорцій суспільного відтворення — досягнення паритету економічних відносин в АПК, дієвість державної підтримки сільського господарства і т.д.

Основними принципами становлення інфраструктури ринку сільськогосподарської техніки є: комплексність формування її елементів; урахування рівня розвитку НТП; адаптованість інфраструктурних галузей та організацій до мінливих економічних умов, структурних змін ринку; врахування регіональних особливостей інфраструктурного забезпечення суб'єктів ринку; регулювання процесів формування й розвитку інфраструктури на основі інструментів податкового, фінансово-кредитного механізму, цінової політики; достатній рівень конкурентоспроможності елементів інфраструктури; регульованість переливу фінансових, інтелектуальних, інноваційних, трудових та інших ресурсів; орієнтація усіх структур інфраструктури на досягнення максимального синергетичного ефекту за мінімуму витрат. Реалізація зазначених принципів оптимізує інфраструктуру та забезпечить її ринкову спрямованість.

Розглянемо підходи науковців до визначення поняття "послуга". Так, характеризуючи послугу, К. Маркс зазначав, що вона є вираженням особливої споживчої вартості, яку формує цей вид діяльності, подібно до будь-якого іншого товару, але особлива споживча вартість цієї праці одержала у цьому випадку специфічну назву "послуги", тому що праця представляє послуги не у якості продукту, а в якості діяльності [4, с. 413]. Водночас інше визначення послуги К. Маркс наводить у першому томі "Капіталу", а саме "... як корисної дії тієї або іншої споживчої вартості — товару або праці" [5, с. 203—204]. Детальне теоретичне опрацювання характеристики послуг знаходимо у праця сучасних економістів. Так, на думку Ф. Котлера, під послугами слід розуміти різноманітні види діяльності або будь-які заходи чи вигоди, які одна сторона може запропонувати іншій ... [6]. Він передбачає, що послуга невіддільна від джерела її надання, людини або машини, якість послуг коливається в широкому діапазоні залежно від того, хто її надає (постачальника), а також від часу та місця надання. Подібну думку щодо характеристики послуг висловлює А. Хоскінг, який зазначає, що послуга визначається як дія, вигоди або задоволення, які пропонуються для продажу як такі або надаються у зв'язку із продажем товарів [7].

Узагальнення різнобічних думок щодо поняття "послуга" дає підстави стверджувати, що науковці єдині в тому, що визначають її через корисну дію, яку товаровиробник надає споживачеві. Відмінності виявляються при класифікації послуг, які належать до матеріальної та нематеріальної, виробничої або невиробничої сфер, що зумовлено різноманітністю видів послуг.

Нами розглядається виробничо-технічна послуга як корисна діяльність у виробничій сфері АПК, що виконується сервісним підприємством, яке при цьому використовує власні технічні засоби; відновлює та підтримує нормативну роботоздатність техніки, що належить замовнику, поставляє йому техніку та інші виробничі ресурси. Зазначимо, що виробничо-технічні послуги мають специфічні особливості. Перша із них полягає у тому, що виробничо-технічні послуги — це проміжна продукція, товар для внутрішнього споживання, який купують товаровиробники кінцевої сільськогосподарської продукції. Друга особливість виробничо-технічних послуг характеризується тим, що процес їх надання збігається в часі із процесом споживання, що створює об'єктивні передумови для зниження собівартості таких послуг. Третя особливість послуг проявляється у тому, що товаровиробник і споживач можуть бути об'єднані в одній особі, що дозволяє уникати надбавок у початковій її ціні [8].

В умовах ринку виробничо-технічні послуги по-різному впливають на формування обсягу виробництва і вартісних характеристик (мінової та споживчої вартостей) кінцевої сільськогосподарської продукції. З урахуванням цього їх можна поділити на три групи. До першої групи відносять такий обсяг послуг, який безпосередньо впливає на величину споживчої сільськогосподарської продукції (наприклад, збирання врожаю). Обсяг послуг другої групи не впливає на вартість та споживчу вартість такої продукції. До цієї групи слід віднести допродажну доробку врожаю сільськогосподарських культур — пшениці, кукурудзи, соняшнику та ін. Обсяг послуг третьої групи не впливає на масу і споживчу вартість кінцевої продукції, але впливає на її собівартість. До таких видів послуг відносять ремонт і технічне обслуговування сільськогосподарських машин і обладнання, прокат технічних засобів і т.д.

Водночас третю групу послуг можна поділити на дві підгрупи:

1) послуги, які надаються не більше, ніж на сезон або рік (поточний ремонт машин). У цій підгрупі вартість послуг повністю переноситься на вартість кінцевої продукції, одержаної за рік; 2) послуги, що надаються із періодичністю більше року (капітальний ремонт техніки, орен-

да технічних засобів на термін більше одного року і т.д.). Вартість їх переноситься на вартість кінцевої продукції, виробленої за рік, частинами, відповідно до періодичності послуг або терміну амортизації введених в експлуатацію технічних засобів.

Вважаємо, що виділення у специфічний комплекс галузей, виробництв і видів діяльності виробничо-технічного сервісу має об'єктивний характер. Їх розвиток дозволяє не лише зберегти і відновити споживчі вартості основного й оборотного капіталу, але й покращити його якість. Аналізуючи процес інфраструктурного забезпечення, К. Маркс писав, що ... "оскільки важливим є виправити будь-яке пошкодження машин, то при кожній порівняно великій фабриці поруч із власними працівниками підприємства існує особливий персонал інженерів, механіків і т.д. Їх заробітна плата становить частини змінного капіталу, і вартість їх праці розподіляється на продукт" [9, с. 197]. У цьому випадку йдеться про збереження і відновлення споживчих властивостей машин. Використання додаткової праці в ремонтно-технічному обслуговуванні є обов'язковою умовою нормального функціонування технічних засобів упродовж терміну їх експлуатації. Розглядаючи виробничо-технічне обслуговування у системі суспільного поділу праці А. Сміт зазначав, що ... "машини та інші знаряддя виробництва вимагають витрат спочатку на їх виготовлення, а після на їх підтримку, причому ці затрати, хоча вони і становлять частину валового доходу суспільства, представляють собою відрахування із чистого доходу" [10, с. 318]. Розвиваючи методологічні засади такого обслуговування, К. Маркс вважав, що чим швидше машина виходить за межі свого обгрунтованого терміну експлуатації, то тим численнішими та значними є ремонтні роботи, необхідні для того, щоб підтримати функціонування машин до кінця терміну середньої тривалості її використання [9, с. 196].

Економічно обгрунтоване співвідношення між витратами на придбання технічних засобів і витратами на їх ремонт і технічне обслуговування повинно визначатися з урахуванням реальних економічних умов господарювання сільськогосподарських товаровиробників. Моральне зношення таких засобів означає, що вони втрачають здатність виконувати свою суспільну функцію у зв'язку із появою нових, більш прогресивних засобів праці подібного роду. Унаслідок цього праця, втілена у технічних засобах, втрачає свою суспільне значення і повністю або частково не визнається суспільством. Необхідно враховувати дві протилежні тенденції, які виникають у результаті появи нових технічних засобів. З одного боку, створення таких засобів за інших рівних умов зумовлює тенденцію до скорочення витрат на їх ремонт і технічне обслуговування. Однак, з іншого боку, спостерігається протилежна тенденція, яка впливає на НТП. Ці дві тенденції діють одночасно, причому то одна, то інша виходять на перший план. Характеризуючи цю суперечність, А. Сміт зазначав, що всі технічні удосконалення, які дозволяють незмінній кількості працівників виконувати ту саму кількість роботи за допомогою більш дешевих машин, ніж раніше, завжди визнаються вигідними для всього суспільства [10, с. 217].

Процес створення галузей виробничо-технічного агросервісу на кожному етапі розвитку сільського господарства має певні межі. На думку вітчизняних науковців, їх створення можна вважати економічно виправданим лише у тому випадку, якщо скорочуються сукупні витрати виробництва та знижується вартість виробництва кінцевого продукту [11]. Можна погодитися із цією позицією, оскільки в існуючих умовах господарювання наслідком виробничо-технічного обслуговування повинно стати насамперед істотне здешевлення послуг, підвищення їх якості та збільшення обсягу надання. Із цією метою необхідно постійно удосконалювати склад галузей, видів виробництв і діяльності виробничо-технічного агросервісу, які повинні якісно та своєчасно обслуговувати процес відтворення технічних засобів.

На сьогодні функціональна структура виробничо-технічного сервісу включає в себе матеріально-технічне постачання сільськогосподарських товаровиробників; ремонт і технічне обслуговування техніки та обладнання; транспортне, агрохімічне, технологічне, енергетичне й меліоративне обслуговування сільського господарства; наукове, інформаційне та інші види забезпечення цієї галузі.

У нинішніх умовах об'єктивною необхідністю є лізинг технічних засобів, дилерське обслуговування машин та обладнання в гарантійний період експлуатації, роздрібна та оптова торгівля продукцією виробничо-технічного призначення, маркетингова діяльність, закупівля, відновлення і продаж засобів механізації, які були у використанні тощо.

У науковій літературі зазвичай детально розглядають внутрішньогосподарське виробничо-технічне обслуговування та районного рівня. Поділяємо думку науковців про те, що таке обслуговування можуть забезпечувати різні суб'єкти: сільгосптоваровиробники; підприємства виробників засобів виробництва, якщо це виз-

начається умовами продажу; сторонні юридичні та фізичні особи; шляхом кооперації сільськогосподарських підприємств [12].

Послуги з виробничо-технічного обслуговування, яке вимагає складних, дороговартісних засобів виробництва і високої кваліфікації працівників, мають надавати спеціалізовані організації. Саме це забезпечить вищий рівень обслуговування основного виробництва з порівняно низькими витратами. Причому при освоєнні інноваційних розробок у сільськогосподарському виробництві посилюється роль спеціального виробничо-технічного обслуговування. Окремі дослідники вважають, що у нинішніх умовах господарювання виробничо-технічне обслуговування сільськогосподарських товаровиробників доцільно організовувати за територіальним принципом. На думку В.В. Іванишина, це дозволить спільно використовувати техніку та засоби виробництва, забезпечити якісний та оперативний їх ремонт, технічне обслуговування, а також виконувати агрохімічні, енергетичні та інші види обслуговування багатоукладного сільського господарства [13].

У нинішніх умовах диференціація сільськогосподарських підприємств за рівнем купівельної спроможності вимагає їх поділу за рівнем технічної забезпечення, що у свою чергу передбачає формування трьох сегментів ринку техніки. Для першого сегменту доцільно запропонувати техніку, яка не поступається за якістю перед зарубіжними аналогами, але відрізняється від них нижчою ціною; для другого сегменту необхідна більш дешева техніка задовільної якості; для підприємств третього сегменту можливо придбати техніку лише із вторинного ринку. Окрім того, в умовах, що склалися, первинний і вторинний ринки сільськогосподарської техніки повинні формуватися насамперед за рахунок модернізації та подовження експлуатаційного терміну. В умовах зниження технічного забезпечення сільгосптоваровиробників першочергового значення набуває підтримка у працездатному стані МТП, своєчасний ремонт і відновлення технічних ресурсів, що передбачає розвиток системи комплексного інженерного сервісу. У свою чергу необхідністю стало створення системи інформаційно-консультаційного та кадрового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

Нині спостерігається негативна тенденція щодо забезпечення основними видами сільської техніки в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки залежно від площі землекористування.

Наведені розрахунки переконують, що із сукупності підприємств, які мали сільськогосподарські угіддя в обробітку у 2016 р. лише 30,3% із них були забезпечені тракторами, автомобілями — на 20,9% та зернозбиральними комбайнами — на 19,8%. У господарствах, які не мають у використанні сільськогосподарських угідь, забезпечення цими технічними ресурсами становило: трактори — 7%, автомобілі — 6,4, зернозбиральні комбайни — 2,4%.

Результати групування переконують, що господарства із невеликим площами сільськогосподарських угідь в обробітку мають труднощі щодо забезпечення техніки. Так, у господарств з площею в обробітку до 50 га лише у 9,3% з них є в наявності трактори, 3,9% — автомобілі, 3,1% — зернозбиральні комбайни; у групі підприємств із площею обробітку від 50 га до 100 га — 20,2% мали трактори, 9,4% — автомобілі, 9,1% — зернозбиральні комбайни; у групі із площею обробітку від 100 га до 500 га спостерігається покращення у забезпеченні технічними ресурсами: 43,3% господарств мали траткори, 25,4% — автомобілі, 25,8% — зернозбиральні комбайни. Отже, економічно слабкі малі та середні сільськогосподарські підприємства не мають можливості купувати необхідні технічні засоби, що зумовлює потребу в організації пунктів прокату техніки. Такі пункти найчастіше організовують на основі забезпечених технікою сільгосптоваровиробників, машинно-технологічних станцій, ремонтно-технічних організацій та агропостачу, які можуть виступати як спеціалізовані об'єкти інфраструктури для технічного обслуговування підприємств сільського господарства.

У матеріально-технічному постачанні сільгосптоваровиробників веж ливе значення має розвиток вторинного ринку техніки та обладнання як один із варіантів ресурсозбереження в АПК. Необхідність розвитку вторинного ринку зумовлена значним старінням і зношенням машинно-тракторного парку, інтенсивним списанням техніки, істотним скороченням обсягів поставок машин.

За умови покращення фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників, на ринок буде надходити дедалі більше використаної техніки, що є непрацездатною. Саме це може стати початком другого етапу становлення вторинного ринку сільськогосподарського ринку, для якого характерним стане еволюційний розвиток організаційно-функціональної структури, механізмів формування цін, способів продажу техніки та інших параметрів ринку. За умови, що всі ринкові параметри набудуть збалансованого стану, розпочнеться третій, заключний, етап становлення вітчизняного ринку сільськогосподарської техніки, що

Таблиця 1. Кількість РТП та обсяги наданих послуг сільгоспвиробникам

Рік	Кількість, од.	Надано послуг сільгосптоваровиробникам, тис. грн				
		надання послуг із ремонту с.-г. техніки	надання послуг із реалізації с.-г. техніки і запчастин	інші послуги	всього	обсяги заборгованості сільськогосподарських товаровиробників перед РТП, тис. грн
2013	213	29962,09	73237,7	27066,31	130244,6	13526,9
2014	205	31844,0	150065,8	65147,8	246442,6	5188,5
2015	202	25809,5	136587,4	60355,2	222137,2	11164,6
2016	138	54101,2	47055,6	36710,1	121361,8	14342,5

Джерело: розраховано автором за даними Мінагрополітики.

була у використанні. Це означатиме, що вторинний ринок техніки набув стабільного режиму функціонування [14].

Стабільне функціонування ринку такої техніки можна забезпечити за умови високої якості сервісних послуг, гарантій та помірних цін на неї. Важливого значення у цьому напрямі набуває розвиток РТП (ремонтно-технічних підприємств) як складового елементу інфраструктури ринку техніки (табл.1).

Наведені дані таблиці 1 свідчать про зменшення загальної кількості РТП. Так, протягом 2013—2016 рр. вона скоротилася на 35,3% і в 2016 р. становитиме 138. Аналіз структри надходжень за основними видами наданих послуг виявив так значення: ремонт сільськогосподарської техніки у 2013 р. забезпечив надходження 54101,2 тис. грн (або 39,9% від загального обсягу надходжень); надання послуг по реалізації сільськогосподарської техніки і запчастин — 47055,6 тис. грн (34,7%), інші послуги 36710,1 тис. грн (25,4%). Таким чином, підприємства з надання ремонтно-технічних послуг мають чітку спеціалізацію, оскільки два види основних послуг займають майже 80% надходжень. Отже, їх перспективний розвиток полягатиме в покращенні діяльності через удосконалення економічних відносин, забезпечення високої якості наданих послуг тощо.

Важливим складовим інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарської техніки у наданні послуг технічного сервісу є сформована дилерська мережа, на розвиток якої впливає ряд чинників, у тому числі організаційних. Так, аналіз опитування в 2013 р. показав, що найчастіше причиною відмови від сервісних послуг були висока ціна на обслуговування (51%) або переконання, що дешевше і зручніше провести ремонт чи обслуговування техніки своїми силами (39%). Низький рівень якості обслуговування — третя за важливістю причина (24%). Рідше причиною відмови була відсутність необхідних запчастин (7%). Дослідження показали, що рівень значущості такої причини відмови від послуг сервісу, як "високі ціни на обслуговування" досить відчутний. Значущість таких причин, як "тяганина з оформленням документів" і "велика відстань до сервісу" висока для групи господарств із великим парком машин, а така причина, як "відсутність сервісних центрів у районі" значуща для господарств із середнім і невеликим парком.

Аналіз результатів опитування в 2016 р. засвідчив, що думка власників машин різко змінилася про сервісному обслуговуванні. Наприклад, за цей період збільшилася кількість господарств, які звертаються за обслуговуванням до спеціалізованих сервісних організацій. Так, низький рівень якості обслуговування у сервісних підприємствах відзначили лише 8%; низький рівень компетенції працівників сервісу — близько 6; погану доступність сервісного пункту — 16,7; тривалий час очікування при обслуговування — 8,3%. Крім того, високий рівень цін на обслуговування відзначили близько 11,1%, більшу тривалість у часі доставки запчастин — 13,9, високий рівень цін на запасні частини — 16,7, невдоволені трудомісткістю оформлення документів — лише близько 6 % [15].

ВИСНОВКИ

Таким чином, як показали дослідження, дилерська діяльність в сервісному обслуговуванні техніки в Україні має тенденцію до розвитку. На нашу думку нині найбільш перспективним напрямом діяльності ремонтно-транспортних підприємств є модернізація спрацьованих технічних засобів.

Важливе значення у забезпеченні стабільного функціонування ринку сільськогосподарської техніки відводиться ремонтно-технічним підприємствам як складовому елементу інфраструктури ринку техніки. Перспективним напрямом діяльності ремонтно-транспортних підприємств є модернізація спрацьованих технічних засобів.

Нині в Україні поширеною є організація фірмового технічного сервісу, за якої заводвиробник сільськогосподарської техніки створює мережу дилерських центрів, завданням яких є реалізація машин і обладнання з обов'язковою їх передпродажною підготовкою, обслуговуванням у гарантійний і післягарантійний періоди. Однак такий підхід базується на однорівневій системі, за якої обслуговування певної зони здійснюється виключно регіональною дилерським центром, що не дозволяє забезпечити ефективність сервісних послуг.

Література:

1. Rosenstein-Rodan P. The notes of the Theory of the "Big Push" in Economic Development of Latin America. — London — New York, 1981. — 452 p.

2. Рекуненко І.І. Роль і місце інфраструктури ринку в ринковій економіці / І.І. Рекуненко, Р.В. Коробка // Вісник Української академії банківської справи. — 2011. — № 2. — С. 20—24.

3. Шубін О.О. Інфраструктура товарного ринку. 2-ге вид. / О.О. Шубін, О.М. Азарян. — К.: НМЦВО МОН України: Студцентр, — 2004. — 816 с.

4. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. — Т. 26, ч. 1. — 477 с.

5. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. — Т. 23. — 908 с.

6. Котлер Филип Основы маркетинга / Филип Котлер, Гари Армстронг, Вероника Вонг, Джон Сондерс. — М.: Издательство: Діалектика-Вильямс. — 2016. — 752 с.

7. Хоскинг Алан. Курс предпринимательства: перевод с английского / Алан Хоскинг. — М.: Международные отношения, 1993. — 352 с.

8. Скоцик В.Є. Технічне оснащення — основа високотехнологічного виробництва продукції рослинництва / В.Є. Скоцик // Економіка і регіон. — № 3. — 2013. — № 3. — С. 99—103.

9. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. — Т. 24. — 649 с.

10. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 684 с.

11. Антология экономической классики. — М.: Эконов, 1993. — Т. 1. — 476 с.

12. Федотов А.В. Теоретические основы функционирования и экономический механизм развития рынка сельскохозяйственной техники / А.В. Федотов. — М.: Изд-во Прометей. 2005. — 176 с.

13. Становлення ефективного аграрного виробництва шляхом відновлення техніко-технологічної бази підприємств / В.В. Іванишин Агросвіт // 2009. — № 23. — С. 24—27.

14. Конкин Ю.А. Экономика технического сервиса на предприятиях АПК / Ю.А. Конкин, М.Ю. Конкин, Л.В. Тришкина, Ю.В. Чутчева. — М.: УМЦ "Триада", 2007. — 572 с.

15. Скоцик В.Є. Формування дилерської мережі збуту сільськогосподарської техніки в Україні / В.Є. Скоцик // Вісник аграрної науки. — 2013. — № 9. — С. 61—64.

References:

1. Rosenstein-Rodan, P. (1981), The notes of the Theory of the "Big Push" in Economic Development of Latin America, London — New York.

2. Rekunenko, I.I. and Korobka, R.V. (2011), "The role and place of market infrastructure in a market economy", Visnyk Ukrains'koi akademii bankivs'koi spravy, vol. 2, pp. 20—24.

3. Shubin, O.O. and Azarian, O.M. (2004), Infrastruktura tovarnoho rynku [Infrastructure of the commodity market], NMTsVO MON Ukrainy: Studtsentr, Kyiv, Ukraine.

4. Marks, K. and Enhel's, F. (1955), Soch. [Works], 2-d ed., vol. 26, no. 1, Moscow, Russia.

5. Marks, K. and Enhel's, F. (1955), Soch. [Works], 2-d ed., vol. 23, Moscow, Russia.

6. Kotler, F. Armstronh, H. Vonh, V. and Sonders, Dz. (2016), Osnovy marketynha [Kotler Philip Basics of Marketing], Dialektyka-Vyl'iams, Moscow, Russia.

7. Khoskynh, A. (1993), Kurs predprynymatel'stva: perevod s anhlyjskoho [Entrepreneurship course: translation from English], Mezhdunarodnye otnoshenyia, Moscow, Russia.

8. Skotsyk, V. Ye. (2013), "Technical equipment — the basis of high-tech production of plant products", Ekonomika i rehion, vol. 3, pp. 99—103.

9. Marks, K. and Enhel's, F. (1955), Soch. [Works], 2-d ed., vol. 24, Moscow, Russia.

10. Smyt, A. (1962), Yssledovanye o pryrode y prychynakh bohatstva narodov [Research on the nature and causes of the wealth of peoples], Sotsekhyz, Moscow, Russia.

11. Petti, V. Smit, A. and Rikardo, D. (1993), Antolohyia ekonomycheskoj klassyky [Anthology of Economic Classics], Ekonov, Moscow, Russia.

12. Fedotov, A.V. (2005), Teoretycheskye osnovy funktsyonyrovanyia y ekonomycheskyj mekhanyzm razvytyia rynka sel'skokhoziajstvennoj tekhnyky [Theoretical bases of functioning and the economic mechanism of development of the market of agricultural machinery], Yzd-vo Prometej, Moscow, Russia.

13. Ivanyshyn, V.V. (2009), "Establishment of efficient agricultural production through the restoration of the technical and technological base of enterprises", Ahrosvit, vol. 23, pp. 24—27.

14. Konkyn, Yu.A. Konkyn, M.Yu. Tryshkyna, L.V. and Chutcheva, Yu.V. (2007), Ekonomyka tekhnycheskoho servysa na predpryiatyiakh APK [Economics of technical service at the enterprises of agroindustrial complex], UMTs "Tryada", Moscow, Russia.

15. Skotsyk, V.Ye. (2013), "Formation of a dealer network of agricultural machinery sales in Ukraine", Visnyk ahrarnoi nauky, vol. 9, pp. 61—64.

Стаття надійшла до редакції 06.07.2018 р.

УДК 338.24

В. Д. Залізко,
д. е. н., професор кафедри економіки підприємства,
Університет Державної фіскальної служби України, м. Ірпінь
В. І. Мартиненков,
аспірант кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Н. С. Гирба,
аспірант кафедри економіки підприємства,
Університет Державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

ПРІОРИТЕТИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІОЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ НА 2019—2020 РОКИ: ІННОВАЦІЇ, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ

V. Zalizko,
Dr. (Economics), Professor of the Department of Enterprise Economics
University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin
V. Martynenkov,
PhD student of the Department of Management of Innovative & Investment Activities,
Kyiv National Taras Shevchenko University, Ukraine
N. Girba,
PhD student, of the Department of Economics of the Enterprise
of the University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

PRIORITIES FOR RESEARCH ON SOCIOECONOMIC PROBLEMS OF UKRAINIAN RURAL AREAS IN 2019—2020: INNOVATION, ENTREPRENEURSHIP, DECENTRALIZATION

У статті на період 2019—2020 рр. висвітлено пріоритети соціоекономічного розвитку сільських територій України в умовах інтенсивного трансферу інновацій у сільгоспвиробництво та управління територіальними громадами, яке має враховувати хвилеподібність економічних фінансово-економічних криз та вирішувати соціально-екологічні проблеми сільського населення. Встановлено, що стратегічним вектором збільшення аграрного потенціалу сільських територій може стати активізація сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та державно-приватне партнерство, що стане альтернативою неконтрольованій агрохолдингізації, яка попри ряд позитивних економічних ефектів наносить шкоду соціальній та екологічні сфері. Використання SWOT-аналізу дозволило встановити пріоритетність застосування технології блокчейн у системі управління об'єднаними територіальними громадами. Зокрема зазначена система шифрування дозволяє створити на базі кожної територіальної громади новий прогностичний електронно-обчислювальний центр, в якому усі статистичні дані залишатимуться приватними і конфіденційними, але доступ до великих баз даних дозволить моделювати та прогнозувати соціоекономічний розвиток сільських територій з урахуванням місцевих та національних інтересів.

The article determines the priorities of socioeconomic development of rural areas of Ukraine for period 2019—2020 in conditions of intensive transfer of innovations to agricultural production and management of territorial communities, which should take into account the wavy appearance of economic financial and economic crises and solve socio-environmental problems of the rural population. It has been established that the strategic vector for increasing agricultural potential of rural areas may be the intensification of agricultural servicing cooperation and public-private partnership, which will become an alternative to uncontrolled agroholdingization, which, despite some positive economic effects, is detrimental to the social and environmental spheres. The use of SWOT analysis allowed us to prioritize the use of blockchain technology in the management system of united territorial communities. In particular, this encryption system allows to create on the basis of each territorial community a new prognostic electronic computing center in which all statistical data will remain private and confidential, but access to large databases will allow modeling and forecasting socioeconomic development of rural areas taking account local and national interests.

Ключові слова: сільські території, пріоритети розвитку, економічна безпека, блокчейн, інновації.
Keywords: rural territories, development priorities, economic security, blockchain technology, innovations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах неможливо уявити проведення єдиного економічного дослідження, яке охоплювало б усі сфери розвитку національної економіки. Вузька спеціалізація дослідників є основним науковим трендом, який розпочав яскраво проявлятися з 1930-х років. Така тенденція сприяла тому, що розвиток національної економіки значною мірою залежить

від рівня економічної захищеності підприємств, галузей та локальних територій від зовнішніх та внутрішніх загроз. Глобалізація, загроза голоду, енергетичне виснаження планети, а також хвилеподібність світових економічних криз вимагають від владних структур нової системи моніторингу соціоекономічних проблем сільських територій, які в останні роки суттєво впливають на рівень економічної безпеки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика досліджень пріоритетних векторів розвитку сільських територій в умовах глобалізації та євроінтеграційних прагнень України привертає увагу широкого кола зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед найбільш популярних у науковому просторі досліджень варто виділити праці [1—8]. Проте актуалізація нових викликів та загроз, які постають перед національними економіками потребує подальшого наукового поступу у дослідженні цієї проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАНЬ

Основною метою статті є відшукання нових стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій України в умовах євроінтеграційних прагнень, гіпершвидкого впровадження інновацій у сільськогосподарське виробництво та управління сільськими територіальними громадами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

З огляду на перехід до завершальної фази запланованого процесу децентралізації влади постає очевидне питання зміни пріоритетів соціально-економічного розвитку локальних територій, оскільки старі адміністративні межі (сільрада, район) та фінансово-господарські зв'язки будуть змінені. Утворення добровільно об'єднаних територіальних громад потребує комплексних досліджень наслідків трансформації для сільських жителів та в аграрного сектору. Саме тому доцільно використовувати у подальших наукових розвідках поняття "соціоекономічний розвиток", яке вказує на найвищий ступінь інтеграції соціальних та економічних елементів такої складної системи, як сільська територія.

Серед провідних наукових центрів, які займаються зазначеною проблематикою окремо варто відзначити дослідження, які проводяться в Інституті аграрної економіки та Міжнародному інноваційному центрі, де відбувається спроба комплексно врахувати оновлені функціональні прогресивні перетворення сільських територій. Виклики децентралізації і утворення нових адміністративних осередків зумовлюють докорінні зміни у вирішенні соціальних проблем жителів села і забезпечення сталого розвитку поселенської мережі. Прогнозується, що децентралізація має відбуватися системно, в органічній єдності із природними, виробничими, економічними, соціальними і екологічними відносинами, що сприятимуть становленню нової моделі розвитку сільських теиторій та України загалом. У цьому контексті варто зазначити на доцільності проведення наукових досліджень у сфері соціально-екологічної безпеки та розглядати ключові соціальні аспекти теорії екосестейт. При цьому економічна складова має базуватися на оптимальному отриманні валової доданої вартості та доходу за умови раціонального використання функціонуючих природних, технічних і людських ресурсів [9].

Ще одним із ключових пріоритетів розвитку сільських територій України є потреба реформування структури управління територіальними громадами та агросектором. Нова управлінська система в умовах ринкової економіки, децентралізації влади та дерегуляції виробничої діяльності не може базуватися на паперовій бюрократії. Належне управління національним господарством не можливе без створення комплексної інформаційної системи управління сільськими територіями, яка має базуватися на наукових дослідженнях, які чітко обгрунтовують пріоритетні цілі та завдання, а також містять довгостроковий план дій, відповідну систему індикаторів, що стимулюватиме до раціонального використання соціально-економічного потенціалу.

Зокрема, якщо говорити про аграрний потенціал сільських територій, то пріоритетним напрямом його збільшення варто вважати активізацію сільськогосподарської кооперації та державно-приватного партнерства, що стане альтернативою агрохолдингізації, яка попри ряд позитивних економічних ефектів наносить шкоду соціальній та екологічні сфері.

Загально пріоритетною для українського суспільства є демографічні проблеми на селі. Так, у порівнянні із сусідньою Польщею динаміка чисельності сільського населення є взає-

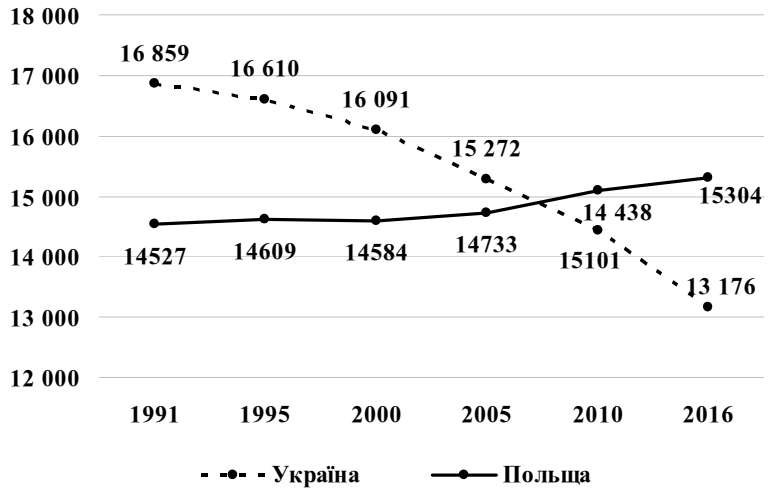

Рис. 1. Динаміка чисельності сільського населення України та Польщі

Джерело: сформовано автором на основі [10].

мооберненою (рис. 1), що безпосередньо вказує на потребу розробки моделі зміцнення демографічної безпеки та збереження поселенської мережі.

Про низький рівень демографічної безпеки країни вказує щорічне зменшення населення України, яке у 2017 р. склало майже на 200 тис. осіб [10]. Вирішення зазначених проблем неможливе без підвищення ролі інститутів громадського самоуправління, місцевого самоврядування та створення мережі приватних наукових установ, які співпрацюватимуть з конкретними громадами, підприємствами або фермерами. У такій системі співпраці наукові завдання ставитимуться не теоретиками, а практиками і, як наслідок, — результати досліджень принесуть користь не лише у науковій площині, але й у практичній. Однак на шляху реалізації даних пропозицій є ряд перешкод. Зокрема в Україні зареєстровано близько 48 тисяч сільгосппідприємств та фермерів (табл. 1), що на перший погляд унеможливлює співпрацю у науковому напрямі з кожним суб'єктом господарської діяльності, оскільки наукові у станови не можуть по відкритих джерелах інформації отримувати або надавати фінансові звіти, бо питання збереження фінансової та комерційної таємниці в умовах ринкової економіки є першочерговим.

Але, на нашу думку, в цій ситуації доцільно використати інноваційну технологію блокчейн, застосування якої помилково ототожнюють виключно із сферою криптовалют [11].

Насправді, концепція технології блокчейн полягає в тому, що обмін інформацією онлайн здійснюються без центральної обслуговуючої установи, що унеможливлює (на цей час) виконання корупційних дій (незаконне вилучення, заміна, викрадення інформації тощо). Тобто блокчейн складається з диверсифікованої бази даних, яка складається з великої кількості послідовно впорядкованих блоків, кожний з яких містить унікальний криптографічний хеш

Таблиця 1. Кількість та види сільськогосподарських підприємств в Україні за 2012—2016 рр.

Зареєстровано	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	**49415**	**49046**	**46199**	**45379**	**47697**
Господарські товариства	8235	8245	7750	7721	8700
Приватні підприємства	4220	4095	3772	3627	3752
Кооперативи	848	809	674	596	738
Фермерські господарства	34035	34168	33084	32303	33682
Державні підприємства	296	269	228	241	222
Підприємства інших форм господарювання	1781	1460	691	891	603
У відсотках до підсумку /					
Усього	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
Господарські товариства	16,7	16,8	16,8	17	18,2
Приватні підприємства	8,5	8,3	8,2	8	7,9
Кооперативи	1,7	1,6	1,4	1,3	1,5
Фермерські господарства	68,9	69,7	71,6	71,2	70,6
Державні підприємства	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Підприємства інших форм господарювання	3,6	3	1,5	2	1,3

Джерело: сформовано на основі даних Держстату [10].

Таблиця 2. SWOT-аналіз можливості використання технології блокчейн для створення системи управління сільськими територіями

ПРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Публічність та високий рівень диверсифікації баз даних	Можливість створення квантового ПК, який може змінити дані на кожному блоці
Транзакції виконуються одноранговою мережею	Створення блоків баз даних потребує значних обчислювальних ресурсів, які в сільській місцевості не доступні
Високий рівень захисту від збоїв, оскільки технологія працює без єдиної точки відмови	Збільшення Інтернет-трафіку може бути критичним для функціювання сільських комунікаційних мереж
Довговічність баз та високий ступінь масштабованості	Тривалий час переведення управлінської документації на технологію блокчейн

Джерело: сформовано авторами на основі [5—8; 11—14].

(згенеровани код, функція або матриця асоціативного масиву) попереднього блоку. Такий підхід дозволяє утворити значну кількість ланцюгових блоків, зміна інформації хоча б в одному з них сигналізуватиме про незаконне втручання. При цьому технологія не потребує встановлення довіри між блоками мережі, оскільки будь-який блок може автономно перевірити, чи збігається його копія з іншими (детальніше в [11—13]).

Ми цілком погоджуємося з думкою Н. Яцків [14], що технологія блокчейн "...пропонує рішення проблеми безпеки і конфіденційності у середовищі Інтернет речей, забезпечуючи новий обчислювальний шар, де дані можуть бути безпечно оброблені та проаналізовані, залишаючись приватним".

Таким чином, у відношенні вирішення управлінських проблем розвитку сільських територій на основі технології блокчейн варто враховувати такі її можливості (табл. 2).

Отже, аналіз сильних та слабких сторін технології блокчейн дає підстави стверджувати на стратегічній важливості створення і практичного використання такої технології захисту даних як базової для створення ІТ-ситеми автоматизованого документообігу в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ). Більше того запропонований підхід дозволяє проводити безпечний обмін даними між замовниками та виконавцями (наприклад, підприємствами та науковими установами).

Серйозним позитивним наслідком використання технології блокчейн в системі управління сільськими територіями є удосконалення існуючих механізмів економіко-математичного прогнозування й планування розвитку сільських територій з урахуванням місцевих та національних інтересів, оскільки збережена достовірна інформація за значний період часу дозволяє більш точно формувати прогнозні динамічні ряди.

Загалом технологічні можливості системи шифрування даних блокчейн дозволяють створити на базі кожної територіальної громади новий прогностичний електронно-обчислювальний центр, що стане основою для прогнозування економічної безпеки національного господарства України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, сучасні умови диктують потребу в комплексних дослідженнях можливостей інноваційних технологій збереження та передачі даних у процесі формування новітньої системи управління соціоекономвічним розвитком сільських територій. На основі SWOT-аналізу встановлено високу ймовірність використання технології блокчейн у системі управління об'єднаними територіальними громадами, що дасть змогу створити новий прогностичний електронно-обчислювальний осередок, в якому усі статистичні дані оброблятимуться адміністрацією ОТГ, залишаючись приватними і конфіденційними. Це дозволить в майбутньому виконувати точне прогнозування активізації сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та державно-приватного партнерства, що стане альтернативою неконтрольованій агрохолдингізації у короткостроковій та середньостроковій перспективі щодо інтегрованого соціального та економічного (соціоекономічного) розвитку сільських територій з урахуванням місцевих та національних інтересів.

Література:

1. Дорош А.Й. Підходи до формування територіальних громад у контексті децентралізації (з досвіду Федеративної Республіки Австрія) // Землеустрій, кадастр та охорона земель в Україні: сучасний стан, європейські перспективи: Міжнародна конференція, присвяче-

на 20F річчю створення факультету землевпорядкування. — К.: Друкарня "Гордон", 2016. — С. 24—27.

2. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання: монографія / Г.І. Мостовий. — Харків: Основа, 2002. — 300 с

3. Пономаренко В.С. Стратегічне управління розвитком підприємства: навч. посіб. / В.С. Пономаренко, О.І. Пушкар, О.М. Тридід. — Х.: ХДЕУ, 2002. — 640 с.

4. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 51—58.

5. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. — 2005. — № 3. — С. 3—9.

6. Онищенко О.М. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства / О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин // Економіка АПК. — 2005. — № 11. — С. 24—29.

7. Залізко В.Д. Сутність поняття "сільська територія": визначення та основні функції / В.Д. Залізко // Вісник Хмельницького національного університету — 2011. — № 6. — Т. 1. — С. 194—198.

8. Ажаман І.А. Регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / І.А. Ажаман // Ефективна економіка. — 2018. — № 4. — Режим доступу URL: http://www.economy.nayka.com.ua /pdf/4_2018/8.pdf

9. National Science Center "Institute of Agrarian Economics".

10. Державна служба статистики України. — URL: http://www.ukrstat.gov.ua

11. Nakamoto S. (2018), Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, available at: // bitcoin.org/bitcoin.pdf

12. Andreas M. (2014), Antonopoulos. Mastering Bitcoin: unlocking digital cryptocurrencies. "O'Reilly Media, Inc.", 298 p.

13. Crosby M. (2016), Blockchain technology: Beyond bitcoin / M. Crosby, P. Pattanayak, S. Verma, V. Kalyanaraman // Applied Innovation 2. — P. 6—10.

14. Яцків Н.Г., Яцків С.В. Перспективи використання технології блокчейн у мережі інтернет речей Науковий вісник НЛТУ України. — Вип. 26 — 2016. — С. 381—387.

References:

1. Dorosh, A. (2016), "Approaches to the formation of territorial communities in the context of decentralization (from the experience of the Federative Republic of Austria)", Zemleustrii, kadastr ta okhorona zemel v Ukraini: suchasnyi stan, evropeiski perspektyvy: Miznarodna konferentsia, prysviachena 20Frichchu stvorennia fakultetu zemlevporiadkuvannia. [Land management system, cadastre and land protection in Ukraine: current state and european perspectives: International conference dedicated to the 20th anniversary of the establishment of the Faculty of Land Management], Kyiv, Ukraine, pp. 24—27.

2. Mostovyy, H.I. (2002), Ahrobiznes: derzhavne rehulyuvannya [Agribusiness: state regulation], Osnova, Kharkiv, Ukraine.

3. Ponomarenko, V.S. Pushkar, O.I. and Trydid, O.M. (2002), Stratehichne upravlinnya rozvytkom pidpryyemstva [Strategic management of enterprise development], KHDEU, Kharkiv, Ukraine.

4. Malik, M. Y. (2008), "On Sustainable Development of Rural Territories", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 51—58.

5. Yurchyshyn, V.V. (2005), "Rural areas as system-generating factors in the development of the agrarian sector of economics", Ekonomika APK, vol. 3, pp. 3—9.

6. Onishchenko, O. M. (2005), "Conceptual problems of the future Ukrainian village and peasantry", Ekonomika APK, vol. 11, pp. 24—29.

7. Zalizko, V.D. (2011), "The essence of the concept of "rural territory": definitions and basic functions", Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, vol. 6, pp. 194—198.

8. Azhaman, I. A. (2018), "Rehuliuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytorij", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 4, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/8.pdf (Accessed 10 July 2018).

9. National Science Center "Institute of Agrarian Economics" (2018), available at:www.iae.-org.ua (Accessed 10 July 2018).

10. State Statistics Service of Ukraine (2018), available at: http://www.ukrstat.gov.ua (Accessed 10 July 2018).

11. Nakamoto, S. (2018), "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System", available at: // bitcoin.org/bitcoin.pdf (Accessed 10 July 2018).

12. Andreas, M. (2014), "Antonopoulos. Mastering Bitcoin: unlocking digital cryptocurrencies", O'Reilly Media, Inc., 298 p.

13. Crosby, M. Crosby, M. Pattanayak, P. Verma, S. and Kalyanaraman, V. (2016), "Blockchain technology: Beyond bitcoin", Applied Innovation 2, pp. 6—10.

14. Yatskiv, N.H. and Yatskiv, S.V. (2016), "Perspektyvy vykorystannia tekhnolohii blokchein u merezhi internet rechei", Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, vol. 26, pp. 381—387.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2018 р.

УДК 338.43:631.1

А. І. Лівінський,
к. с.-г. н., доцент, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО Й ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕНОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТВАРИННИЦТВА

A. Livinsky,
cand. s.-g. Sciences, associate professor, Odessa State Agrarian University, Odessa

DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF STRATEGIC AND OPERATIONAL PLANNING OF RENOVATIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL ENTERPRISES

У статті обгрунтовано необхідність удосконалення системи стратегічного та оперативного планування реноваційного розвитку підприємств тваринництва в Україні. Визначено, що оперативне управління за своєю суттю покликане контролювати і забезпечувати виконання виробничих планів, а в разі необхідності оперативно коригувати їх залежно від ситуації, що склалася. Зазначено, що вся система моделей управляється однією центральною балансово-оптимізаційною економіко-систематичною моделлю програмно-цільового розвитку тваринницького виробництва, у якій акумулюються властивості моделей окремих підкомплексів й одночасно виявляється можливий рівень виробництва продуктів тваринництва шляхом збалансування виробничої діяльності основних сфер аграрного виробництва. Запропоновано формування моделі розвитку заснованої на поєднанні економічного механізму й соціальних передумов, причому з акцентом на останні на основі всеохоплюючої системи стратегічного планування. Обгрунтовано необхідність захисту селянських доходів шляхом розвитку на селі промисловості й інших несільськогосподарських галузей.

The article substantiates the necessity of improving the system of strategic and operational planning of the renovation of livestock enterprises in Ukraine. It has been determined that operational management is essentially designed to control and ensure the implementation of production plans, and if necessary, and quickly adjust them depending on the situation. It is noted that the whole system of models is managed by one central balance-optimization economic-systematic model of program-targeted development of livestock production, in which the properties of models of individual subcomplexes are accumulated and at the same time the possible level of production of livestock products is revealed by balancing the production activity of the main spheres of agrarian production. development based on a combination of economic mechanism and social preconditions, with an emphasis on the latter on the basis of a comprehensive system of strategic planning. The necessity of protection of peasant incomes by means of development in the village of industry and other non-agricultural sectors is substantiated.

Ключові слова: реновації, підприємства тваринництва, аграрне виробництво, стійкий розвиток, оперативне планування, стратегічне планування.
Key words: renovations, livestock enterprises, agrarian production, sustainable development, operational planning, strategic planning.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для України розвиток аграрного виробництва є пріоритетним напрямом. Важливою й визначальною умовою розвитку аграрного, як і будь-якого іншого, виробництва є визначення наукової концепції галузі, перспектив її подальшої трансформації. Сьогодні існують лише окремі фрагменти щодо формування концепції розвитку галузей тваринництва. Однак немає цілісної системи й досить чітких критеріїв на стратегічну перспективу, що гальмує розвиток усього тваринництва. Вирішення зазначених проблем повинне спиратися на ретельно опрацьований науковий фундамент.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У розробку проблем удосконалення організації виробництва та його інтенсифікації, підвищення продуктивності праці, раціонального ви-

користання ресурсного потенціалу, досягнення високої ефективності виробництва тваринницької продукції зробили вчені-економісти С.П. Азізов, І.Ю. Грішова, В.С. Дієсперов, Д.П. Доманчук, М.В. Калінчик, Л.І. Касьянов, Г.А. Котов, О.Б. Наумов, П.Т. Саблук, В.К. Терещенко, О.В. Шкільов, О.М. Шпичак, П.В. Щепієнко, В.В. Юрчишин та інші дослідники. Проте складність і багатогранність цієї проблеми зумовлюють необхідність проведення подальших досліджень у цій сфері.

Незважаючи на те, що в останні роки з цієї проблеми проведено ряд наукових досліджень, стан виробництва тваринницької продукції та його економічної ефективності продовжує знижуватись. Нині галузь потребує наукових розробок щодо удосконалення організації виробництва, обгрунтування раціональних шляхів підвищення ефективності продукції молочного скотарства стосовно до конкретних умов. Важливим при цьому є комплексне дослідження зазначених проблем, пов'язаних з організацією та технологічним процесом виробництва, переорієнтацією його на кінцеві результати.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження проблем виробничо-господарської діяльності підприємств тваринництва та обгрунтування напрямів удосконалення системи стратегічного й оперативного планування реноваційного розвитку підприємств тваринництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі трансформаційних змін і реформування в аграрному секторі відбулися явища, які характеризуються нестійкістю і спадом виробництва. Нестабільність соціально-економічної ситуації, низький рівень концентрації капіталу в аграрній сфері, диспаритет цін між сільськогосподарською продукцією і продукцією промисловості та його наслідки зумовили хронічні проблеми у сфері тваринництва. Масове скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, зниження продуктивності, збитковість виробництва і погіршення якості продукції ставлять під загрозу національну продовольчу безпеку, знижується експортний потенціал країни і погіршується соціальна ситуація в сільській місцевості [1].

З огляду на унікальні властивості і провідне місце в структурі аграрного виробництва важливо комплексне дослідження розвитку тваринництва, створення сприятливих інвестиційних умов і запобігання збитковості виробництва. Україна має великий потенціал для розвитку тваринницької галузі. Південні і центральні райони володіють великими пасовищами і трудовими ресурсами для розвитку тваринництва.

Кожна галузь людської діяльності, включаючи й науку управління виробництвом, має свою технологію. Як відомо, нові технології створюються не тільки шляхом еволюційного розвитку існуючих, що, безумовно, дає значний ефект, але й на базі принципово нових ідей, нових підходів до розв'язання поставлених завдань. Нові підходи можуть бути розроблені на основі фундаментальних відкриттів у науці або шляхом запозичення з інших галузей людської діяльності, з інших сфер національного господарства.

Все викладене повною мірою стосується проблеми вдосконалення оперативного управління тваринницьким виробництвом. У цій справі вітчизняними вченими-аграрниками зроблено чимало: проведено ряд досліджень як теоретичного, так і прикладного характеру, що вже нині дає значний економічний ефект. Водночас слід зазначити, що питанням використання математичних методів в оперативному управлінні агропромисловим виробництвом досі приділялась недостатня увага, незважаючи на те, що вони — основа інноваційного розвитку управління виробництвом. Пояснюється це, на нашу думку, недостатнім вивченням оперативного управління в тваринництві, принциповою його непідготовленістю до впровадження сучасних математичних методів [2; 3].

Перспективними напрямами досліджень з вдосконалення оперативного управління в аграрному виробництві, зокрема у тваринництві, й принципові підходи до їх проведення можуть бути кваліфіковані так:

А. Дослідження, пов'язані з використанням інновацій. Розглядаючи перспективи використання досягнень науки для вдосконалення оперативного управління в тваринництві, необхідно насамперед чітко, із сучасних позицій сформулювати зміст і основні визначення, які стосуються самого поняття "оперативне управління". Для цього необхідно:

І. Дослідити інформаційні аспекти оперативного управління в тваринництві.

1. Розробити критерії оцінки оперативної інформації як специфічного виду виробничих ресурсів. Відомо, що для оперативного планування, оперативного аналізу, формування й прийняття варіантів оперативних рішень необхідна інформація про наявність, перспективи одержання, способи раціонального розподілу й перерозподілу матеріальних і трудових ресурсів, про соціологічні аспекти проблеми й т.д. Інакше кажучи, виникає потреба в інформаційному забезпеченні оперативного управління як своєрідного виробничого процесу, який регламентується певною технологією, де інформаційне забезпечення може розглядатись як специфічний вид виробничих ресурсів. Цей вид ресурсів забезпечує не лише необхідну якість управлінських рішень, але

й саму можливість оперативного управління виробництвом. Для визначення вимог до інформаційного забезпечення і його формування в конкретних виробничих ситуаціях необхідно розробити чіткі критерії кількісної і якісної оцінки інформації як специфічного виду виробничих ресурсів.

2. Дослідити динаміку морального старіння оперативної інформації та її взаємозв'язок із зміною виробничих структур і номенклатури тваринницьких підрозділів. У процесі розвитку АПВ змінюються спеціалізація, організаційна структура, внутрішні й зовнішні зв'язки, обсяг і номенклатура продукції, що випускається й переробляється, як у виробничих, так й в управлінських підрозділах. Одночасно змінюється відповідно й інформаційне забезпечення, яке необхідне для процесу оперативного управління вказаними підрозділами. Іншими словами, із зміною умов виробництва частина інформації застаріває, стає непотрібною і її слід виключати з інформаційного забезпечення, а замість неї вводити нову. Дослідження динаміки застарівання оперативної інформації й заміни її новою — одна з функцій оперативного управління як процесу. Кількісні та якісні оцінки цих змін можуть використовуватись у процесі вдосконалення організації оперативного управління в тваринництві.

3. Розробити принципи формування структур управління й штатної чисельності управлінського персоналу в тваринницьких підрозділах. З цією метою необхідно дослідити існуючі потоки оперативної інформації: виявити інтенсивність, номенклатуру й адресність показників вертикальних і горизонтальних потоків оперативної інформації на тих ієрархічних рівнях управління, що нас цікавлять, провести аналіз використання цих потоків (ким і як використовується ця інформація), визначити необхідну номенклатуру показників, оцінити обсяг робіт (виатрати праці) при обробці вхідної інформації (запити, інформація про прийняті управлінські рішення) і на основі одержаних оцінок витрат праці розробити принципи формування структури та штатної чисельності управлінського персоналу в тваринницьких підрозділах.

4. Розробити методологічні засади формалізації процесу прийняття рішень в оперативному управлінні у тваринництві із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Для використання останніх при оперативному управлінні сільськогосподарським виробництвом необхідно формалізувати технологічний процес прийняття оперативних рішень — визначити місце, час й величину управлінських впливів, а також передбачити оцінку результатів цих впливів на кінцевий результат виробництва. Сюди входять і розробка методик підготовки вихідної інформації, створення програмного забезпечення, які відповідають вимогам оперативного управління на різних ієрархічних рівнях АПВ.

II. Сформулювати концепцію оперативності управління на різних рівнях системи тваринницького виробництва в умовах його технологічної реновації з урахуванням вимог інноваційного розвитку.

Оперативне управління за своєю суттю покликане контролювати й забезпечувати виконання виробничих планів, а в разі необхідності й оперативно коригувати їх залежно від ситуації, що склалася. Чим вищий ієрархічний рівень управління, тим більш укрупнені показники планів його фахівці контролюють й, відповідно, приймають необхідні управлінські рішення. Отже, прийняті рішення діють (мають чинність) на триваліших інтервалах часу. Таким чином, оперативність (гранично припустима швидкість) виконання цих рішень для різних рівнів управління буде різною. Сьогодні в системі АПВ немає чітких розмежувань у понятті "оперативний план" для різних рівнів управління: для підприємства, району, області, країни в цілому. Немає також і чіткого уявлення про те, на яких рівнях управління слід займатись декадними, місячними або квартальними й т.п. виробничими планами. Це питання виникло у зв'язку з розробкою автоматизованих систем управління сільськогосподарським виробництвом, виявленням і класифікацією завдань, при розв'язанні яких можна використовувати сучасні математичні методи й програмні засоби [4; 5].

З іншого боку, в умовах технологічної реновації аграрного виробництві, у зв'язку із розвитком міжгосподарських зв'язків, формуванням інтегрованих підприємств і організацій, із створенням агропромислових об'єднань, із зростанням кількості і з ускладненням виробничих зв'язків всередині підприємств і об'єднань питання, пов'язані з використанням досягнень науки в аграрному виробництві, набувають особливої актуальності. У цих умовах необхідно чітко сформулювати концепцію оперативності управління аграрним виробництвом, розробити методику і провести відповідні дослідження з тим, щоб однозначно в масштабах АПВ розв'язувати завдання, які відноситься до завдань оперативного управління. Це має значно поліпшити впровадження досягнень науки в управлінні тваринництвом.

III. Розробити й обгрунтувати методику визначення допустимого випередження при прийняті оперативних рішень у тваринницьких підрозділах.

При виборі варіанта оперативного рішення необхідно провести оцінку впливу кожного з можливих варіантів цих рішень на кінцевий результат функціонування керованого об'єкта або процесу і забезпечити вибір такого, що задовольняє заздалегідь визначені вимоги. Іншими слова-

ми, необхідно передбачити результати впливу будь-якого втручання на хід процесу, на розвиток певного явища, на функціонування виробничого об'єкта.

Людське мислення здатне навчитись передбаченню (прогнозуванню): людина, здійснюючи будь-якові дію, свідомо чи несвідомо попередньо оцінює її результат. У складних ситуаціях, коли на керований об'єкт діє велика кількість різних, у тому числі й випадкових факторів, доводиться вдаватися до науково обгрунтованих методів прогнозування, включаючи математичні моделі. Відомо, що точні прогнози вдається одержати лише в детермінованих системах. Високу точність прогнозів можна мати й для випадкових стаціонарних процесів, тобто таких, які описуються постійними ймовірнісними характеристиками. В усіх останніх випадках прогнози можуть бути тільки приблизними [6].

Із збільшенням часу випередження точність прогнозів знижується, так саме знижується і якість варіантів оперативних рішень, вибраних на основі цих прогнозів. Практично реальні виробничі процеси, особливо в аграрному виробництві, нестаціонарні — їх характеристики змінюються в часі. Таким чином, проблема вибору допустимого випередження при прийнятті оперативних рішень у науковому плані зводиться до вибору (розробки) методів, які дають змогу збільшувати час випередження при прогнозуванні в межах допустимих змін якості оперативних рішень.

IV. Визначити методичні підходи до підготовки й впровадження типових управлінських рішень у незапланованих господарських ситуаціях.

Створення агропромислових об'єднань, переведення їх на промислову основу, укрупнення й спеціалізація аграрних підприємств призвело до збільшення кількості та підвищення складності виробничих ситуацій, які виникають. Практично керівники й спеціалісти в аграрних підприємствах внаслідок інформаційного й організаційного перевантаження не в змозі сприймати й оцінювати всю сукупність варіантів оперативних управлінських рішень, які виникають у конкретних виробничих ситуаціях, і своєчасно, з урахуванням вимог системного підходу знаходити найбільш раціональний варіант. Причина такого стану пояснюється незадовільним використанням у господарській практиці нагромаджених наукових знань і практичного досвіду при прийнятті оперативних управлінських рішень, а також відсутністю інформаційно-довідкової літератури, яка узагальнює ці знання й досвід. Для усунення цих недоліків доцільно провести аналіз, узагальнення й формалізацію теоретичних й емпіричних досліджень у галузі оперативного управління, впорядковувати й типізувати факторні й міжфакторні зв'язки, які визначають продуктивність аграрного виробництва. Необхідно виявити виробничі ситуації, у яких приймались незаплановані оперативні управлінські рішення, згрупувати й класифікувати їх за типами, а також за причинами їх використання.

Формалізація господарських рішень у типових ситуаціях і способів прийняття управлінських рішень вимагає чіткого визначення понять "незапланована виробнича ситуація" й "типова ситуація" стосовно технологічних операцій і процесів у аграрному виробництві. Слід розробити методики ідентифікації конкретних незапланованих виробничих ситуацій, які зустрічаються в практиці з типовими ситуаціями. Це дасть змогу значно скоротити номенклатуру типових ситуацій і спростити процес прийняття рішень. Одночасно необхідно опрацювати способи коригування методів прийняття управлінських рішень в умовах зміни технології й організації виробництва, передбачити розумну універсалізацію алгоритмів рішень, які приймаються, можливість використання їх для широкого кола господарських ситуацій [7].

Очевидно, що така універсалізація алгоритмів прийняття рішень призведе до збільшення витрат часу на це порівняно із спеціалізованими алгоритмами, розробленими для окремих виробничих ситуацій. У зв'язку із цим "розумна універсалізація" означає розумний ступінь сповільнення роботи створюваних універсальних алгоритмів прийняття рішень у кожному конкретному виробничому процесі. Слід зазначити, що алгоритмізація методів прийняття управлінських рішень у типових ситуаціях передбачає можливість використання досвіду прийняття рішень широким колом керівників і фахівців різних ієрархічних рівнів управління не тільки в аграрному виробництві, але й в інших галузях економіки.

Для успішного впровадження у тваринництво типових управлінських рішень і спрощення користування ними в практиці оперативного управління необхідно розробляти спеціальні методики, довідники по прийняттю рішень у типових виробничих ситуаціях з наступною формалізацією й алгоритмізацією цих методик, створенням сучасних інформаційних систем, які видаватимуть потрібну інформацію у вигляді порад. До початку вказаних розробок необхідно попередньо створити відповідну методологію, яка спиратиметься на дослідження: принципів диференціації факторів продуктивності аграрного виробництва; методів сегментації (якісного розподілу) факторів продуктивності аграрного сектору економіки й формування сегментів типів (типових комбінацій факторів); методів побудови й типізації внутрішніх зв'язків між факторами продуктивності в сегментах; методів типізації сегментів і способів їх перенесення на реальні технологічні операції; методів типізації агротехнічних й агро-

метеорологічних умов, які впливають на технологічні операції в аграрному виробництві (на його продуктивність); структуризація (визначення місця й значущості) та формалізація управлінських рішень за типами (факторів продуктивності й типовими умовами господарювання); методичних принципів типізації й формалізації прийняття управлінських рішень [8].

Б. Оперативне управління — це механізм забезпечення виконання стратегічних рішень із розвитку тваринництва. Оперативне управління в широкому розумінні цього терміну покликане здійснювати контроль й аналіз виконання планово-виробничої й організаційно-господарської діяльності підрозділів агропромислового виробництва, приймати конкретні управлінські рішення, які забезпечують виконання кінцевих показників діяльності цих підрозділів або обгрунтоване їх коригування. Практично це заключна ланка в сфері організації управління тваринницьким виробництвом — ланка, яка забезпечує досягнення високих кінцевих результатів функціонування тваринницького виробництва й об'єктів, які входять до його складу. При розгляді оперативного управління під вказаним кутом зору виникає ряд питань і проблем, для розв'язання яких необхідно провести такі дослідження:

1. Розкрити основний зміст оперативного управління як кінцевої ланки управління тваринницьким виробництвом, що безпосередньо забезпечує його дієвість. Тут необхідно показати, як у структурі тваринницького виробництва на різних його ієрархічних рівнях здійснюється оперативне управління діяльністю різних організацій і підрозділів, що входять у систему АПВ, як воно впливає на кінцеві результати цієї діяльності, показати, як впливають оперативні рішення, прийняті на вищих ієрархічних рівнях структури АПВ, на результати виробничої діяльності в підрозділах і т.д.

2. Визначити критерії оцінки якості оперативних рішень. Насамперед, необхідно обгрунтувати й сформулювати саме поняття якості оперативних рішень, загальні вимоги до них і зв'язати їх з кінцевим продуктом, потім створити систему критеріїв оцінки якості оперативних рішень і тільки після цього розробити й експериментально перевірити методику розрахунку оцінок в умовах АПВ.

3. Розробити методичні підходи побудови імітаційних моделей технологічних процесів для застосування в оперативному управлінні тваринницьким виробництвом. Основи імітаційного моделювання в управлінні аграрним виробництвом нині розроблені стосовно низової ланки АПВ. Аналогічні розробки слід здійснити й для вищих ієрархічних рівнів АПВ, пов'язавши їх з уже відомими методами моделювання. Необхідно розробити практичні методи оптимізації оперативних рішень для об'єктів описаних стохастичними й детермінованими системними імітаційними моделями, використовуючи досвід, нагромаджений в інших галузях національного господарства.

4. Обгрунтувати методичні підходи до прогнозування оцінок кінцевої результативності технологічних процесів для застосування в системі оперативного управління тваринницьким виробництвом. З нашої точки зору, найбільш перспективно для цієї мети використовувати імітаційні структурно-функціональні моделі, які дають змогу одержувати не лише прогнозні оцінки результатів функціонування виробничих підрозділів як об'єктів управління, але й прогнози оцінок пофакторних недоборів кінцевої продукції. Викладені моделі, як правило, досить складні й тому їх використання в оперативному управлінні може викликати певні труднощі. У зв'язку із цим виникає необхідність у розробці методики побудови більш простих моделей. Параметри цих моделей повинні періодично коригуватися для різних виробничих ситуацій, пов'язаних із сезонними особливостями функціонування виробничих об'єктів, з удосконаленням технології виробництва, а також при зміні вимог до виробничого процесу. Створення таких моделей підвищить оперативність процесу прийняття управлінських рішень.

5. Розробити методичні підходи використання прогнозних оцінок кінцевої результативності технологічних процесів при оперативному управлінні тваринницьким виробництвом. З цією метою слід виявити завдання, які необхідно розв'язувати при оперативному управлінні на всіх рівнях виробництва, провести аналіз методів їх розв'язання й, при необхідності, знайти можливості вдосконалення цих методів шляхом використання прогнозних оцінок впливу організаційно-технологічних і погодних факторів на кінцевий результат виробництва. Одним із шляхів практичного використання вказаних прогнозних оцінок є одержання їх за допомогою згаданих вище моделей навчання.

ВИСНОВКИ

Викладені вище методологічні підходи вдосконалення оперативного управління у тваринництві не вичерпують можливостей використання досягнень сільськогосподарської науки. Коло актуальних питань може бути розширене й уточнене в процесі проведення досліджень й апробації результатів їх експериментальної перевірки у виробничих умовах. По ряду згаданих проблем уже здійснюються дослідження, але по більшості з них вони навіть не плануються, на що має бути звернута особлива увага при плануванні розвитку аграрної науки. У перспективі в українському аграрному виробництві повинні бути створені моделі розвитку, засновані на поєднанні економіч-

ного механізму й соціальних передумов, причому з акцентом на останні. Це може бути зроблене за допомогою всеохоплюючої системи стратегічного планування. Наприклад, якщо сучасний розвиток бере під сумнів значимість аграрного виробництва в національній економіці й зменшує його частку в національному доході, а також скорочує доходи фермерів у порівнянні з доходами працівників в інших галузях, то єдиний шлях захисту селянських доходів — розвиток на селі промисловості й інших несільськогосподарських галузей. Тобто формування сільського (багатогалузевого) комплексу, як нової форми структури АПВ.

Література:

1. Гришова І.Ю. Пріоритетні напрями реструктуризації як метод підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / І.Ю. Гришова, О.В. Митяй // Економічний простір. — 2015. — № 100. — С. 125—135.

2. Довгань Л.Є. Стратегічне управління [Текст]: навч. посіб. / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л. П.Артеменко 2-ге вид. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 440 с.

3. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 51—55.

4. Наумов О.Б. Стратегічні вектори державного регулювання агропромислового виробництва: інструменти та методи консолідації ресурсів розвитку / О.Б. Наумов, Л.М. Наумова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2017. — № 4. — С. 93—100.

5. Щербата М.Ю. Управління оборотними активами молокопереробних підприємств АПВ / М.Ю. Щербата // Бізнес-навігатор. — 2014. — № 1. — С. 155—159.

6. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness / I.Ju. Gryshova, T.L. Shestakovska // The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2017. — № 2. — P. 128—133.

7. Gryshova I.Yu. Ukrainian labour migration in the Czech Republic / Wadim Strielkowski, I.Yu. Gryshova // Scientific bulletin of Polissia. — 2016. — № 4 (8). — С. 224—231.

8. Митяй О.В. Альтернативні джерела підтримки та зміцнення економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери / О.В. Митяй, О.А. Хлистун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: "Економічні науки". — Вип. 9-1. — Ч. 1. — 2014. — С. 57—60.

9. Гришова І.Ю. Дієвість механізмів державного управління у сфері протидії тіньовій економіці в Україні // І.Ю. Гришова, О.П. Дяченко / / Право та державне управління: збірник наукових праць / За ред. А.О. Монаєнка. — Запоріжжя: КПУ, 2016. — № 3 (24). — С. 183—190.

10. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L. The Economic Measurement of Convergence of Institutional Impact on the Sustainability of Development of Domestic Enterprises // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2017. — № 5. — С. 61—66.

References:

1. Hryshova, I.Yu. and Mytiaj, O.V. (2015), "Priority directions of restructuring as a method of increasing the competitiveness of agrarian enterprises", Ekonomichnyj prostir, vol. 100, pp. 125—135.

2. Dovhan', L.Ye. Karakaj, Yu.V. and Artemenko, L.P. (2011), Stratehichne upravlinnia [Strategic management], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Malik, M. J. (2008), "On the issue of sustainable development of rural territories", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 51—55.

4. Naumov, O.B. (2017), "Strategic vectors of state regulation of agro-industrial production: tools and methods of consolidation of development resources", Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 4, pp. 93—100.

5. Scherbata, M.Yu. (2014), "Management of working assets of dairy processing enterprises", Biznes-navihator, vol. 1, pp. 155—159.

6. Gryshova, I.Yu. and Shestakovska, T.L. (2017), "The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness", The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, vol. 2, pp. 128—133.

7. Strielkowski, W. and Gryshova, I.Yu. (2016), "Ukrainian labour migration in the Czech Republic", Scientific bulletin of Polissia, vol. 4 (8), pp. 224—231.

8. Mytiaj, O.V. and Khlystun, O.A. (2014), "Alternative sources of support and strengthening of economic safety of enterprises in the agro-food sector", Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriia: "Ekonomichni nauky", vol. 9-1, no. 1, pp. 57—60.

9. Hryshova, I.Yu. Diachenko, O.P. (2016), "Effectiveness of the mechanisms of public administration in the sphere of counteraction to the shadow economy in Ukraine", Pravo ta derzhavne upravlinnia, vol. 3 (24), pp. 183—190.

10. Gryshova, I.Yu. and Shestakovska, T.L. (2017), "The Economical Measurement of Convergence of Institutional Impact on Sustainability of Development of Domestic Enterprises", Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, vol. 5, pp. 61—66.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2018 р.

УДК 187.564.34

T. Busarieva,
PhD, associate professor of the department of international economics
of SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman", Kyiv

THE DEVELOPMENT OF THE SHADOW SECTOR IN THE "NEW ECONOMY"

Т. Г. Бусарєва,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Київ

РОЗВИТОК ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

The shadow economy is an extremely topical and painful issue for the world economy as a whole and for the Ukrainian economy in particular. A significant obstacle to the sustainable development of the economy is due to the spread of the shadow economy in the countries of the world. The functioning of the shadow economy leads to a significant reduction in the revenue structure of the budget portion of tax revenues, which jeopardizes the implementation of important state programs. Therefore, the most promising direction of income expansion is to attract shadow turnovers into the legal business. That's why the purpose of the article is the analyzes of the reasons of the growing level of shadow economy of the countries of the world and detailed characteristic of the level of shadow economy of the USA, EU and Asian countries. The task is to come up with the place of the national tax system in the questions of the regulation of the shadow economy.

Тіньова економіка є надзвичайно актуальною і болісною проблемою для світової економіки в цілому та для української економіки зокрема. Значна перешкода для сталого розвитку економіки пов'язана з поширенням тіньової економіки в країнах світу. Функціонування тіньової економіки веде до суттєвого зменшення структури надходжень до бюджетної частини податкових надходжень, що ставить під загрозу реалізацію важливих державних програм. Тому найбільш перспективним напрямом розширення доходів є залучення тіньових оборотів до юридичного бізнесу. Саме тому метою статті є аналіз причин зростаючого рівня тіньової економіки країн світу та детальна характеристика рівня тіньової економіки США, країн ЄС та країн Азії. Завдання полягає у висвітленні місця національної податкової системи у питаннях регулювання тіньової економіки.

Key words: shadow economy, economic development, national tax system, regulation, USA, European region, Asian region.

Ключові слова: тіньова економіка, економічний розвиток, національна податкова система, регулювання, США, європейський регіон, азіатський регіон.

RAISING OF THE PROBLEM

At the beginning of XXI century the problem of shadow economy is actual not only for the countries of post-soviet space but also for the leading economies of the world, such as the USA and European countries. The most widespread types of shadow activities are: the optimization of taxes, the labor of illegal emigrants, the illegal return of tax value-added and salaries "in envelopes". Therefore, it is necessary to analyze the reasons of the shadow economy in order to prevent its growing in the times of globalization and internationalization.

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

Philosophers and research workers have a discussion conducted the relation to a necessity and efficiency of the minimization of the level of shadow economy. Considerable payment in a process researches of factors, that have influence on the tinization of economies, belong to the group of scientists, in particular D. Ashvorz, I.Blagun, T.Varin, E.Saveliev, O. Sala-I-Martin, however much afore-mentioned scientists in the researches have examined only limited amount of factors which influence the growth of level of tinization of national economies, avoiding researches of efficiency of activity of the national tax systems. At the same time such scientists as Y. Bairachnyi, I. Egert, D. Mackey , A.Tolkushkin, N. Turgenev spared attention only on the external factors of the shadow economy. At the same time unsolved are the questions related to the efficiency of the tax system in the solving of problems of minimization of shadow economy of the countries.

THE AIM OF THE ARTICLE

The main aim of the article is to analyze the level of the growing of the shadow sector in the new economy and to come up with the spicific caracteristics of the american,european and asian model of regulation of the growth of the shadow economy.

PRESENTATION OF THE MAIN RESEARCH MATERIAL

The modern stage of the development of national economies is accompanied by the intensification of shadow processes in all spheres of public activity. However, exactly the shadow economic activity results in serious deformations in economical, social and political spheres of any country and has a threat on economic safety on the whole. Such threat appears in: the defect of the budgetary facilities on financing of state charges on the whole, soldiery, scientific, educational and social programs — in particular; subzero, in relation to potentially possible level of tax preludes of budgets of different levels; the necessity of increase of rates of taxation for taxpayers and forming the same tax reaction for the legal entrepreneurial and labour activity; the source of capitals for the limits of the country; insufficient level of development of productive sector; insufficient control after the entry of tax payments; prosperity of corruption, recreation of criminality, devaluation of authority of state power on the whole, law enforcement and tax authorities — in particular.

In scientific literature there is no unity in the determination of the structure of shadow economy, however lately there is the rapprochement of different points of view in relation to the types of activity, that is embraced to the concepts "the shadow economy". They, as a rule, embrace avoiding taxation, violation of custom rules, illegal employment, receipt of secondary access in a public sector and other forbidden types of activity ("washing of dirty money" in a legal sector).

The first researches sanctified to the problems of shadow economy appeared at the end of 1930-th of XX century, however only at the end of 1970th the intent attention began to be spared the this phenomenon of public life. At the beginning of 1980-th of XX century by the governments of row of countries task working forces were created on the study of shadow economy. From the year of 1984 such group, that investigates the spheres of existence, sizes and progress of shadow economy trends, appeared in Austria, France, Portugal and Holland. Congress of the USA distinguished the substantial assignations to scientific organizations and separate researchers of this problem. In 1983 in the city of Belfield the first international conference passed on the problems of study of shadow economy and the fight against it. One of the maiden attempts of the complex going the seminar organized by the university of Toronto (Italy) in 1987 also dedicated to the research of this problem. In the work of the seminar more than 30 scientists participated from the countries of East and Western Europe and USA. On a seminar the economic, social and cultural root of shadow economy was analyzed in the different socially economic systems. A conference on the problems of the fight against economic criminality took place in Saint Petersburg (Russia) in 1994 [1].

According to the researches there can be distinguished three groups of factors, that assist to development of shadow economy. The first group characterizes the economic factors, in particular heavy taxes, restructuring of spheres of economic activity, crisis of the financial system and influence of negative consequences on an economy on the whole; imperfection of process of privatizing; activity of unregistered economic patterns. Second group describes the social factors, in particular the low level of life of population, high unemployment rate and orientation of the part of population on the receipt of access by any method; uneven distribution of gross domestic product. And the third group characterizes the legal factors, such as the imperfection of legislation; insufficient activity of law-enforcement structures on stopping of illegal and criminal economic activity; imperfection of mechanism of co-ordination on the fight against economic criminality.

It is necessary to mention, that the leading expert on a shadow economy Frederic Schneider from University in Austria distinguishes four principal reasons of shadow economy: firstly, it the high tax loading, secondly absence of "state ethics" (a shadow economy is considered the normal phenomenon wherein, as a rule, subzero quality of state institutes and low level of trust of population to them, thirdly, high distribution of cash payments, and fourthly, the subzero risk of discovery: subzero efficiency of the checking and penalty approvals system.

In a number of researches ponderable proofs are given that the tax mode that influence the shadow economy were educed. Basic methods avoiding tax payment, not dependency upon the type of tax: hiding the objects of taxation, reflection of financially-economic operations in a record-keeping, introduction of financially-economic activity without necessary registration, raising on an account in the state tax inspection or license, also the use of the counterfeited documents and non-existent organizations, introduction of financially-economic activity through the accounts of other organizations or structural subdivisions, elimination of book-keeping documents after realization of operation [2, p. 45].

It was set during research, that in Austria the load of direct taxes (including payments on social

providing) gives the most influence on the increase of shadow economy; on a next place the number of normative acts that touch companies and workers, and also the complication of tax system, costs on the level of action. In other researches analogical results are given for the Scandinavian countries, European countries and the USA. An analysis shows for the USA, that increase of maximum rate of federal income tax of physical persons on 1% being equal in the increase of shadow economy on 1,4%. Also in case of the USA the maintenance of overhead of business rate of income tax from an increase can prevent the further increase of shadow economy. The research on the example of Quebec (Canada) shows a high measure of mobility of population between official and shadow economy, and also as far as an increase of clean payments in an official economy the amount of busy in a shadow economy grows short. In addition, underlined in this research, that in the cases when a population counts a tax rate very high, the increase of tax rates results in the decline of tax entries.

Scales and features of shadow economy in different countries and world regions closely constrained with national economic models and measure of maturity of market relations. If to analyze a period of 2010—2016, it is possible to assert that in the developed countries the middle level of shadow economy folds, on different estimations, 12—16% of GDP, in those, that are developing, from 40 to 50% of GDP and in countries with a transitional economy — 23—25% of GDP. Thus, in the most developed countries specific gravity of shadow sector considerably less than in other groups of countries in a national economy. However, the developed countries are also heterogeneous, and among them there are countries with the highest indexes of shadow activity. By the state on 01.12.2016 the level of shadow economy of the countries and regions are the following: the countries, that are developing have 36,2%, Asia 42,9%, Africa 38,6 and Central America 30,1%. At the same time it is necessary to mention countries with a transitional economy (24,7 %),former soviet union countries(22,7%), western Europe (19,3 %) and developed countries have 11,9 % in GDP. On the whole there is a permanent increase of economic "shade". To the developed countries with the most high part shadow to the sector Greece (29% of official GDP), Italy (27,8%), Spain (23,4%) and Belgium (23,4%). A mid position is occupied by Ireland, Canada, France and Germany (14,9—16,3%). Most subzero indexes of part shadow economy in Austria (9,1%), USA (8,9%) and Switzerland (8%) [3].

The analyzes of the details of the shadow economy of the countries is better to start with the USA, that is conditioned by the lowest level of it in the whole world (8,8% of GDP) as the result of the year 2015. According to the analyses of the famous economist Richard Sabula and his colleague Edgar Feidjam from the university of Jacksonville, Florida declares, that in the year of 2015 — only 11% of the profit of habitants of the USA was not declared in tax returns. If to suppose that this percent will remain unchanging by the end of 2016, then a volume of shadow economy will be 2,6 trillion of dollars.

One of the main reasons of such low level of the shadow economy is the legal base, that was formed in the USA more than last 100 years. The legal base against the legalization of criminal access of the USA is folded by two levels of legislative acts, that are the federal acts and laws of the states. To the federal laws belong first of all "The Bank Records and the Foreign Transaction Reporting Act" (An act is dedicated to the bank records and accounting on international operations), BSA ("Bank Secrecy Act") — an act is about a bank secret and the Law on a fight against "white-washing" (1986). "Bank Secrecy Act" set norms, that touch documentation and accounting for private persons, banks and other financial enterprises. This law also regulates the use of the information for investigation of criminal, tax and other offences.

The law of the USA "On the fight against white-washing" (was formed in 1986 with amendments 1992, 1994, 1995 and 1996) set the row of other events necessary for an effective fight against legalization of criminal access. A law criminalize the operating under "white-washing". In accordance with the real normative act a financial operation is examined as white-washing, if a person knows that the facilities used in such operation bring illegal assets, and if this person carries out this financial activity or intentionally assists such illegal activity. And finally, starting from the year of 1986, the enterprises of retail business and private persons are under an obligation to fill the form of "Reports of Cash Payments over $ 10,000 and the Trade of Business (IRS Form 8300) — report on available payments over 10.000 that turn out in trade and business.

Analyzing the countries of EU, it is necessary to mark that in European Union the attitude toward a shadow economy duals: from one side, it is on the right of every separate state to watch after the rightness of the economic politics, from another, EU considers a necessity to contest with those displays of shadow economy, that negatively

affect economy of EU in general. There can be formed three groups of the level of shadow economy. The best of all businesses goes in Austria, Luxemburg, Netherlands, France and Great Britain, in that sense, that a fate of underground and grey business is in a national economy is lower than 10%. Farther goes Ireland with 12,8% of shadow economy, Finland and Germany — 13,7%, Denmark — 13,8% and Sweden — 14,7%. A few worse, but however far below one fifth — in Slovakia, Slovenia, Czech Republic and Belgium. In Slovakia and Slovenia — a 16% of shadow economy, Czech Republic — 16,4% and Belgium — 17,1% [4].

The second group includes Spain, Portugal, Italy, Greece and Hungary. For them the fate of shadow economy is substantially higher and consists the fourth of GDP. Indexes on Spain — 19,2%, Portugal — 19,4 %, Italy — 21,2%, Hungary — 22,8%. Greece locks a list with 24,3% [5].

The third group of the states runs into most problems and consists of Poland, Malta, Cyprus, Baltic countries, Romania and Bulgaria. In Poland, Malta, Cyprus and Latvia the level of shadow economy is higher, their indexes are 25%, 25,8%, 26% and 26,5% accordingly. In Estonia and Lithuania — 28,6% and 29%, that is arrived at by shade in a national economy.

Finally, a most alarm in EU is caused by Romania and Bulgaria. Here specific gravity of underground business sneaks up to one third of GDP (Romania — 29,6% and Bulgaria — 32,3%). An analogical tendency on the crisis for a post decline of fate of shadow economy was observed in the countries of European Union.

The decline of level of tinization of national economy happened in the conditions of completion of sharp phase of crisis and passing to the phase of proceeding in the growing economy. During 2014—2016 there were increases of level of the real GDP (on 4,1 and 5,2% accordingly) and decline of unemployment rate (to 8,1 and 7,9% accordingly). It was accompanied by the deceleration of inflationary processes in an economy, proceeding in the dynamics of increase of deposits and credits in the banking system, by the decline of tension in a budgetary sector in connection with narrowing of the deficit of budget [6].

CONCLUSION

The load of the tax loading confesses to one the most important on the influence of shadow economy. This factor confesses to one of the most meaningful factors of stimulant that increase the shadow economy and activation of criminal economic activity. It gives an action in countries with any type of market economy. At the same time its actions in every country distinguishes the features. For example, in the USA the special influence is rendered by the high rates of income-tax. The developing countries have the distribution of practice of concealment of access the high rates of withholdings to the funds of social security and high rates of tax promote value-added. In countries that carry out politics of protectionism, the special influence is rendered by the high rates of export and imported duties. In Greece, Italy, Belgium and Sweden the greatest taxes are in Europe (72—78%). In the same countries — a shadow sector is most developed. Therefore it is necessary to come up with the list of actions, that will be realized by all the countries in order to minimize the level of shadow economy.

Literature:

1. Geo Cloque. Barometre Union Europeenne. L'economie souterraine // Le Monde, Paris, #1, 2018, p. 3.

2. Schneider F. The Shadow Economy in Europe", Kepler University, Linz, 2017, p. 45.

3. The shadow economy. Electronic resource. Access http://cyberleninka.ru/art

4.The share of Germany's shadow economy fell to a record low / RBC dail //http://www.rbcdaily.ru/2011/01/25/world/562949979597597

5.Because of what the US survives — the growth of the shadow economy. [Electronic resource]. — URL: http://prostornews.ru/news/blagodarya-chemu-vyzhivayut-ssha-rost-tenevoj-ekonomiki.html

References:

1. Cloque, G. (2018), "Barometre Union Europeenne. L'economie souterriane", Le Monde, vol. 1, p. 3.

2. Schneider, F. (2017), The Shadow Economy in Europe, Kepler University, Linz, Austria.

3. cyberleninka.ru (2018), "The shadow economy:why and how", available at: http://cyberleninka.ru/art/2018/ranking/#?listFormat=ls (Accessed 20 June 2018).

4. RBC (2011), "The share of Germany's shadow economy fell to a record low", available at: http://www.rbcdaily.ru/2011/01/25/world/5629499-79597597 (Accessed 20 June 2018).

5. prostornews.ru (2013), "Because of what the US survives — the growth of the shadow economy", available at: http://prostornews.ru/news/blagodarya-chemu-vyzhivayut-ssha-rost-tenevoj-ekonomiki.html (Accessed 20 June 2018).

Стаття надійшла до редакції 26.06.2018 р.

УДК 657.1

С. М. Белінська,
к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Пертра Могили, м. Миколаїв
Т. А. Белінська,
студентка, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ

S. Belinska,
Ph.D. in Economics, Assosiate professor of Accounting and Audititng
Department Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv
T. Belinska,
student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

FEATURES OF AUTOMATION OF THE ACCOUNTING PROCESS

Статтю присвячено проблемам автоматизації облікового процесу для ефективного управління підприємством. Розглянуто актуальні питання організації автоматизації обліку на підприємствах Україні. Уточнено значення організації автоматизації обліку в забезпеченні апарату управління інформацією для прийняття управлінських рішень. Розглянуто окремі проблеми організації автоматизації обліку та його технічного забезпечення. Наведено характеристику найпопулярніших програмних продуктів, які використовують підприємства для обліку. Надано пропозиції з удосконалення організації автоматизації обліку з метою покращення інформаційної бази управлінського персоналу підприємства для прийняття обгрунтованих рішень. Досліджено, що механізація бухгалтерського обліку сприяє зменшенню трудомісткості обліку, але не дозволяє повною мірою зробити його оперативним, скоротити терміни на інші звітності. Найбільш повно ці питання вирішуються в умовах автоматизації всього комплексу облікових робіт. Проаналізовано, що особлива увага приділяється розробці пакетів прикладних програм, що реалізують автоматизоване вирішення всіх типових завдань бухгалтерського обліку. Доведено, що бухгалтерський облік є однією з ключових ланок у діяльності будь-якої організації.

Стаття присвячена проблемам автоматизации учетного процесса для эффективного управления предприятием. Рассмотрены актуальные вопросы организации автоматизации учета на предприятиях Украины. Уточнение значения организации автоматизации учета в обеспечении аппарата управления информацией для принятия управленческих решений. Рассмотрены отдельные проблемы организации автоматизации учета и его технического обеспечения. Приведена характеристика наиболее популярных программных продуктов, которые используют предприятия для учета. Даны предложения по совершенствованию организации автоматизации учета с целью улучшения информационной базы управленческого персонала предприятия для принятия обоснованных решений. Доказано, что механизация бухгалтерского учета способствует уменьшению трудоемкости учета, но не позволяет в полной мере сделать его оперативным, сократить сроки на другие отчетности. Наиболее полно эти вопросы решаются в условиях автоматизации всего комплекса учетных работ. Проанализировано, что особое внимание уделяется разработке пакетов прикладных программ, реализующих автоматизированное решение всех типовых задач бухгалтерского учета. Доказано, что бухгалтерский учет является одной из ключевых звеньев в деятельности любой организации.

Ключові слова: облік, бухгалтер, звітність, ресурси, кадри, завдання, автоматизація, обліковий процес, управління, підприємство.
Key words: accounting, accountant, accountability, resources, personnel, tasks, automation, accounting process, management, enterprise.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

В умовах формування та розвитку ринкових відносин центр господарської діяльності зміщується до первинної ланки економічної системи — підприємства. Підприємство є головним структуроутворюючим елементом економіки. Тут у виробничому процесі "з'єднуються" трудові, матеріальні та фінансові ресурси з метою виготовлення різноманітної продукції для задоволення потреб суспільства. На підприємствах зосереджені найбільш кваліфіковані кадри, вирішуються питання раціонального використання ресурсів, високопродуктивної

техніки, технології та ефективне управління. У ринковій економіці виживають лише ті підприємства, які найбільш правильно і компетентно зрозуміли вимоги ринку, правильно організували облік, уміло здійснили мотивацію працівників до роботи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значну увагу дослідженню даної теми приділяють як зарубіжні вчені-економісти так і вітчизняні, а саме: Л.М. Братчук, Ф.Ф. Бутинець, Н.І. Гнатишина, Н.Р. Домбровська, В.В. Євдокимов, С.В. Івахненков, Н.І. Пилипів, М.С. Пушкар, В. Сопко, О. Фоміна, А.П. Шевлюков та ін.

Віддаючи належне значущості попереднього доробку дослідників із цих питань, слід визнати, що окремі аспекти теорії, методики та автоматизації облікового процесу для ефективного управління підприємством є недостатньо розроблена і потребує подальших досліджень, спрямованих на удосконалення і розвиток.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є роботи є обгрунтування теоретичних і методичних положень організації бухгалтерського обліку та автоматизація облікового процесу для ефективного управління підприємством. Відповідно до поставленої мети сформульовано наступні завдання: виокремити автоматизацію облікового процесу як необхідність для успішного та ефективного функціонування підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Головне призначення бухгалтерського обліку — задоволення інформаційних потреб. Оскільки в процесі ручної праці використовується набагато менший обсяг інформації, ніж той, яким володіє система бухгалтерського обліку, це суттєво впливає на якість рекомендацій щодо керівних впливів на об'єкт управління.

Незважаючи на те, що бухгалтерський облік є найбільш регламентованою управлінською функцією, він вважається динамічною системою, яка постійно вдосконалюється. Необхідно передбачати можливість для постійної адаптації до змін у зв'язку з вимогами управління та часу [4, с. 12].

На сьогодні ведення бухгалтерського обліку є малоефективним без комп'ютерної обробки даних. Зараз на ринку існує безліч бухгалтерських програм, що задовольняють найрізноманітніші вимоги до них. Особливу увагу слід приділити правильному вибору програми для свого підприємства.

Завдяки високому рівню комп'ютерної грамотності фахівців у галузі економіки та бухгалтерського обліку є можливість створення програмних додатків високої якості з потрібним набором функцій.

Упровадження бухгалтерських пакетів і програм дозволяє не тільки автоматизувати бухгалтерський облік, але й навести лад у складському обліку, в постачанні та реалізації продукції, товарів, відстежувати договори, швидше розраховувати заробітну плату, своєчасно здавати звітність [2, с. 55].

Механізація бухгалтерського обліку сприяє зменшенню трудомісткості обліку, але не дозволяє повною мірою зробити його оперативним, скоротити терміни на інші звітності. Найбільш повно ці питання вирішуються в умовах автоматизації всього комплексу облікових робіт. Особлива увага приділяється розробці пакетів прикладних програм, що реалізують автоматизоване вирішення всіх типових завдань бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік є однією з ключових ланок у діяльності будь-якої організації.

Сучасне програмне забезпечення дає змогу повністю автоматизувати обліковий процес, який починається від моменту введення даних з первинних документів, включаючи автоматизоване формування проводок, заповнення відповідних реєстрів обліку та формування звітних форм документів. Можна сказати, що сучасний бухгалтер лише вводить інформацію з первинних документів — початкові дані і отримує результат — інший потрібний документ чи звіт, а все інше виконує спеціальна комп'ютерна програма, що суттєво полегшує та прискорює обліковий процес [5, с. 14].

В автоматизованих системах бухгалтерського обліку, в організації облікового процесу інформаційні технології (ІТ) розуміють як людино-машинну систему, що забезпечує автоматизоване виконання функцій облікового працівника. ІТ забезпечують автоматизацію методу бухгалтерського обліку та інших функцій управління в інформаційних системах [6, с. 207].

Автоматизована інформаційна система — це взаємозв'язана сукупність даних, обладнання, програмних засобів, персоналу, стандартних процедур, які призначені для збору, обробки, розподілу, зберігання, надання інформації відповідно до вимог, які випливають з цілей організації. Ефективне функціонування автоматизованої системи бухгалтерського обліку можливе лише за умов органічного поєднання

в єдиному виробничому процесі технічних засобів для формування інформаційної облікової системи, їх програмного забезпечення та кваліфікованих зусиль персоналу обслуговування ЕОМ і персоналу системи управління об'єктом господарювання.

Сьогодні, у вік інформації, практично кожна інформаційна система використовує комп'ютерні технології. При створенні автоматизованої системи бухгалтерського обліку на основі використання сучасної комп'ютерної техніки відповідного програмного забезпечення, слід обережно підходити до будь-яких змін елементів його методу. В іншому випадку це призведе, по-перше, до втрати частини необхідної для управління інформації, по-друге, погіршить оперативність її опрацювання та використання в процесі підготовки проектів управлінських рішень і, по-третє, в кінцевому підсумку призведе до розбалансування усієї інформаційної системи бухгалтерського обліку.

Одним із напрямків удосконалення комп'ютеризації системи опрацювання бухгалтерської інформації є уніфікація її програмного забезпечення. Ця проблема властива для всього світового матеріального виробництва і, тим більше, для кожної окремо взятої країни. Програмні продукти, представлені нині на ринку, різні за обсягом функцій, принципами побудови, технології ведення обліку, цінами тощо.

Першим кроком при цьому має стати класифікація усіх використовуваних програм. Вона дозволяє користувачам правильно вибрати необхідний продукт, або ж перейти від використання однієї програми на іншу, а її виробникам — знайти своїх клієнтів. Серед програмного забезпечення вітчизняних підприємств можна зустріти як зарубіжне, так і наших розробників. Хоч більшість підприємств надають перевагу все ж таки нашим програмним продуктам. Оскільки вони є більш пристосованими до вимог законодавства та економічних особливостей нашої держави, а також вартість придбання та обслуговування їх доступніша ніж зарубіжних. Найпоширенішими програмами автоматизації бухгалтерського обліку є ПАРУС, 1С:БУХГАЛТЕРІЯ та багато інших. Всі вони мають свої переваги та недоліки. Не можна сказати, що одна з них гарна, а інша погана — у кожного користувача буде своя думка. Більшість програм автоматизації процесів діяльності підприємств можна налаштувати для підприємства з урахуванням його особливостей та специфіки діяльності і зробити максимально зручними для їх використання конкретними користувачами. Спеціально розроблені автоматизовані комп'ютерні програми належать до діалогово-автоматизованого способу ведення бухгалтерського обліку [5, с. 13].

Основні відмінності в роботі з бухгалтерськими рахунками в комп'ютерних програмах такі: можливість одночасного ведення обліку в кількох планах рахунків; можливості аналітичного обліку значно розширені.

Багато програм дають змогу вводити проводки одночасно в кількох робочих планах рахунків. При цьому номер, точніше код рахунка — це досить велика кількість цифр і літер, у межах якої допускається будь-яка система кодування рахунків. У найбільш розвинутих програмних системах план рахунків може містити також опис кореспонденції кожного рахунка, отож програма просто не дозволить здійснити неправильний бухгалтерський запис.

Програма побудована з урахуванням особливостей обліку в Україні на базі Національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. При цьому врахована можливість одночасного ведення бухгалтерського і податкового обліку, що в сучасних умовах є досить актуальним і практичним моментом. Одночасне введення даних, необхідних як для податкового, так і для бухгалтерського обліку дає можливість користувачам прослідкувати всі господарські операції і зміни в складі активів і пасивів, що відбуваються в різних ланках облікової роботи. Крім того, програмне забезпечення може легко налагоджуватися відповідно до особливостей облікової роботи на підприємствах конкретної галузі. Також на ринку комп'ютерних програм реалізуються типові галузеві рішення для ведення обліку в конкретних установах, організаціях (наприклад, "1С: Бухгалтерський облік для бюджетних установ України", "1С: Бухгалтерський облік для військових частин", "1С: Бухгалтерський облік для аптечних закладів" та ін.). Необхідно виділити окрему комплексну конфігурацію програми — "1С: Виробництво + Послуги + Бухгалтерський облік", яка дає змогу автоматизувати облік та складання звітності на підприємствах виробничої сфери із можливістю отримувати аналітичні звіти для менеджерів виробничої сфери, менеджерів торговельної сфери та ін.

Розглянемо позитивний результат упровадження інформаційної системи на підприємстві, яким може бути: впорядкування бухгалтерського обліку; збільшення кількості інформації, що надходить з даних бухгалтерського обліку; зниження кількості бухгалтерських помилок; підвищення оперативності обліку. Таким чином, до переваг, які отримує підприємство від

упровадження облікових систем, можна віднести: економію оборотних засобів; зниження виробничого браку; скорочення витрат на адміністративно-управлінський апарат; зростання ефективності виробничих потужностей; зниження страхових запасів на складах; зниження транспортних витрат; зменшення витрат часу на здійснення господарських операцій.

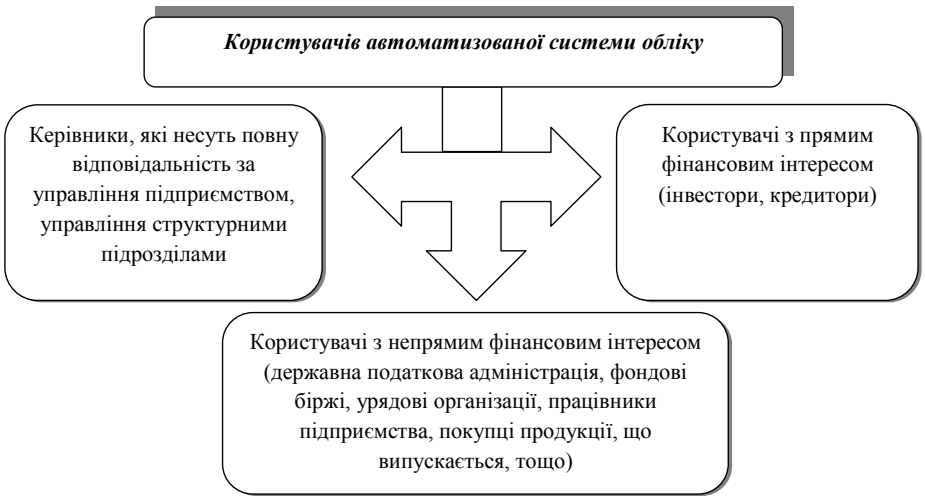

Рис. 1. Користувачі автоматизованої системи обліку

В умовах автоматизованої обробки інформації бухгалтерський облік і бухгалтерська інформація використовуються набагато ширше, ніж при ручній обробці даних. При цьому можна виділити три категорії користувачів автоматизованої системи обліку (рис. 1).

Сучасна автоматизована система обліку будується на основі новітніх засобів обчислювальної техніки і повинна виконувати функції, які перед нею ставлять її користувачі:

— повне і своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів;

— виконання контрольних та аудиторських завдань з метою одержання необхідної інформації про наявні відхилення;

— одержання комп'ютерних управлінських рішень;

— здійснення аналізу та прогнозування господарсько-фінансової діяльності підприємства [7, с. 27].

Основою для створення автоматизованої системи бухгалтерського обліку можуть бути такі методологічні принципи:

— децентралізована організація експлуатації засобів автоматизації на місцях виникнення облікової інформації;

— автоматизація складання документів первинного обліку на паперових і магнітних носіях на ділянках і в службах з великим обсягом господарських операцій, а також передача цих даних бухгалтеру для автоматизованого введення і відображення в бухгалтерському обліку;

— експлуатація засобів автоматизації обробки облікової інформації і безпосередньо обліковими працівниками в умовах функціонування АРМ бухгалтера;

— формування управлінської, облікової, контрольної та аудиторської інформації в запитальному режимі у доступному і зручному вигляді;

— формування оцінки стану підприємства, постановка найближчих цілей, вироблення шляхів їхнього досягнення як без урахування резервів, так і з урахуванням резервів підприємства;

— формування оцінки стану підприємства, постановка найближчих цілей, вироблення шляхів їхнього досягнення як без урахування резервів, так і з урахуванням резервів підприємства;

— створення інформаційної мови запитів для відображення показників обліку [7, с. 28].

Для успішної реалізації автоматизації бухгалтерського обліку на підприємстві необхідно мати чітке уявлення про проблеми й вигоди цього процесу.

Слід розглянути основні проблеми, що виникають у процесі автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах.

Однією з основних проблем використання автоматизованих систем бухгалтерського обліку на підприємствах є часта зміна нормативних актів, що встановлюють правила обліку, звітності та оподаткування [1].

Для вирішення цієї проблеми слід зупиняти свій вибір на інформаційних системах, що володіють більшою гнучкістю і здатні відображати зміни зовнішніх умов.

Наступними важливими проблемами є: нестача кваліфікованих кадрів, перенесення даних у нову систему з мінімізацією витрат на введення цієї інформації.

Слід також відзначити необхідність наявності на підприємстві працівника, відповідального за підтримку і подальший розвиток автоматизованої системи бухгалтерського обліку.

Рис. 2. Схема дії автоматизованої програми усіх підрозділів підприємства

Усі ці проблеми можуть стати причиною збільшення витрат на впровадження автоматизованої системи ведення бухгалтерського обліку, відсутності економічного ефекту від її впровадження, а також отримання негативного ефекту. Саме тому для успішної реалізації процесу автоматизації бухгалтерського обліку важливо продумати всі ці питання на стадії підготовки проекту впровадження і за можливості вирішувати їх на перших стадіях впровадження системи.

Одним із найважливіших процесів сучасності є інтеграція світової економіки. Цей факт робить автоматизацію бухгалтерського обліку вимогою часу й запорукою успішного переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності.

Без цього неможливий перехід на міжнародний ринок і залучення іноземних інвестицій. У разі якщо підприємство виходить на зовнішній ринок, необхідне досягнення відповідності організації бізнесу міжнародним стандартам. Цю проблему легко вирішують автоматизовані системи, які дозволяють за одноразового внесення первинних даних розрахувати в короткі терміни безліч показників і подати їх у різних формах звітності [3, с. 280].

Таким чином, перспективи впровадження автоматизованих інформаційних систем бухгалтерського обліку невід'ємно пов'язані з переходом на міжнародні стандарти. У свою чергу, впровадження цих стандартів є на сьогодні економічною необхідністю.

Прозорість і якість фінансової звітності є необхідною умовою розвитку окремих підприємств і економіки в цілому. Тому можна стверджувати, що перспективи автоматизації ведення бухгалтерського обліку однозначні — вони є необхідною умовою розвитку [4, с. 5].

Оскільки на сьогоднішній день автоматизація облікової інформації є досить актуальною, пропонуємо створити автоматизовану програму для контролю усіх підрозділів підприємства, з метою подальшого ефективного управління підприємством.

Така програма буде стосуватись організації роботи персоналу. Автоматизація грунтуватиметься на принципах персоніфікації облікових робіт, без паперової технології обробки облікової інформації, поєднання централізованого та децентралізованого підходів.

Персоніфікація обліку у поєднанні з без паперовою технологією функціонування облікової системи дозволять краще контролювати посадові обов'язки працівників у режимі реального часу. Модульність та системність у поєднанні із централізованим та децентралізованим підходами передбачають узгодження автоматизації робочого місця з іншими інформаційними підсистемами управління підприємством, а отже, потребують розширення вимог до кваліфікації працівника (рис. 2).

За допомогою даної програми директор підприємства зможе отримувати інформацію про успішну або не дуже успішно виконану роботу працівників усіх підрозділів. Управлінський персонал може надавати запит до будь-якого відділу про прохання отримання інформації щодо виконання поставлених перед ними завдань. Після чого дана інформація буде досліджена та проаналізована з метою покращення функціонування підприємства.

Зрозуміло, що в першу чергу процеси автоматизації стосуються великих підприємств. Така тенденція зумовлена тим, що великі підприємства і їх позиція на світовому ринку визначають економічну міць країни. Вони більшою мірою залучені до процесів інтеграції в міжнародні ринки, конкурувати на яких неможливо без відповідного рівня ведення обліку та складання звітності. Більшість із них вже перейшли на автоматизоване ведення бухгалтерського обліку, орієнтоване на Міжнародні стандарти фінансової звітності [2].

Але не слід думати, що підприємства менших масштабів відмовляться від використання інформаційних систем. Незважаючи на те, що ці підприємства у своїй діяльності більшою мірою залежать від внутрішньої економічної кон'юнктури, вони також потребують автоматизації бухгалтерського обліку. Ця необхідність буде обумовлена потребою в ефективному управлінні фінансовими потоками підприємства, потребою в гнучкому обліку та швидкому пристосуванні до змін ринку. Наявність модернізованої системи обліку також буде відігравати важливу роль у залученні додаткових інвестицій, що є важливим елементом економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Використання сучасних інформаційних технологій в бухгалтерському обліку забезпечить оперативність програмного забезпечення, яке дозволить проконтролювати в будь-який момент часу стан розрахунків, активів та зобов'язань. Інформаційне програмне забезпечення стало невід'ємною складовою системи бухгалтерського обліку без якої неможливо уявити сучасну бухгалтерію. Вдало підібране та ефективно налагоджене програмне забезпечення бухгалтерського обліку забезпечує максимальну ефективність управління підприємством у цілому та системи бухгалтерського обліку зокрема. Таким чином, автоматизація бухгалтерського обліку, безумовно, є необхідністю для підприємств, незалежно від масштабів їх діяльності. Однак не слід забувати про те, що автоматизація є складним і трудомістким процесом і для її успішної реалізації необхідно заздалегідь продумати вирішення хоча б основних проблем, що пов'язані з нею.

Література:

1. Автоматизация управленческого и оперативного учета. Теория и практика управленческого учета [Электронный ресурс]: Финансовый Директор ISSN 1680 — 1148. — Режим доступу: URL: http://gaap.ru/articles/49836/

2. Ивлиев М.К. Автоматизация оперативного и бухгалтерского учета товаров: учебн. пособ. / М.К. Ивлиев, Л.А. Порошина. — М.: МУПК, 2008. — 150 с.

3. Ильина О.П. Информационные технологии бухгалтерского учета: практич. пособ. / О.П. Ильина. — М.: Радио и связь, 2005. — 334 с.

4. Каллас К.Э. Организация автоматизированной информационной системы бухгалтерского учета: учебн. пособ. / К.Э. Каллас. — М.: ФИС, 2000. — 12 с.

5. Подуряжня Ю.Ю. Місце інформаційного забезпечення в системі бухгалтерського обліку / Ю.Ю. Подуряжня // Економічний вісник університету. — 2010. — № 14. — С. 12—17.

6. Сопко В.В. Інформаційні технології в організації облікового процесу // Актуальні проблеми економіки / В.В. Сопко. — 2011. — № 1. — С. 205—211.

7. Шипунова О.В. Автоматизація управління підприємством: основні принципи, функції та підходи // Актуальні проблеми економіки / О.В. Шипунова. — 2011. — № 6. — С. 25—38.

References:

1. gaap.ru (2018), "Automation of management and operational accounting. Theory and practice of management accounting", available at: http://gaap.ru/articles/49836/ (Accessed 25 June 2018).

2. Yvlyev, M.K. and Poroshyna, L.A. (2008), Avtomatyzatsyia operatyvnoho y bukhhalterskoho ucheta tovarov [Automation of operational and accounting of goods], MUPK, Moscow, Russia.

3. Yl'yna, O.P. (2005), Ynformatsyonnye tekhnolohyy bukhhalterskoho ucheta [Information technologies of accounting], Radyo y sviaz', Moscow, Russia.

4. Kallas, K.E. (2000), Orhanyzatsyia avtomatyzyrovannoj ynformatsyonnoj systemy bukhhalterskoho ucheta [Organization of an automated information system of accounting], FYS, Moscow, Russia.

5. Poduriazhnia, Yu.Yu. (2010), "Place of information support in the accounting system", Ekonomichnyj visnyk universytetu. Yu.Yu. Poduriazhnia, vol. 14, pp. 12—17.

6. Sopko, V.V. (2011), "Information technologies in the organization of the accounting process", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 1, pp. 205—211.

7. Shypunova, O.V. (2011), "Automation of enterprise management: basic principles, functions and approaches", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 6, pp. 25—38.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2018 р.

УДК 640.43

O. Poltavska,
Ph.D. of Kiev National University of Trade and Economics, Kyiv

MARKETING PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF RESTAURANT ENTERPRISES

О. В. Полтавська,
к. е. н., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний торговельно-економічний університет, Київ

МАРКЕТИНГОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

The author finds that the stability of the enterprises of the restaurant industry in Ukraine is complicated by the variability and uncertainty of the marketing environment. A prerequisite for marketing planning is strategic analysis, in which the political, economic, social and technical factors were assessed. The article reveals that all factors have a relatively similar level of influence on the activities of restaurant enterprises, but the most important were political, legal and social factors. It is substantiated that significant constraints on the development of the market of restaurant services and restaurants are grounded in the poor quality of life of the population of Ukraine, limited solvent demand due to the low level of income of the population, as a result of which there is a small share of expenses for restaurant services in the structure of consumer expenditures. It is proved that possibilities of development of enterprises of restaurant economy are caused by positive dynamics of market development, presence of considerable unrealized potential of restaurant services market.

Автором встановлено, що стабільність діяльності ресторанного бізнесу в Україні ускладнюється мінливістю економічної та соціальної ситуації, що безпосередньо впливає на маркетингове середовище підприємств. Запорукою ефективного формування маркетингового плану виступає стратегічний аналіз, що враховує оцінку соціально-політичних, правових, економічних й технічних факторів. Доведено, що такі фактори чинять вплив приблизно однакового ступеня на функціонування суб'єктів ресторанного господарства. Разом із тим, найчастіше суб'єкти господарювання відчувають вплив саме правових, політичних й соціальних факторів. Обгрунтовано, що суттєвими стримуючими факторами розвитку ресторанного бізнесу є високий рівень соціального напруження в Україні, обмежений сукупний попит через низький рівень фінансових можливостей населення, внаслідок чого має місце незначна частка витрат на ресторанні послуги у загальній структурі споживчих витрат. Визначено, що можливості сталого розвитку ресторанного бізнесу обумовлені позитивними зрушеннями економіки держави, наявністю значного стратегічного потенціалу ринку ресторанних послуг.

Key words: marketing strategy, mechanism, motivation, enterprise, restaurant business, market.
Ключові слова: маркетингова стратегія, механізм, мотивація, підприємство, ресторанний бізнес, ринок.

FORMULATION OF THE PROBLEM

The high level of dynamism of the marketing environment, especially macroeconomic destabilization and aggravation of the political situation, require adaptive solutions in enterprise management, including in marketing activities. Its planning becomes more important as it defines the model of market behavior of the enterprise, depending on its capabilities and the state of the marketing environment. It is marketing planning that will allow an enterprise to choose the optimal marketing tools of influence on consumers in the modern conditions, to effectively carry out marketing activity.

Of particular importance is marketing planning in restaurants. The market for restaurant services is characterized by an intensification of competition, changing consumer preferences, increasing consumer requirements for enterprises and servicing them, intensive pace of development and introduction of innovative technologies, including technologies for making managerial decisions. In these circumstances, activation and planning of marketing activities is one of the key areas for improving the efficiency of the restaurant business. However, current reality is characterized by underestimation of the role and significance of marketing planning in restaurant businesses, due both to lack of experience and insufficient methodological basis for organizing the marketing planning process.

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

Important theoretical and practical achievements in the field of management and marketing, marketing planning belong to the leading domestic and foreign scientists, including O. Azaryan, R. Akoff, L. Balabanova, A. Dannikov, V. Grosul, S. Ilyashenko, N. Karpenko, F. Kotler, A. Krutov, I. Lilyk, A. Pavlenko, L. Popova, D. Rosenzweig, S. Skibinsky, S. Semeniuk, A. Shubin, J. Traut.

THE MAIN TASK OF THE ARTICLE

The purpose of the article is to study current trends and determine the factors of development of the domestic market of restaurant services.

THE MAIN MATERIAL

In the process of marketing planning it is necessary to comprehensively explore the marketing environment of the enterprise, using strategic analysis, which involves a variety of techniques, methods, models and mechanisms for the receipt and processing of strategically important information necessary for making marketing decisions. Through strategic analysis, various factors that influence the functioning of an enterprise and the opportunities it can use in planning activities are explored. Sufficiently widely used methods of strategic analysis such as SWOT, PEST, SNW, BCG, GAP, VMOST-analysis, Model-ADL / LC, etc. The method of PEST analysis is chosen to study the factors of the macro-environment of restaurant enterprises, since it covers the four most important groups of factors:

— political, in the process of studying which studies the impact on the company's political climate in the country, current legislation, future changes in legislation, European or international law, government, government policy, state regulation, trade policy, state control of business entities , elections at all levels of power, tax policy;

— economic, at the same time, for the most part, attention is paid to the assessment of the economic situation and its trends, monetary policy, including dynamics of refinancing rate; the level of inflation, the investment climate in the industry, globalization economic processes, the market itself and the trade cycle, solvent demand, the specifics of industry and production, commodity chains and distribution, costs of raw materials, materials, resources, energy, transport, etc.;

— social, which analyzes demographic processes; socio-economic policy, level and quality of life of the population, level and structure of incomes, consumption costs, basic values, trends of ways and lifestyles, models of behavior of buyers, fashion, major events and factors of influence, opinions and attitudes of consumers, consumer preferences and representations, ethnic and religious factors, changes in the basic values, changes in the style of life, attitude to work and rest, etc.;

— scientific and technical, among which the greatest attention is needed to develop competitive technologies, research funding, related or dependent technologies, substitution technologies, changes in the level and conditions of adaptation of new technologies, access to them, production capacity, level of information and communication, the impact of the Internet , innovative and technological potential of the branch, problems of intellectual property, licensing; patent activity, R & D trends, new patents, new products and services, technology development, etc.

Analyzing the state and adequacy of the regulatory and legal support of the enterprises of the restaurant industry, it was established that in general in Ukraine, the activities of any economic entities, including those investigated, are sufficiently fully and comprehensively regulated by the system of economic legislation, which includes a number of regulatory acts, given according to the significance of the criterion of legal force: the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, acts of the Government of Ukraine (Decrees of the Cabinet no ministers of Ukraine, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine), departmental regulations, regional normative acts, which are adopted by local self-government bodies in accordance with the powers delegated by the state and the established order; local regulations

The problem is that the main legal documents do not cover all aspects of the activities and directions of the development of restaurants and industry in general, taking into account current trends. Even the state standards in the industry do not solve the issue of restaurants differentiation. We agree with V. Antonova that the lack of well-defined standards for the certification of catering enterprises, as well as the mechanism for determining their status, make the "blurred" regulatory framework of local government agencies when granting licenses to entrepreneurs and attestation of restaurant business objects [1]. And this is just one of the problems that causes the need to improve the legislative and regulatory framework in the sphere of restaurant business.

We have identified the impact of tax policy on the activity of restaurants in the restaurant in-

dustry as quite positive, since today most restaurants in the restaurant sector are small businesses, whose entities use the simplified taxation system introduced since 2012.

Development of the services sector in Ukraine as a whole, and restaurant services, in particular, have not yet been adequately reflected in the State Programs and Strategies, even in the Concept of Development of Domestic Trade, insufficient attention has been paid to defining areas of strategic development of the industry, which is completely unjustified, as the restaurant sector plays an important role role in providing economic development. In view of the above, we conclude that there is insufficient state regulation of this type of activity.

Positive impact on the development of the restaurant services sector will be the adoption and implementation of the Ukraine 2020 National Rehabilitation Strategy [2], the main strategic goal of which is the country's exit on the path to sustainable development, with the growth of prosperity and quality of life for all segments of the population [3]. The basis for achieving this goal will be the achievement of macroeconomic stability and the creation of favorable framework conditions for entrepreneurship development; lifting of infrastructure restrictions; cardinal modernization of the economy; improvement of the quality of labor potential with the achievement of the maximum balance between demand and supply of labor resources; creation of an effective innovative system to strengthen the innovative component of development and achievement of the high technological level of the real economy sector, etc.

The political situation in Ukraine remains unstable, which causes a certain level of uncertainty in the further development of restaurant services [3]. The economic growth and stabilization that took place in Ukraine before 2008 had a positive effect on the development of the industry, as evidenced by the growth of the retail turnover of the restaurant industry. With the deterioration of the macroeconomic situation in 2008, the growth rate of retail turnover of the restaurant industry slowed down, if the increase in 2007 was more than 35%, then in 2008 — 24%. And in 2009, along with the deepening of the financial and economic crisis, the retail turnover of the restaurant industry decreased by almost 5%. With the overcoming of the negative effects of the financial and economic crisis and the gradual improvement of the macroeconomic situation, the retail turnover of the restaurant industry in 2016—2017 is increasing. Consequently, current macroeconomic trends have a positive effect on the trends in the activity of restaurants in restaurants [2].

At the same time it should be noted that despite the changes in the macroeconomic situation, the number of objects of the restaurant industry in Ukraine decreases each year. For restaurant business 2009 has become the most difficult. All economic hardships were able to withstand and overcome the strongest enterprises that used a series of crisis measures. Consequently, the priority task of enterprises of the restaurant industry in modern conditions is to counteract the crisis phenomena — to ensure a stable competitive position, and the strategic goal should be to further economic growth [4]. Today, although macroeconomic indicators are improving, but the situation remains unstable, there is a threat of a recurrent financial and economic crisis. In this situation, an adequate and flexible system of marketing planning in restaurants is needed.

Under difficult business conditions, the restaurant business has become perhaps the only type of sustainable economic activity, despite the slowdown in economic development, as evidenced by the fall in GDP growth in Ukraine in 2017 to 101,5% from 107% 2016 In the 1 st and 2 nd quarter of 2018, the negative dynamics remained, and according to preliminary data, it first decreased by 2,1%, and then by another 1,7%. At the same time, the turnover of restaurant business in Ukraine in the period 2016—2017 is steadily increasing, in 2016—2017, the increase was more than 31%, in the first and second quarter of 2018 the growth rates decreased slightly to 15,8%, as evidenced by on the slowing down of the market for the restaurant industry against the backdrop of slowing down the pace of economic development in Ukraine [3].

This testifies to the strong potential of the development of the sphere of restaurant services in the conditions of economic stabilization, on the one hand, and on the other — the branch is of strategic importance for ensuring acceleration of economic development of Ukraine.

The state and trends of the network of restaurant industry are characterized by the annual reduction of objects of the restaurant industry and their places. In 2017, there were 24723 enterprises in Ukraine, which is by 6,3% less than in 2016 and by more than 40% less than in 2000. As a result of these trends, the restaurant chain will continue to decline. The use of outdated methods and management approaches, underestimating the role of marketing leads to the loss of competitive positions and the closure of enterprises.

Передплатний індекс 21847

It should be noted the changes that took place in the structure of the network of restaurants in Ukraine. The main trend is reflected in an increase in the share of restaurants, it has increased by 3% over 8 years, and the share of canteens, which in 2017 was the largest among all types of institutions and amounted to more than 45%. At the same time, the share of cafes in the structure of restaurant enterprises significantly decreased from 50% in 2005 to 35% in 2017, to wit by almost 10%. Thus, the number of cafes in Ukraine is decreasing at the highest pace, they need to develop proposals and recommendations for marketing planning that, in case of effective implementation of marketing plans and programs, will ensure their development and will allow to increase competitiveness in the market of restaurant services. As a whole, the identified reserve potential of the market of restaurant services allows to positively evaluate the influence of the trends of the network of restaurant industry on the enterprises of the industry. The opening of new enterprises will lead to intensification of competition, but at the same time, in order to maintain competitive positions, institutions will need to look for ways to increase the level and quality of customer service, to improve assortment policy, to use advertising more actively, to introduce marketing innovations, which in the future will lead to qualitative and quantitative positive developments in the industry.

An important component of the economic policy of the state is monetary policy, which greatly affects the state and development opportunities of economic entities. The instability of the national currency negatively affects those enterprises that carry out foreign economic activity. Since the share of imported goods sold in restaurants is low, this factor, despite the volatility and depreciation of the national currency in recent times, has a small negative impact. At the same time, high interest rates on loans significantly limit the availability of restaurants in the restaurant industry to external sources of funding.

In order to accelerate the development of the sphere of restaurant services, activation of investment processes in the industry is extremely important. Investments in fixed assets in the activities of hotels and restaurants, although somewhat increased in recent years, but remains low, 2—2,5%. At the same time, more than 35% of investments in fixed capital make up more than 36%, transport and communication activities are 17%, agriculture is almost 9%, and trade is 7% [5]. Such investment policy does not contribute to accelerating the development of restaurant business in Ukraine.

To some extent, the state and trends of the restaurant industry in Ukraine are affected by agriculture and the food industry. The quality and price of the culinary production of establishments depends on the yield, quality and price of agricultural products. In general, the industry is sufficiently supplied with agricultural raw materials. The tendencies of development of the domestic food industry are influenced positively by the formation of the assortment and offer of culinary products and finished products, which are offered at the restaurants of the restaurant industry. Most of the investigated economic factors have a positive impact on the development of restaurant facilities.

Social factors deserve special attention, since it is the quality of life of the population, income level, demographic processes, and the structure of the population's expenditures that influence the development of the service sector in Ukraine, including restaurant services.

The dynamics of socio-economic indicators testifies to the fact that the standard of living of the population in Ukraine remains low. The income of the population and the average monthly real wage, although growing annually, the level of remuneration in Ukraine remains low. The level of social benefits is also low: pensions, scholarships, grants, etc. One can not but pay attention to the fact that in 2017, about 9% of the population of Ukraine, and this more than 3 million people received income per month, below the subsistence minimum. All this greatly limits the solvent demand of domestic consumers. The low level of income is due to the fact that their significant share, more than 50%, the population spends on the purchase of food products, about 35% — on non-food products, and more than 15% — on utilities. Of the 10% remaining after the most important consumer spending, it is used to pay for other services: transport, communications, medical, educational, leisure, as well as hotel and restaurant services. The low level of population spending on restaurant services is mainly due to low income and low living standards of a significant proportion of Ukrainian population. In general, in this period, the services of the population of Ukraine spends more than 16% of consumer spending, therefore, the share of expenses for restaurant services enterprises remains rather low, which stipulates the need to intensify measures to stimulate demand and promote services in restaurants. The situation is also aggravated by the rather high unemployment rate, which during the financial and economic crisis increased to 9%. Due to a decrease in the

population of Ukraine, the trends of aging of the population in the coming years will lead to a high probability of decreasing the number of potential visitors of restaurants.

In addition, with the development of a market economy after the collapse of the command and administrative system in Ukraine, there was a significant differentiation of consumer consumption practices and behavior under the influence of economic, social and cultural factors. As a result of these tendencies formed certain social classes, groups of consumers with different lifestyles. Domestic scientists are investigating different consumer strategies: conformist consumption is due to joining the majority, the desire to follow the fashion; demonstrative consumption, which is primarily expressed in the purchase of the most expensive goods and services; habitual consumption, which is the result of a long life within certain status positions and which leads to the formation of certain preferences and habits [6].

For conformists in the area of restaurant services formed segments of establishments of different national cuisines, the most popular and fashionable among which are restaurants of Japanese cuisine, Chinese, Italian, etc.; elite restaurants work for the status visitors; For traditional consumers, there are classical cafes, bars, restaurants. One can conclude that the presence of different social groups and the formation of different lifestyles in Ukraine has a positive effect on the development of the market for restaurant services and restaurant facilities. Their success in the differentiation of consumption styles depends on the chosen market segment and the compliance of the proposed services with the expectations, preferences, desires of the target consumers.

Marketers pay more attention to the study of behavioral changes of consumers of different age groups, at different stages of the life cycle of the family. For example, taking into account the needs of couples with children in restaurants, they offer additional services: children's animation, children's playgrounds open, children's holidays. On the basis of identifying the specifics of consumer behavior, specific goods and services are offered; marketing plans are being developed and adjusted.

The analysis shows that there is a sufficiently strong negative impact of socio-economic factors on the development of catering establishments, which necessitates research and identification of preferences and preferences of consumers in the process of visiting restaurants, segmentation on this basis of consumers and the offer of each of the segments the appropriate level of restaurant services. At the same time, the changes in lifestyles, the formation of certain social groups, and the peculiarities of consumer behavior of different age groups affect the development of the restaurant industry institutions, which necessitates the development and introduction of new types of services in restaurants. Consequently, social factors have a negative impact and constitute certain threats to the restaurant industry.

Among the scientific and technical factors as the most important experts estimated the introduction of innovative technologies in the restaurant industry. Indeed, it is those institutions restaurant industry, which regularly conducted research and implemented innovative technology of cooking products, offer innovative services, updated equipment, more competitive. It also improves the image of the institution, its prestige, and increases financial and economic performance.

One of the determinants of the success of restaurant industry institutions is the fairly high status of the material and technical base of the industry. On the decision to visit the restaurant business establishments have a significant impact the appearance of the institution, its design, which greatly depends on where the building is a facility as it looks. Secondly, consumers pay attention to the interior design of the hall, furniture, utensils, etc. Visitors also appreciate the lighting, the color and the treatment of walls, ceilings, floors, which in aggregate affects the feeling of comfort. The more modern and new material and technical base of the institution, the more positive impression will be generated by consumers at the restaurant visitors. Availability, diversity and adequacy in the modern conditions of the necessary components of the material and technical base in the field of restaurant services determine the possibilities of its development and updating.

In the third place, according to the level of influence on the activities of restaurant industry facilities is a factor such as innovation processes. Today, Ukraine creates the necessary conditions and stimulates innovation. In the draft strategy of innovative development of Ukraine for 2010—2020 in terms of globalization challenges mentioned that the main objective of the Strategy is to identify, study and create new mechanisms for implementing public innovation and investment policy towards the implementation of agreed changes at all levels of the national innovation system. The strategy suggests that innovative activities will cover all areas of the economy and public life, including the sphere of restaurant services. Establishments of the restaurant industry need to

intensify their innovative activities, which will allow them to develop steadily and enhance competitiveness. Innovation processes in general have a positive effect on the development of the industry.

On the basis of the research, the threats and opportunities, the strengths and weaknesses of the development of the sphere of restaurant services have been identified. Thus, the most significant threat to the future development of restaurant services are social factors, such as: low quality of life, limited purchasing power due to low income, low share of costs for restaurant services in the structure of consumer spending. In addition, it is necessary to constantly monitor and such factors, which, at the moment, also negatively affect the development of the industry. Among them unstable political situation, the lack of state regulation of restaurant services, low active investment processes in institutions restaurant industry, the instability of the national currency, lack of a significant number of establishments catering sector credit, which does not allow them to accelerate and maintain the proper level of development in the highly competition

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS FOR FURTHER RESEARCH IN THIS AREA

To summarize, it should be noted that in the marketing planning process, the following aspects that are identified by the analysis should be taken into account:

— considering the instability and volatility of the macroeconomic situation, marketing planning should be carried out for the short and medium term;

— During marketing planning, the need to adhere to the principles of flexibility is growing;

— The marketing plan budget must be sufficient and economically feasible;

— the marketing plan must be developed taking into account the forecasts of the development of market conditions for restaurant services;

— the success of the restaurant establishments is the allocation and development of a particular market segment, which requires planning of marketing activities, taking into account the status of visitors, their style of life, income level;

— the marketing plan should be developed taking into account innovations in the field of restaurant services and marketing innovations.

According to the results of the study, the author of the article found that the most vulnerable and unstable establishments of the restaurant industry were cafes. At the same time, the network of cafes should evolve, as this type of facilities is more accessible to a significant proportion of the Ukrainian population and will remain so due to the low level of income of the population. Therefore, institutions of this type require more methodical advice and recommendations on marketing planning and implementation of marketing plans and programs.

Література:

1. Антонова В.А. Конкуренція і управління конкурентоспроможністю підприємств ресторанного господарства в умовах становлення ринку / В.А. Антонова // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. — 2007. — № 1 (21). — С. 54—57.

2. Економічна правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.epravda.com.ua

3. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://niss.gov.ua

4. П'ятницька Г.Т. Тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні /Г.Т. П'ятницька // Вісник КНТЕУ. — 2004. — № 2. — С. 45—60.

5. Стратегії інноваційного розвитку економіки: колект. монографія / [В.А. Гросул, А.С. Мамаєва та ін.]. — Х.: НТУ "ХПИ", 2012. — 552 с.

6. Шталь Т.В. Маркетингові стратегії підприємств ресторанного господарства: монографія / Т.В. Шталь. — Х.: ХДУХТ, 2011. — 274 с.

References:

1. Antonova, V.A. (2007), "Competition and management of the competitiveness of restaurants in the market conditions", Naukovyj visnyk Poltavs'koho universytetu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy, vol. 1 (21), pp. 54—57.

2. Ekonomichna pravda [Online], available at: http://www.epravda.com.ua

3. Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen' pry Prezydentovi Ukrainy [Online], available at: http://niss.gov.ua.

4. P'iatnyts'ka, H.T. (2004), "Trends in restaurant industry development in Ukraine", Visnyk KNTEU, vol. 2, pp. 45—60.

5. Hrosul, V. A. and Mamaieva, A. S. (2012), Stratehii innovatsijnoho rozvytku ekonomiky [Strategies for innovative development of the economy], NTU "KhPY", Kharkiv, Ukraine.

6. Shtal' T. V. (2011), Marketynhovi stratehii pidpryiemstv restorannoho hospodarstva [Marketing Strategies for Restaurant Industry Enterprises], KhDUKhT, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2018 р.

УДК 657.42:332.33

Т. П. Шепель,
к. е. н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ, ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ

T. Shepel,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National University "Lviv Polytechnic"

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF LAND RESOURCES AS AN OBJECT

Виходячи з конкретних економічних умов, що склалися в нашій країні, під ринком земель ми розуміємо визначення її вартості та визнання капіталом нарівні з іншими засобами виробництва і обіговими коштами. У зв'язку з цим виникла необхідність обліку та відображення земельних ресурсів сільськогосподарського призначення в звітності підприємства відповідно до міжнародних стандартів обліку.

У зв'язку з переходом України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності виникає необхідність використання вартісної оцінки землі. На нашу думку, можливо, приймати землю в розрахунок за обліковою вартістю при підрахунку окремих коефіцієнтів.

На ринкову вартість земель сільськогосподарського призначення впливають такі основні фактори: місцезнаходження; діючі комунікації, можливість приєднання до існуючих мереж; структура, стан і властивості грунтів; рельєф місцевості; попит і пропозиції на ринку земельних ділянок.

Ринкова вартість права оренди земельної ділянки додатково залежить від обсягу прав орендаря; терміну дії договору оренди; обтяжень права оренди; прав інших осіб; цільового призначення земельної ділянки.

Вважаємо, що обгрунтовану вартість землі міг би визначити ринок після скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель, але є ризик концентрації у руках одного власника. Окремі науковці пропонують за еталон вартості взяти Черкаську область, в інших регіонах вартість буде нижчою або вищою, ніж у базовому залежно від урожайності, — і за наявності розвинутої інфраструктури — зрошувальних систем, елеваторів — додавати до нормативу підвищувальний коефіцієнт.

Based on the specific economic conditions prevailing in our country, under the land market, we mean the definition of its value and recognition of capital on a par with other means of production and working capital. In connection with this, there was a need to record and display the agricultural land resources in the company's accounts in accordance with international accounting standards.

In connection with the transition of Ukraine to international accounting and reporting standards, there is a need for the use of land valuation. In our opinion, it is possible to take the land into account at the accounting value when calculating certain coefficients.

The market value of agricultural land is influenced by the following main factors: location; active communications, possibility of joining existing networks; structure, condition and properties of soils; relief of the area; demand and offers in the market of land plots.

The market value of the right to lease the land additionally depends on the amount of tenant rights; the term of the lease agreement; encumbrances on the right to lease; the rights of other persons; intended purpose of the land plot.

We believe that the justified value of land could determine the market after the abolition of the moratorium on the sale of agricultural land, but there is a risk of con We believe that a reasonable value of land could determine the market after the abolition of the moratorium on the sale of agricultural land, but there is a risk of concentration in the hands of one owner. Some scholars suggest that Cherkassy region be taken as a benchmark for value, in other regions the value will be lower or higher than in the base depending on the yield — and in the presence of the developed infrastructure — irrigation systems, elevators — to add to the norm a raising coefficient.

Ключові слова: земля, оцінка, методи, норматив, облік.
Key words: land, estimation, methods, norm, accounting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Радикальні перетворення в аграрному секторі і перший досвід підприємництва серйозно загострили проблему відповідного формування інфраструктури земельних ринкових відносин і їх адекватного забезпечення, які в певній мірі визначаються здатністю і темпами адаптації до ринкового середовища, інтеграційни-

ми зв'язками організаційно-правових суб'єктів, системою науково-методичного забезпечення.

Одним з найважливіших факторів підвищення ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств є земельні ресурси, складова національного багатства.

Земля — це унікальний продукт природи, засіб виробництва, необхідна матеріальна передумова процесу праці та базис існування всього людства, яка не залежить від його волі. Це основне вирішальне засіб виробництва матеріальних благ. За висловом відомого англійського економіста Вільяма Петі, "праця є батько й активний принцип багатства, а земля його мати [1, с. 272].

Передача державою більшої частини площ сільськогосподарських угідь у приватну власність громадян стала передумовою формування ринкових земельних відносин, об'єктивною основою виникнення ринку землі.

Ринок земель — це сфера товарного обміну, в якій земля виступає товаром. Він є регулятором перерозподілу земель і переходу прав власника від одного до іншого. Виходячи з конкретних економічних умов, що склалися в нашій країні, під ринком земель ми розуміємо визначення її вартості та визнання капіталом нарівні з іншими засобами виробництва і обіговими коштами. У зв'язку з цим виникла необхідність обліку та відображення земельних ресурсів сільськогосподарського призначення в звітності підприємства відповідно до міжнародних стандартів обліку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанню визначення економічної сутності земельних ресурсів та методики їх обліку значну увагу приділяли у своїх дослідженнях В.Д. Базилевич, В.А. Борисова, П. Борщевський, З.В. Герасимчук, Ю.Г. Гуцуляк, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, І.В. Замула, Г.Г. Кірейцев, Н.М. Малюга, В.Б. Моссаковський, П.Т. Саблук, А.Я. Сохніч, Л.К. Сук, Ю.Г. Фесіна.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки земельних ресурсів як обліку та інвестицій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

При проведенні оцінки виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств невирішеною проблемою залишається розрахунок обгрунтованої вартості кожного його елементу. На сьогодні гостра дискусія ведеться щодо оцінки земельних ресурсів. Необхідність вирішення питання актуалізується формування повноцінного земельного ринку, функціонування якого передбачає визначення ціни землі.

Ринкова вартість є розрахунковою грошовою сумою, за якою відбувся обмін майна (землі) на дату оцінки між зацікавленим покупцем і продавцем на основі укладення комерційної угоди. Тобто така вартість відображає колективне сприйняття і колективні дії учасників ринку [2].

Щодо землі в Україні поняття "незалежна оцінка" трансформується в поняття "експертна грошова оцінка". Можна вважати, що оцінка земель сільськогосподарського призначення передбачає визначення ринкової вартості або вартості права оренди земельної ділянки.

Стосовно вартості земельних угідь в Україні в основному мають на увазі вартість комплексу прав тимчасового користування за договором оренди та право пріоритетного викупу в майбутньому. Більше того, в реальних угодах у вітчизняних умовах ринкова вартість сільськогосподарських угідь становить вартість бізнесу (корпоративних прав) юридичної особи — власника земельного банку [3].

Це пояснюється тим, що передача прав на сільськогосподарські угіддя з урахуванням чинного мораторію може здійснюватися в Україні виключно шляхом продажу корпоративних прав підприємства-орендаря землі.

Існують чотири основні причини, з яких українські агрокомпанії звертаються до послуг щодо незалежної оцінки ринкової вартості активів:

1. Необхідність зниження фінансових ризиків, тобто закономірне бажання заплатити або отримати справедливу ціну за ключові активи агробізнесу — земельний банк і сільгосптехніку. Актуальність даного питання в Україні підтверджується тим, що в 2016 р. 600—700 тис. га землі змінять своїх власників (маємо на увазі власників корпоративних прав), за даними Sigma Bleyzer і Concorde Capital. Усі ці операції вимагають попередньої об'єктивної оцінки [4].

2. Чинна законодавча вимога щодо необхідності залучення оцінювача під час бухгалтерської переоцінки необоротних активів та оборотних біологічних активів (ст. 7 Закону України про оцінку).

3. Вимога комерційних банків щодо здійснення незалежної оцінки майна і майнових прав при оформленні кредиту та договору застави.

4. Забезпечення справедливого розподілу структури капіталу в процесі злиття. Так, у

2013 р. прикладами подібної ситуації стало злиття агрокомпаній, заснованих французькими та американськими інвесторами: Agrogeneration і Harmelia, в результаті чого в ТОП-15 найбільших агрохолдингів України увійшов новий гравець із земельним банком 120 тис. га [5].

Зазначимо, що звіт оцінювача є офіційним документом, який має доказовий характер. Тому тільки професійна оцінка достатньою мірою обгрунтує для обох сторін ціну угоди або як мінімум посилить аргументацію цінової пропозиції одного з учасників угоди.

За Національними стандартами оцінки ключовим принципом визначення ринкової вартості прав на землю є обгрунтування оцінювачем варіантів найбільш ефективного використання землі як результату аналізу альтернативних рішень (за структурою ділянки, сівозмін тощо).

Основними чинниками, які доводять доцільність проведення незалежної оцінки вартості землі, є: зменшення витрат, оскільки оцінка дозволяє оптимізувати капітальні інвестиції, парк сільгосптехніки та інших активів, які формують значні статті витрат підприємства; підвищення капіталізації, яка для високоприбуткових сільськогосподарський підприємств зростає і вимагає періодичної професійної оцінки й управління нею; підвищує можливості щодо залучення капіталу та інвесторів; сприяє збільшенню доходу на основі пошуку й відбору більш економічно привабливих каналів реалізації продукції, оскільки незалежна оцінка базується на аналізі ринку та калькуляції витрат, що дає можливість обгрунтувати об'єктивний рівень цін на сільськогосподарську продукцію; оптимізація ПДВ (податку на додану вартість), який становить значну частину грошового потоку сільськогосподарських підприємств в Україні, тому що за законодавством залишається у розпорядженні підприємства для фінансування капітальних інвестицій [6]. Тому незалежну оцінку можна використати як обгрунтування для Податкової інспекції вартості витрат і розміру бази нарахування ПДВ у цілому; оптимізація розміру зарплати топ-менеджменту на основі ринкової капіталізації (вартості) бізнесу; оптимізація страхових платежів, які нараховуються залежно від ринкової вартості сільськогосподарських активів; підготовка достовірної фінансової звітності за МСФЗ при залученні міжнародного капіталу, адже міжнародний аудит такої звітності вимагає попередньої оцінки основних засобів та інших активів (у т.ч. біологічних поточних активів) незалежним оцінювачем; оптимізація обсягу застави, ринкова вартість якої вимагає незалежної оцінки у всіх комерційних банках [7].

У зв'язку з переходом України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності виникає необхідність використання вартісної оцінки землі. На нашу думку, можливо, приймати землю в розрахунок за обліковою вартістю при підрахунку окремих коефіцієнтів. Такий підхід можна застосувати при розрахунку коефіцієнта оборотності основних засобів, який відображає ефективність землі, будівель і обладнання [8].

Оцінка землі в Україні проводиться на основі методик і стандартів, прийнятих у світовій практиці з оцінки нерухомості та бізнесу (Національна Асоціація оцінки та Інститут оцінки США, Російське та Українське товариства оцінювачів).

Залежно від обраного об'єкта оцінки розрізняють:

1. Господарську оцінку земель, при якій одиницею об'єкта оцінки служить все землекористування господарства;

2. Внутрішньогосподарських оцінку земель, при якій одиницею об'єкта оцінки є земельна ділянка, поля сівозміни, квартал багаторічних насаджень або інший первинний земельний ареал.

У відповідності зі стандартами обліку GAAP, вартість землі, використовуваної в сільськогосподарських цілях, підлягає амортизації, так як з часом землі втрачають свої родючі якості. Система американського обліку (GAAP) в цьому питанні знаходиться в повній єдності з міжнародними стандартами обліку. У міжнародних стандартах обліку регламентується питання нарахування амортизації в такий спосіб: "Зазвичай земля має невизначений строк корисного функціонування і не розглядається як амортизується актив. Однак для конкретного підприємства земля, що має обмежений термін корисності, повинна розглядатися як амортизується актив" [9].

При оцінці сільськогосподарських земель вибір підходу полягає у:

визначенні структури і складу витрат;

визначенні статей доходу і способів його оцінки;

застосуванні принципу найбільш ефективного використання через вибір технологій ведення сільськогосподарського виробництва, системи сівозмін і культур, що забезпечують отримання максимального доходу;

При проведенні оцінки ринкової вартості сільськогосподарських угідь необхідно враховувати такі особливості:

підтримання грунтової родючості сільськогосподарських угідь за допомогою застосування відповідної агротехніки і дотримання певних вимог до способів ведення виробництва (наприклад, дотримання норм випасу, встановлення систем відповідних сівозмін сільськогосподарських культур, норму внесених добрив і т.д.), залишення землі під паром, створення захисних лісосмуг і т.д.;

пряму залежність структури сільськогосподарських угідь від фізико-географічних характеристик місцевості (геоморфологічних, грунтових, гідрологічних, кліматичних та інших);

високі ризики ведення сільськогосподарського виробництва, зумовлені природними чинниками і форс-мажорними обставинами (посухи, повені, ранні заморозки і снігопади і інші стихійні лиха);

ступінь впливу на величину одержуваного доходу від сільськогосподарського виробництва, коливань цін на сільськогосподарську продукцію, паливно-мастильні матеріали, техніку;

сезонний характер сільськогосподарського виробництва та цін на ринку продукції, що виробляється;

відсутність фактичного обороту сільськогосподарських угідь, а також великих інвестицій в сільське господарство;

невисоку щільність населення в районах, віддалених від великих промислових центрів;

слабо розвинену інфраструктуру, зокрема дороги з твердим покриттям, і недостатньо розвинену переробну промисловість.

Класифікацію ринкової оцінки земельних ділянок схематично можна представити так:

У цілому при проведенні оцінки активів використовують три класичних підходи: витратний, порівняльний (ринковий по аналогічних операціях), дохідний. Так, при проведенні оцінки бізнесу витратний підхід трансформується у майновий, коли вартість визначається різницею між сумою активів (у т.ч. прав оренди, прав на майбутній врожай, іншого оборотного капіталу) і сумою зобов'язань, приведених (дисконтованих) на поточну дату.

Витратний підхід до оцінки землі в чистому вигляді застосовується з урахуванням природи землі. У той же час у комбінації з дохідним підходом він активно використовується для оцінки повних прав на землю методом залишку.

Для оцінки часткових прав на землю за українським законодавством застосовують саме порівняльний і дохідний підходи. Порівняльний підхід (аналогів продажу) найчастіше застосовується лише інформаційно. Одержання об'єктивного результату ускладнено через обмежений доступ до ринкової інформації й особливості окремих ділянок та історії їх використання [10].

Дохідний підхід, який базується на капіталізації майбутніх грошових потоків від землекористування, є основним, що враховує всі особливості сільськогосподарської ділянки й реально прогнозовані майбутні прибутки від її використання [11].

Очевидно, що на ринкову вартість земель сільськогосподарського призначення впливають такі основні фактори: місцезнаходження; діючі комунікації, можливість приєднання до існуючих мереж; структура, стан і властивості грунтів; рельєф місцевості; попит і пропозиції на ринку земельних ділянок.

Ринкова вартість права оренди земельної ділянки додатково залежить від обсягу прав орендаря; терміну дії договору оренди; обтяжень права оренди; прав інших осіб; цільового призначення земельної ділянки.

У процесі аналізу земельного банку і визначення необхідної норми доходу (ставки дисконтування або капіталізації) слід враховувати приховані ризики, характерні для агробізнесу, а саме: функціональне призначення землі не відповідає дійсному; якість грунту відрізняється від задекларованої в документах у гірший бік через територіальну неоднорідність земельного банку, велику кількість тривалий час не оброблюваних земель (деградованих через застосування інтенсивних технологій). Саме з цими факторами пов'язані труднощі щодо забезпечення якості рослинницької продукції. Можлива й неоднорідність договорів оренди, коли в них вказано терміни оренди в 10 років, а на практиці жителі села (власники паїв) знаходяться у відкритому конфлікті з керівництвом агропідприємства.

Нині серед вітчизняних науковців існує думка щодо відмови від механізму економічної оцінки земель та змінити нормативну грошову оцінку, щоб вона враховувала родючість грунтів і прибутковість сільськогосподарських угідь, що дозволить вирівняти вартість різних ділянок. Експерти впевнені в необхідності реалістичної оцінки вартості земель, але пропонують враховувати родючість не в цілому по області, а по району. У разі використання зрошувальних систем пропонується застосовувати підвищувальний коефіцієнт [12].

Зазначимо, що серед існуючих видів оцінки — бонітування (оцінка якості грунтів, їх родючості), грошової та економічної буде скасовано третій вид. Економічна оцінка є основою нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, але принципи її проведення застаріли. У нинішніх умовах такий метод оцінки є дорогим, оскільки вона має проводитися одночасно на всій території, а також складним, оскільки повних даних про діяльність агропідприємств немає.

Відомо, що норматив оцінки земель було визначено у 1995—1997 рр. із щорічною індексацією. Середня вартість сільськогосподарських земель становить 20,6 тис. грн/га. Вважаємо, що нині доцільно розробити науково обгрунтовану методику оцінки земель сільськогосподарських угідь, яка повинна враховувати показники бонітування грунтів, урожайність культур по кожному регіону. Урожайність буде диференційовано і переведено у дохід для певного виду сільськогосподарських угідь. Запропонований підхід забезпечить вирівнювання ситуації, і земля з вищими показниками родючості справедливо буде коштувати дорожче.

Для обгрунтованого розрахунку економічної оцінки земель необхідно оновити грунтові карти та визначити за останній період часу показники виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. Складати нові грунтові карти слід за результатами масових грунтових обстежень. Замовниками проведення грунтових обстежень можуть бути власники земельних ділянок, землекористувачі (у т.ч. орендарі), а також держава.

На нашу думку, такий підхід забезпечить визначення реальної вартості землі та соціальну справедливість. Так, у Полтавській області нині орендна плата становить 6—8% від нормативної оцінки, а в Херсонській 2—3%, однак у першому випадку урожайність зернових в середньому становить50 ц/га, а в другому — 17 ц/га.

Узагальнюючими показниками при розрахунку грошової оцінки є рентний дохід та окупність витрат. Тут простежується певна невідповідність: на формування доходу впливають не стільки витрати й урожайність, скільки ринкова ситуація, а витрати виробництва впливають на рівень урожайності досить обмежено. Іноді рівень урожайності зовсім не впливає на одержаний дохід. Тобто і надалі в розрахунках важливо використовувати натуральний показник — одержання рентного доходу з 1 га в центнерах озимої пшениці як найбільш поширеної на території України культури.

ВИСНОВКИ

Вважаємо, що обгрунтовану вартість землі міг би визначити ринок після скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель, але є ризик концентрації у руках одного власника. Окремі науковці пропонують за еталон вартості взяти Черкаську область, в інших регіонах вартість буде нижчою або вищою, ніж у базовому залежно від урожайності, — і за наявності розвинутої інфраструктури — зрошувальних систем, елеваторів — додавати до нормативу підвищувальний коефіцієнт.

Застосування нормативів при визначенні урожайності на типових грунтах і витрат виробництва сільгоспкультур також є ускладненим. Зокрема проблемою є нормування використання техніки та її обслуговування на вирощуванні сільськогосподарських культур. Адже нині господарства використовують велику кількість техніки іноземного виробництва, для якої не розроблено типових нормативів витрат. Крім того, з року в рік змінюється використання такої техніки за видами.

При нормуванні урожайності складність зумовлена непередбачуваністю погодних умов і невизначеною якістю грунтів. Для забезпечення об'єктивності розрахунків доцільно використовувати нормативний метод. Фактичні дані окремих господарств враховують індивідуальні умови виробництва, які дуже різняться (від структури виробництва до набору техніки і засобів хімізації. При розробленні нормативів можна виділити саме ті фактори, які найбільше впливають на продуктивність земель і обчислити їх нормативне значення на формування 1 ц врожаю тощо. Однак, на нашу думку, розробити нормативи за умови використання різних технологій надзвичайно складно.

Процес нормування спирається на залучення фактичних даних попередніх періодів. Однак останнім часом в Україні коливання рівнів витрат не є передбачуваним і об'єктивним, що ускладнює розроблення типових нормативів. Проте наявність натуральних нормативів комплексу витрат при забезпеченні певної цінової стабільності дасть змогу розрахувати відповідні грошові витрати. Адже лише за відносно стабільних і прогнозованих економічних умов можливим є застосування в умовних економічних розрахунках нормативного методу, навіть за існування певних тенденцій щодо зміни цих нормативів. Тобто нормативний метод оновлення даних економічної та грошової оцінки є більш доцільним, ніж перерахунок фактичних даних минулих оцінок.

Література:

1. Петти В. Экономические и статистические работы. — Т. I и II / В. Петти. — М.: Соцэкгиз, 1940. — 324 с.

2. Пантюхова А.В. Оцінка земельних ресурсів сільськогосподарського призначення: обліковий аспект / А.В. Пантюхова // Економіка. Фінанси. Право. — 2014. — № 10. — С. 14—17.

3. Клокар О.О. Оцінка та підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки / О.О. Клокар // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. — 2011. — Т. 13, № 1 (1). — С. 300—305.

4. Бородин О.А. Эволюция концепции справедливой стоимости / О.А. Бородин // Международный бухгалтерский учет. — 2011. — № 23. — С. 28—34.

5. 100 найбільших латифундистів/ газета "Свобода", 2016. — № 4—5 (15 січня 2016 року). — С. 13

6. Белінська С.М. Методичні аспекти оцінки земельних ресурсів для цілей бухгалтерського обліку / С.М. Белінська // Ефективна економіка. — 2015. — № 3. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_61

7. Шевчук В. Методологія облікового відображення справедливої оцінки необоротних активів / В. Шевчук, М. Корягін // Бухгалтерський облік і аудит. — 2012. — № 10. — С. 9—17.

8. Остапчук Т.П. Концептуально-методологічні основи оцінки земельних ресурсів / Т.П. Остапчук //Вісник Запорізького національного університету. Сер. "Економічні науки". — 2011. — № 4 (12). — С. 54—62.

9. Підвисоцька Л.Я. Облік та звітність земельних ресурсів: проблеми організації та методики / Л.Я. Підвисоцька // Економіка. Управління. Інновації. Сер.: Економічні науки. — 2016. — № 3. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_3_18

10. Белінська С.М. Методичні засади обліку земельних ресурсів / С.М. Белінська // Агросвіт. — 2015. — № 8. — С. 46—48.

11. Пантюхова А.В. Концептуальні підходи до тлумачення економічної сутності земельних ресурсів як об'єкта бухгалтерського обліку / А.В. Пантюхова // Облік і фінанси. — 2014. — № 1. — С. 30—35.

12. Бойко О.Г. Кадастровий облік земельних ресурсів України / О.Г. Бойко, Т.М. Кушнірук, В.В. Додурич // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Технічні науки. — 2016. — Вип. 3. — С. 164—172.

References:

1. Petty, V. (1940), Ekonomycheskye y statystycheskye raboty [Economic and statistical work], Sotsekhyz, Moscow, Russia.

2. Pantiukhova, A.V. (2014), "Land valuation of agricultural purposes: accounting aspect", Ekonomika. Finansy. Pravo, vol. 10, pp. 14—17.

3. Klokar, O.O. (2011), "Evaluating and improving the efficiency of reproduction of land resources in the agrarian sector of the economy", Naukovyj visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohij im. Gzhyts'koho, vol. 13, no. 1 (1), pp. 300—305.

4. Borodyn, O.A. (2011), "Evolution of the concept of fair value", Mezhdunarodnyj bukhhalterskyj uchet, vol. 23, pp. 28—34.

5. (2016), "The 100 largest latifundists", hazeta "Svoboda" , vol. 4—5, p. 13.

6. Belins'ka, S.M. (2015), "Methodological aspects of land resources for accounting purposes", Efektyvna ekonomika, vol. 3, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_61 (Accessed 25 June 2018).

7. Shevchuk, V. and Koriahin, M. (2012), "Methodology of accounting for the fair valuation of non-current assets", Bukhhalters'kyj oblik i audyt, vol. 10, pp. 9—17.

8. Ostapchuk, T.P. (2011), "Conceptual and methodological bases of estimation of land resources", Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu.Seriia "Ekonomichni nauky", vol. 4 (12), pp. 54—62.

9. Pidvysots'ka, L.Ya. (2016), "Accounting and reporting land: problems and methods", Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Seriia : Ekonomichni nauky, vol. 3, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_3_18 (Accessed 25 June 2018).

10. Belins'ka, S.M. (2015), "Methodical principles of accounting land resources", Ahrosvit, vol. 8, pp. 46—48.

11. Pantiukhova, A.V. (2014), "Conceptual approaches to the interpretation of the economic essence of land resources as an object of accounting", Oblik i finansy, vol. 1, pp. 30—35.

12. Bojko, O.H. Kushniruk, T.M. and Dodurych, V.V. (2016), "Cadastral accounting of land resources of Ukraine", Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Tekhnichni nauky, vol. 3, pp. 164—172.

Стаття надійшла до редакції 06.07.2018 р.

УДК 330.3:338.49

Р. В. Тульчинський,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту і публічного адміністрування,
ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая"

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

R. Tulchinskiy,
Candidate of economic sciences, Associate professor, Head of management and public administration department PHEI "Academician Yuriy Bugay International scientific and technical university"

LEGISLATIVE SUPPLY OF POWER DECENTRALIZATION IN THE CONDITIONS OF NEW REGIONALISM FORMATION IN UKRAINE

У статті проаналізовано законодавчі акти, спрямовані на практичну реалізацію реформування владної системи управління у напрямі її децентралізації. Встановлено, що до законодавчих актів відносно децентралізації віднесено створення Центрального офісу та регіональних Центрів розвитку місцевого самоврядування відповідно до розпочатої в Україні "Програми для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку "U-LEAD з Європою"", яка передбачає впровадження заходів щодо реформ децентралізації та регіональної політики з метою посилення горизонтальної й вертикальної координації всіх рівнів управління та посилення можливостей суб'єктів економіки на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Досліджено дані моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування, проведеного Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Встановлено, що за 2015—2018 рр. реформа щодо децентралізації найбільш активно здійснюється у західних регіонах, де було утворено найбільшу кількість об'єднаних територіальних громад. Проведений аналіз показників щодо утворення об'єднаних територіальних громад засвідчує, що в Україні відбувається просування реформ стосовно децентралізації та становлення нового регіоналізму в цілому, але при цьому отримані показники не відповідають плановим показникам Уряду.

The article analyzes the legislative acts aimed at the reformation practical implementation of the power management system in the direction of its decentralization. It is determinated that the legislation on decentralization includes the creation of the Central office and regional Development Centers of local self-government in accordance with the "Ukraine-wide Program for empowerment at local level, accountability and development "U-LEAD with Europe"" launched in Ukraine", which provides for the implementation of measures for decentralization and regional policy reforms with the aim of strengthening the horizontal and vertical coordination of all governance levels and strengthening the capacity of economic actors at the local, regional and national levels.

The data of the power decentralization process monitoring and the reform of local self-government, conducted by the Ministry of regional development, construction and housing and communal services of Ukraine were studied. It is determinated, that decentralization reform is most actively implemented in the western regions for the 2015—2018 years, where the largest number of united territorial communities was formed. The analysis of indicators for the formation of united territorial communities testifies that reforms in decentralization and a new regionalism formation in general are taking place in Ukraine, but the indicators are not consistent with the Government's planned indicators.

Ключові слова: новий регіоналізм, об'єднана територіальна громада, децентралізація.
Key words: new regionalism, united territorial community, decentralization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Становлення нового регіоналізму, що супроводжується процесом децентралізації, який передбачає передачу певних функцій, повноважень та відповідальності перед суспільством від центральних органів до виконавчих та місцевих органів влади, вимагає удосконалення інституційного забезпечення та створення системи інституцій, спроможних забезпечити взаємодію, координацію та зусилля таких інституцій, спрямованих на розвиток регіонів.

За даними опитування, проведеного компанією Kantar TNS в Україні в рамках моніторингу сприйняття реформ у суспільстві, більшість респондентів, а саме 55 % інтерв'юйованих, підтримують запровадження реформи децентралізації в Україні і тільки 14 % — не підтримують.

При цьому майже половина респондентів, а саме 49,3 %, розуміють під децентралізацією, перш за все, передачу частину владних повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування; менше опитаних, а саме 40,6 %, вважають, що децентралізація передбачає передачу частини бюджету від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування, а що це одночасно передача повноважень та бюджету — вважають 37,3%. Також 56 % вважають, що децентралізація підвищить ефективність місцевого самоврядування і тільки 6 % — вважають навпаки [10]. Такі результати опитування підтверджують актуальність питань, пов'язаних із децентралізацію як одним із процесів становлення нового регіоналізму в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам становлення нового регіоналізму в умовах глобалізації та інтеграції, осмисленню теоретико-методологічних засад присвячено праці вітчизняних дослідників, а саме: А. Амоши, М. Бутко, Б. Бураковського, С. Вовканича, А. Власюка, В. Гейця, А. Гриценка, Б. Данилишина, В. Загорського, І. Зварич, В. Кравцива, Є. Лібанової, С. Пирожкова, С. Романюка, В. Сиденка, Л. Семіва, Л. Чернюк та ін.

Питання децентралізації як системи зміни державного та місцевого управління досліджувалися такими вченими, як: Є. Васильков, А. Гальчинський, М. Гетьманчук, В. Ємельянов, А. Жицький, І. Зварич, Т. Кальченко, Н. Мирна, О. Чугріна, Г. Щедрова та ін.

Серед іноземних дослідників, які досліджують питання нового регіоналізму, необхідно відмітити: В. Барнза, М. Кітінга, П. Кука, Л. Ледебура, Дж. Лонгліна, Дж. Луфліна, Дж. Мак-Комби, Ч. Ф. Сейбла, М. Сеттерфілда, М. Сторпера, А. Харрелла, Б. Хеттне Д. Цейтлін та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Віддаючи належне науковому доробку вчених, необхідно зазначити, що, незважаючи на активний пошук у цьому напрямі наукових досліджень, питання децентралізації як процесу становлення нового регіоналізму в Україні залишаються недостатньо розробленими та потребують подальших досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є оцінювання законодавчого забезпечення процесу децентралізації влади в умовах становлення нового регіоналізму в Україні.

Для досягнення поставленої мети у статті було проаналізовано:

— законодавче забезпечення процесу децентралізації в Україні;

— процес децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування влади за даними моніторингу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України;

— поточні та планові показники, затверджені Урядом, щодо об'єднаних територіальних громад за 2015—2018 рр.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Практична реалізація реформування системи управління у напрямі її децентралізації, спрямованої на становлення в Україні європейських цінностей, була розпочата у 2015 році. До законодавчих актів щодо децентралізації необхідно віднести:

— Указ Президента України "Про першочергові заходи розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік", у якому одним із основних пріоритетних завдань розвитку країни декларується підвищення інституційної здатності місцевого самоврядування [9];

— Розпорядження Кабінету Міністрів України "Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні", у якому викладено доопрацьовану редакцію плану заходів щодо впровадження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [6];

— Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік", у якому основним пріоритетом розбудови системи дієвого врядування в Україні визначено реформу децентралізації тощо [7].

Певним кроком у напрямі законодавчого забезпечення децентралізації як процесу становлення нового регіоналізму було створення Кабінетом Міністрів України:

по-перше, у 2009 року Ради з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування (одними із головних завдань якої є: проведення аналізу державної регіональної політики, зокрема щодо розвитку місцевого самоврядування; пошук ефективних шляхів її вдосконалення; напрацювання спільних планів дій центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [5]);

по-друге, у 2015 році Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвит-

Таблиця 1. Поточні та планові показники, затверджені Урядом, щодо об'єднаних територіальних громад (ОТГ), сумарно за 2015—2018 рр.

	Кількість ОТГ, од.	Площа ОТГ, %	Територіальні громади, що об'єдналися, %	Кількість ОТГ, з кількістю жителів менше 5 тис. осіб, %	Кількість населення ОТГ, % до населення області	*Планові показники Уряду щодо кількості ОТГ, од.*	*Планові показники Уряду щодо площі перспективних громад, %*
Україна	**731**	**32,2**	**31,1**	**35,7**	**18,0**	***1200***	***75,7***
Вінницька область	35	15,1	14,9	48,6	16,0	*57*	*38,0*
Волинська область	43	46,0	43,5	37,2	28,6	*74*	*94,4*
Дніпропетровська обл.	61	53,6	52,3	42,6	15,1	*90*	*97,6*
Донецька область	15	34,0	37,1	20,0	13,6	*39*	*97,6*
Житомирська область	46	56,5	56,7	34,8	37,2	*55*	*79,5*
Закарпатська область	6	4,8	5,9	0,0	5,7	*0,0*	*0,0*
Запорізька область	46	57,1	54,5	47,8	20,8	*67*	*97,3*
Ів.-Франківська обл.	25	17,4	21,5	12,0	16,2	*58*	*94,3*
Київська область	12	9,3	10,0	16,7	8,8	*29*	*54,3*
Кіровоградська обл.	17	14,5	12,0	41,2	13,3	*54*	*100,0*
Луганська область	12	30,9	34,4	25,0	25,6	*25*	*93,8*
Львівська область	35	17,6	19,3	31,4	11,1	*72*	*72,8*
Миколаївська область	29	35,8	32,6	41,4	20,1	*40*	*83,3*
Одеська область	28	28,1	25,7	17,9	13,2	*32*	*29,4*
Полтавська область	42	27,2	30,0	50,0	19,9	*54*	*45,5*
Рівненська область	28	25,0	27,4	35,7	16,6	*66*	*100,0*
Сумська область	30	36,7	35,3	36,7	21,8	*52*	*95,8*
Тернопільська обл.	42	39,6	40,0	47,6	32,0	*36*	*33,4*
Харківська область	16	14,3	14,6	0,0	7,5	*58*	*98,0*
Херсонська область	28	28,9	32,6	39,3	19,3	*49*	*90,0*
Хмельницька область	41	53,5	54,4	24,4	36,7	*53*	*88,7*
Черкаська область	27	18,7	17,8	48,1	14,2	*55*	*64,3*
Чернівецька область	29	39,6	38,0	24,1	31,3	*34*	*59,5*
Чернігівська область	38	51,9	52,9	39,5	35,6	*51*	*79,3*

Джерело: розроблено на основі даних Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [2]. Дані по Донецькій та Луганській областях без урахування тимчасово окупованої території.

ку (одними із головних завдань якої є: забезпечення координації дій органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики, зокрема з обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування до формування та реалізації державної регіональної політики, а також до узгодження галузевих прогнозів розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної регіональної політики [1]);

по-третє, у 2016 році офісу реформ у вигляді постійно діючого консультативно-дорадчого органу Кабінету Міністрів України (одним із головних завдань якого є: забезпечення належного рівня організації та координації впровадження реформ в Україні; здійснення моніторингу та аналізу стану передбачених заходів щодо впровадження реформ; підготовка пропозицій, планування заходів та механізмів їх реалізації щодо впровадження реформ [3]).

Також між центральним офісом реформ налагоджено взаємодію із утвореними регіональними офісами — Центрами розвитку місцевого самоврядування та секторальними офісами підтримки децентралізації, до яких відносяться галузі охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, планування територій, культури тощо.

Створення Центрального офісу та регіональних Центрів розвитку місцевого самоврядування було розпочато у межах здійснюваної в Україні "Програми для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку "U-LEAD з Європою"" [4], яка фінансується Європейським союзом, а також такими країнами: Німеччина, Данія, Польща, Швеція та Естонія. В межах програми "U-LEAD з Європою", що триватиме з 1 січня 2016 р. по 30 червня 2020 р. передбачено фінансування у розмірі 102 млн євро.

Програма передбачає: впровадження заходів щодо реформ децентралізації та регіональної політики з метою посилення горизонтальної й вертикальної координації всіх рівнів управління та посилення можливостей суб'єктів економіки на місцевому, регіональному та національному рівнях; розроблення заходів щодо розширення прав та можливостей об'єднаних громад у контексті децентралізації з метою надання громадянам країни високоякісних послуг в умовах становлення нового регіоналізму в Україні.

Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було проведено моніторинг про-

цесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування [2] (див. табл. 1).

Станом на 2018 р. в Україні налічується 731 об'єднана територіальна громада (які утворилися з 3399 територіальних громад), що становить 60,9 % від запланованої Урядом кількості об'єднаних територіальних громад на цей період. Вони охоплюють 32,2 % площі України (180,0 тис. м^2), що становить 42,5 % від запланованих показників Уряду на цей період та охоплюють 18 % населення України (6,4 млн осіб). Для порівняння, у 2015 р. було утворено 159 об'єднаних територіальних громад, що охоплювали 1,4 млн осіб та 36,6 тис. м^2. В Україні залишаються необ'єднаними 7540 територіальних громади.

Найбільша кількість утворених об'єднаних територіальних громад спостерігається у Дніпропетровській області — 61 одиниця, що займають 53,6 % площі території області та охоплюють 15,1 % населення регіону. У Житомирській області — 46 одиниць, що займають 56,5 % площі території області та охоплюють 37,2 % населення регіону. Така ж кількість, а саме 46 об'єднаних територіальних громад налічується у Запорізькій області, які займають 57,1 % площі області та охоплюють 20,8 % населення регіону. У Волинській області 43 об'єднаних територіальних громад, що займає 46,0% площі та охоплює 28,6 % населення регіону.

Але, незважаючи на досягнуті результати, ці та інші області не досягли запланованих показників Урядом на цей період. Винятком є тільки Закарпатська та Тернопільська області. У Тернопільській області за планом Уряду у період з 2015—2018 рр. планувалось створення 36 об'єднаних територіальних громад, що повинні були охоплювати 33,4 % площі області. По факту в Тернопільській області створено 42 об'єднання територіальних громад, що займає 40,0 % площі та охоплює 32,0 % населення регіону. У Закарпатській області Урядом не планувалось утворення громад, а було створено 6 об'єднань територіальних громад, що займають 4,8 % площі та охоплює 5,7 % населення.

ВИСНОВКИ

Отже, за 2015—2018 рр. найбільш активно реформа щодо децентралізації відбувається у західних регіонах, де було утворено найбільшу кількість об'єднаних територіальних громад. Так, за такими показниками, як кількість утворених об'єднаних територіальних громад, їх площею, охопленням частки населенням регіонів, кількістю громад, які об'єдналися, перше місце займає Житомирська область, на другому місці, знаходиться Хмельницька область.

Проведений аналіз показників щодо утворення об'єднаних територіальних громад засвідчує, що в Україні відбувається просування реформ стосовно децентралізації та становлення нового регіоналізму в цілому, але при цьому, отримані показники не відповідають плановим показникам Уряду. В цілому, досвід утворення об'єднаних територіальних громад позитивно впливає на сприйняття реформ населенням України.

Подальших досліджень вимагають питання фінансової децентралізації в межах становлення нового регіоналізму в Україні.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку" № 714 від 16 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-%D0%BF

2. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 травня 2018 р. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/about

3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Офісу реформ" № 768 від 11 жовтня 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/768-2016-%D0%BF

4. Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку "U-LEAD з Європою". Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://donors.decentralization.gov.ua/project/u-lead/

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Ради з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування" № 309 від 2 квітня 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/309-2009-%D0%BF

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні" № 688-р від 22 вересня 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-%D1%80

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження середньострокового

плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік" № 275-р від 3 квітня 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442

8. Тульчинська С.О. Органічність функціонування інтелектуально-інноваційної системи регіонів: монограф. / С.О. Тульчинська. — Херсон: Ви-во "ПП Вишемирський В.С.", 2012. — 400 с.

9. Указ Президента України "Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік" № 545/2016 від 7 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545/2016

10. Kantar TNS в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://image.slidesharecdn.com/2016-160607124202/95/2016-5-638.jpg?cb=1465303489

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "On the establishment of the Interdepartmental coordination committee on regional development", available at : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-%D0%BF (Accessed 10 July 2018).

2. Ministry of regional development, construction and housing and communal services of Ukraine (2018), "Monitoring the process of power decentralization and local government reform", available at: http://decentralization.gov.ua/about (Accessed 10 July 2018).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), "About the formation of the Office of reforms", available at : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/768-2016-%D0%BF (Accessed 10 July 2018).

4. Ministry of regional development, construction and housing and communal services of Ukraine (2016), "Ukraine's Program for empowerment at the local level, accountability and development "U-LEAD with Europe"", available at : http://donors.decentralization.gov.ua/project/u-lead/ (Accessed 10 July 2018).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), "On the formation of the Council for regional development and local self-government", available at : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/309-2009-%D0%BF (Accessed 10 July 2018).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), "Some issues of implementation of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine", available at : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-%D1%80 (Accessed 10 July 2018).

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "On approval of the medium-term plan of the Government's priority actions by 2020 and the plan of the Government's priority actions for 2017", available at : https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442 (Accessed 10 July 2018).

8. Tul'chyns'ka, S. O. (2012), Orhanichnist' funktsionuvannia intelektual'no-innovatsijnoi systemy rehioniv [Organic functioning of the intellectual-innovative system of regions], PP Vyshemyrs'kyj V.S., Kherson, Ukraine.

9. President of Ukraine (2016), "On urgent measures for the development of local government in Ukraine in 2017", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545/2016 (Accessed 10 July 2018).

10. Kantar TNS in Ukraine (2016), available at: https://image.slidesharecdn.com/2016-160607-124202/95/2016-5-638.jpg?cb=1465303489 (Accessed 10 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 12.07.2018 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

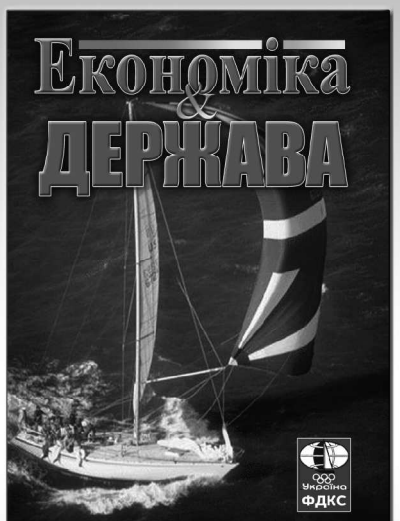

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ

www. economy.in.ua
e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28
(044) 458-10-73

УДК 332.3

О. С. Крамарьов,
ДУ Інститут зернових культур НААН України, м. Дніпро

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ЗАЛЕЖНОСТІ ЦІНИ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ВІД ВИТРАТ НА ВНЕСЕННЯ ДОБРИВ

O. Kramarov,
research scientist, Institute of Grain Crops of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

CORRELATION-REGRESSION ANALYSIS OF THE DEPENDENCE OF THE PRICE OF WINTER WHEAT ON THE COST OF FERTILIZER TREATMENT

Прямим показником ефективності застосування добрив є приріст урожаю сільськогосподарських культур. Тому важливе значення має зіставлення додаткових витрат на придбання добрив з вартістю продукції, одержаної за рахунок внесення цих добрив. При чому за аксіому береться загальновідоме положення, що рослина живеться катіонами і аніонами, які надходять до неї з розчинних мінеральних солей, що містяться в мінеральному добриві, або тільки виключно з грунтового розчину поступово зменшуючи природну родючість грунту. Тому пошук тенденцій в залежностях й математичного їх опису з врахуванням кон'юнктури ринку набуває актуальності в умовах сьогодення.

У статті висвітлено кореляційно-регресійний аналіз, котрий дає можливість оцінити залежність цін реалізації приросту зерна озимої пшениці від внесених добрив, що компенсують виніс поживних речовин. За допомогою методу множинної регресії обгрунтовано значимість кожного детермінанта в математичній моделі залежності ціни реалізації озимої пшениці і добрив, що компенсують винос поживних речовин. Запропоновано відображення в собівартості продукції витрат добрив, що дозволяють компенсувати винос NPK, принаймні тією частиною врожаю, що формується за рахунок економічної родючості грунту.

Поглиблено теоретичні погляди на розвиток фінансово-економічного механізму в контексті ефективного використання сільськогосподарських земель.

У статті представлено результати наукового аналізу, зроблено висновок про порівняно низьку ефективність природокористування, намічено необхідність більш активного раціонального використання земельних ресурсів.

A direct indicator of the effectiveness of fertilizer treatment is the increase in crop yields. Therefore, it is important to compare the additional costs for the purchase of fertilizers with the cost of products obtained through the treatment of these fertilizers. And for the axiom is taken the well-known position that the plant feeds on cations and anions that come to it from soluble mineral salts contained in mineral fertilizers or solely from the soil solution gradually reducing the natural fertility of the soil. Therefore, the search for trends in dependencies and their mathematical description, taking into account the market conditions, is becoming relevant in today's conditions.

The article highlights the correlation-regression analysis, which makes it possible to assess the dependence of the sell prices of the growth of the grain of winter wheat from the treated fertilizers, which compensates the nutrients removal. Using the multiple regression method, the validity of each determinant in the mathematical model of the dependence of the sell price of winter wheat and fertilizers, compensating for the removal of nutrients It is proposed to reflect the cost of fertilizer in the production cost, allowing to compensate for the removal of NPK, at least that part of the crop, which is formed due to the economic fertility of the soil.

It was deepened theoretical views on the development of financial and economic mechanism in the context of the effective use of agricultural land.

The article presents the results of scientific analysis, concluded a relatively low efficiency of nature management and outlined the need for more active rational use of land resources.

Ключові слова: кореляційний аналіз, лінійна регресія, ціна реалізації, собівартість, поживні речовини.

Key words: correlation analysis, linear regression, sell price, prime cost, nutritional chemicals.

ВСТУП

Посилення диспаритету цін між продукцією агропромислового комплексу і мінеральних добрив впливає на забезпечення продовольчої безпеки України. Прямим показником ефективності застосування добрив є приріст урожаю сільськогосподарських культур. Тому важливе значення має зіставлення додаткових витрат на придбання добрив з вартістю продукції одержаної за рахунок внесення цих добрив. При чому за аксіому береться загальновідоме положення, що рослина живеться міне-

Таблиця 1. Залежності ціни реалізації пшениці озимої і добрив, що компенсують винос поживних речовин

Роки	Середня ціна реалізації озимої пшениці, 3 клас, грн/т (Y)	Середньоринкова ціна добрив (діючої речовини), котрі компенсують винос поживних речовин зерном однієї тони, грн		
		азот (X1)	фосфор (X2)	тукосумішей (NPK 16:16:16) (X3)
2005	576,3	68,59	38,87	55,95
2006	540	74,13	40,74	58,03
2007	999	101,03	57,43	72,85
2008	1240	170,03	137,81	160,27
2009	938	157,55	92,69	136,74
2010	1177	177,58	103,03	136,83
2011	1621	255,08	143,16	191,22
2012	1583	255,91	139,76	193,73
2013	2130	247,12	123,40	177,72
2014	1722	339,73	169,07	226,07
2015	3500	242,36	350,49	437,76
2016	3712	656,80	289,09	399,13
2017	4525	550,07	302,79	387,01
2018	5175	689,64	318,78	399,00

Джерело: авторське дослідження.

ральними солями, тому береться до уваги або те, що рослина живеться за рахунок добрив, або те, що створює врожай за рахунок родючості грунту поступово його збіднюючи. Основними критеріями й факторами при побудові економіко-математичної задачі взято вартість поживних речовин, котра формує 1 тонну врожаю пшениці озимої, а також середню ціну її реалізації.

Тому пошук тенденцій в залежностях й математичного їх опису з врахуванням кон'юнктури ринку набуває актуальності.

МЕТА

За допомогою рівняння регресії, можемо оцінити залежність цін реалізації пшениці озимої від вартості добрив, що компенсують винос поживних речовин. В такий спосіб можна проаналізувати теперішній стан, відповідно навчитися управляти подіями, що відбуваються, а також точніше передбачити майбутнє.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах слабкої матеріально-технічної бази та обмежених фінансових можливостей у придбанні достатньої кількості оборотних засобів, у тому числі й мінеральних добрив, постає проблема їх раціонального використання. Актуальним стає пошук методичних підходів до оптимізації використання мінеральних добрив різними суб'єктами аграрного господарювання, що враховує вимоги сівозмін, залежності врожайності культур від рівня удобрення, виручку від реалізації продукції.

Таблиця 2. Кореляційна матриця

	Y	*X1*	*X2*	*X3*
Y	1			
X1	0,91	1		
X2	0,94	0,82	1	
X3	0,94	0,84	1	1

Перспективним є варіант відображення в собівартості продукції витрати добрив, що дозволяють компенсувати винос NPK, принаймні тією частиною врожаю, що формується за рахунок економічної родючості грунту, і підтримувати баланс гумусу. Для цього потрібна нормативно-відтворювальна собівартість як підстава для розрахунку мінімальної та еквівалентної ціни.

Визначення амортизаційних відрахувань земельних ресурсів повинно базуватись на відповідній методиці, при створенні якої в основу вартісної оцінки землі слід покласти затратний (енергетичний) підхід. Це дає можливість забезпечити відтворення земельних ресурсів та перетворити їх в основний засіб виробництва.

Для побудови кореляційно-регресійної моделі, як приклад, взяті відповідні дані за 2005—2018 рр для ціни озимої пшениці третього класу та ціни мінеральних добрив в перерахунку на діючу речовину. Ціна реалізації пшениці озимої взята не випадково, враховуючи те, що ця сільськогосподарська культура займає значний сегмент в загальнодержавній структурі посіву нашої країни. Кожного року під озиму пшеницю відводиться 6—7 млн гектар або 20—22% всіх орних земель України. Як змінні взяті найбільш типові й поширені добрива кожної групи. Серед азотних — це аміачна селітра, серед фосфоровмісних — амофос, а серед тукосумішей NPK найбільш поширена марка 16:16:16.

Побудуємо кореляційну матрицю залежності середньоринкових цін реалізації добрив (діючої речовини), котрі компенсують виніс поживних речовин зерном, та ціни реалізації пшениці озимої, використовуючи дані таблиці 1.

З цього прикладу видно, що змінні X1, X2, X3 є взаємозалежними. Таке явище називається мультиколінеарністю. Тобто зміна ціни кожного з цих видів добрив має не окремий вплив на формування ціни реалізації озимої пшениці.

Побудуємо модель множинної регресії, використовуючи інструментарій MS Excel.

Модель лінійної множинної регресії буде мати наступний вигляд:

Y = -40,27+3.8 X1+24,22X2-13.55X3 (1).

Множинний коефіцієнт кореляції даної моделі R=0.97 показує тісний зв'язок між вхідними змінними (в нашому випадку, цінами мінеральних добрив) та вихідною зміною (ціною реалізації озимої пшениці).

Виходячи з нашої моделі, коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0.948$. Отже,можна сказати, що прогноз за побудованою моделлю, буде з високою ймовірністю відповідати реальності або 95% зміни вихідної змінної визначається впливом вхідних змінних.

Стандартна похибка в побудованій моделі вона дорівнює 390,2. Тобто це означає, що наша модель може в середньому помилитися на 390,2 грн в оцінюванні ціни реалізації тонни пшениці озимої.

Для перевірки значущості моделі, порівнюючи значення фактичних та табличних (теоретичних) значень, будемо використовувати F-критерій Фішера та t- критерій Стьюдента.

Перед тим, як аналізувати вищезгадані критерії, можна сказати, що вірогідність прийняття нашою моделлю нульової гіпотези (рівняння регресії в цілому статистично не значиме) становить 9,79*10-7. Це набагато менше похибки 0,05%. Тому прийняття нульової гіпотези в цьому разі є недопустимим, її можна відхилити та стверджувати, що дане рівняння статистично значиме.

Критерій Фішера такої моделі $F_{факт} = 61,127$, а $F_{крит} = 3,59$. Отже, $F_{факт} > F_{крит}$, та між усіма вхідними змінними в цілому вихідною змінною існує лінійна залежність. Іншими словами лінійна модель є значущою.

Приймаючи ймовірність такої моделі 0,05%, обираючи ступінь свободи n-m-1=14-3-1=12 (n — кількість спостережень (роки), m — кількість вхідних змінних). Розраховуємо $t_{крит}$. В результаті отримуємо, що $t_{крит}=2,01$. Тест критерій Стьюдента дає змогу, на відміну від критерія Фішера, оцінити вплив кожної окремої змінної на вихідну змінну:

— змінна X1 (ціна азотного добрива) $|t_{факт}|=3,65>t_{крит}=2,01$, задовольняє умову нерівності, тобто вона є статистично значущою і має лінійний вплив на вихідну змінну (вихідну ціну реалізації озимої пшениці).

— змінна X2 (ціна фосфорного добрива) $|t_{факт}|=2,019>t_{крит}=2,01$, також задовольняє умову є статистично значущою і має лінійний вплив на вихідну змінну.

— змінна X3 (ціна комплексного добрива) $|t_{факт}|=1,34<t_{крит}=2,01$, не задовольняє умову є статистично не значущою і не має лінійного впливу на вихідну змінну.

Таблиця 3. Кореляційна залежність між залишками регресійної моделі

	et	*et-1*
et	1	
et-1	-0,388	1

Перевіримо залишки нашої моделі на наявність автокореляції. Для цього знайдемо значення статистики Дарбіна-Уотсона за формулою:

$$DW = \frac{\sum(e_t - e_{t-1})^2}{\sum e_t^2} \quad (2).$$

Виходячи з таблиць Дарбіна-Уотсона, знаходимо визначні точки dL і du при кількості спостережень 14 (взято 15), та кількості факторів k=3.

$d_L=0,82$ і $d_U=1,75$.

Так як $DW=2.73>d_U=1,75$, в моделі наявні автокореляції випадкових відхилень.

Перевіримо значення автокореляції, використовуючи тест Бреуша-Годтфрі. В основі теста лежить наступна ідея: якщо присутня кореляція між сусідніми спостереженнями, то потрібно очікувати, що в рівнянні

$e_t = \rho \cdot e_{t-1} + v_t$, де t=1,...,n, (3),

де e_t — залишки регресії, отримані звичайним методом найменших квадратів, коефіцієнт ρ виявиться відмінним від нуля.

Значення коефіцієнта ρ представлено в таблиці 3.

Перевіримо значимість коефіцієнта кореляції по формулі та знайдемо його значення

$$T = \frac{|r| \cdot \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}} \quad (4).$$

Одержуємо $T=1,46< t_{крит}=2,01$, що говорить про те що при довіреній вірогідності 95% коефіцієнт кореляції не значний. В моделі відсутня автокореляція залишків випадкових величин. Регресійне рівняння є статистично значимим. Отже, прослідковується залежність між пояснювальними змінними, присутнє явище мультиколінеарністі.

Останніми десятиліттями спостерігаються суттєві диспропорції в використанні добрив, які полягають у тому, що серед основних елементів живлення, які вносяться з ними в грунт, переважає азот. Так, у 1990 році це співвідношення становило 1:0,8:0,9, а в 2014 році — 1:0,2:0,3, що є досить небезпечним явищем з екологічного погляду [5], бо може викликати надмірне накопичення нітратів в вирощеній сільськогосподарській продукції.

Незважаючи на високу частку в внесених туках азотних добрив, агровиробникам потрібно в першу чергу звернути увагу на відносно низький рівень вмісту в грунтах рухомих форм фосфору, про що свідчить найвищий коефіцієнт пропорційності в рівнянні регресії. Відтак, враховуючи, що в усіх підтипах чорноземних грунтів рухомі форми фосфору знаходиться в мінімумі, саме від ступеня забезпеченості ними рослин залежить у найбільшій мірі подальше зростання врожайності практично всіх сільськогосподарських культур. Ціна на фосфорні добрива з кожним роком зростає, це пояснюється обмеженістю світових родовищ та складністю й енергоємністю виробництва фосфорних туків. Тому можна очікувати, що саме добрива фосфорної групи будуть збільшувати свою частку в структурі собівартості продукції рослинництва України. Підвищення ж цін на добрива азотної групи пояснюється на сьогодні тим, що їх вартість на 80% залежить від цін на природний газ, монополією їх виробництва та високими митними ставками на азотні добрива російського походження.

ВИСНОВОК

Отже, на основі побудованої економетричної моделі можна зробити висновок, що найбільший вплив серед мінеральних добрив на формування ціни озимої пшениці має азотне й фосфорне мінеральне живлення.

Подальше зростання цін на мінеральні добрива може стримувати нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема зернових культур. Тому стає необхідністю відображення в собівартості продукції витрати добрив, що дозволяють компенсувати винос NPK, принаймні тією частиною врожаю, що формується за рахунок економічної родючості грунту. Для цього потрібна нормативно-відтворювальна собівартість як підстава для розрахунку мінімальної та еквівалентної ціни реалізації сільгосппродукції.

Таким чином, кореляційно-регресійний аналіз надає потужний та гнучкий інструмент для вивчення взаємозв'язків між показником та множиною незалежних змінних. Основна перевага використання цього методу — визначити сучасний стан, та визначити тенденції зміни ціни на зернові в залежності від витрат на добрива.

Література:

1. Голян В.А. Еколого-економічні проблеми землекористування в Україні // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 1. — С. 117—124.

2. Гатаулін А.М., Гаврилов Г.В. Економіко-математичні методи в плануванні сільськогосподарського виробництва. — К.: Вища школа, 1989. — 262 с.

3. Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (FAO) URL: http://www.fao.org/giews/food-prices/tool/public/#/dataset/domestic

4. Компанія "Marker Group" онлайн сервіс моніторингу цін на ринку агроресурсів України. URL: http://map.markergroup.info

5. Моніторинг цін мінеральних добрив, офіційний сайт ДУ "Інститут охорони грунтів України" URL: http://www.iogu.gov.ua/monitoring/

6. Ходаківська О.В., Корчинська С.Г. Ефективність застосування мінеральних і органічних добрив у сільському господарстві // Економіка АПК. — 2016. — № 4. — С.21—27.

7. Vasylieva N.K. Forecasting of prices in the field of crops-growing in Ukraine and regions. Economic Annals XXI. — 2013. — №11—12 (2). — P. 26—29.

8. Руденко В.М. Математична статистика: навч. посіб. — 2-ге вид. —К.: Центр учбової літератури. — 2012. — 304 с.

References:

1. Holian, V. A. (2007) "Ecological and economic problems of land use in Ukraine", Aktualni problemy ekonomiky, vol. 1, pp. 117—124.

2. Hataulin, A. M. and Havrylov, H. V. (1989), Ekonomiko-matematychni metody v planuvanni sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva [Economic and mathematical methods in planning agricultural production], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine

3. FAO (2018), available at: http://www.fao.org/giews/food-prices/tool/public/#/dataset/domestic (Accessed 20 June 2018).

4. Marker Group (2018), "Online service for monitoring prices in the Ukrainian agrarian market", available at: http://map.markergroup.info (Accessed 20 June 2018).

5. Soil Protection Institute of Ukraine (2018), "Monitoring of prices of fertilizers", available at: http://www.iogu.gov.ua/monitoring/ (Accessed 20 June 2018).

6. Khodakivska, O. V. and Korchinska, S. G. (2016), "Efficiency of application of mineral and organic fertilizers in agriculture", Ekonomika APK. vol. 4, pp. 21—27.

7. Vasylieva, N. K. (2013), "Forecasting of prices in the field of crops-growing in Ukraine and regions", Economic Annals-XXI, vol. 11—12 (2), pp. 26—29.

8. Rudenko, V. M. (2012), Matematychna statystyka [Mathematical statistics], 2nd ed, Centre of scientific literature, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2018 р.

УДК 336.71

Є. С. Гарбар,
аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет,
начальник відділу сегментації активів та управління майном неплатоспроможних банків,
Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ РИНКУ

E. Harbar,
Ph.D. student, Kyiv national university of trade and economics,
Head of assets segmentation and property management division, Deposit guarantee fund

SUPPORT MECHANISM FINANCIAL BANK STABILITY UNDER VOLATILE MARKET CONDITIONS

У статті розглянуто проблему забезпечення фінансової стійкості банків шляхом побудови практичної діяльності, що відповідає умовам ринку та дозволяє здійснювати ефективну протидію дестабілізаційним факторам, які формуються під час волатильності ринку. Проблема забезпечення фінансової стійкості в умовах волатильності ринку розподілена відповідно до рівня впливу та функцій учасників, зокрема: на діяльність регуляторів ринку та банків. Відповідно до цього, розроблені рекомендації двох типів: загальні рекомендації забезпечення принципів роботи банку в умовах волатильності ринку направлені на збереження фінансової стійкості та практичні рекомендації протидії формування дестабілізаційних чинників зовнішнього впливу. Розглянуто проблематику функціонування вітчизняного фінансового ринку, цю проблематику систематизовано та надано рекомендації відносно засад впровадження практичної діяльності направленої на стабілізацію ринку та забезпечення фінансової стійкості його учасників у період волатильності.

The article deals with the problem of how to support financial bank stability by means of working out practical activity that corresponds to the market conditions and lets build counter-strategies of destabilizing factors that are formed when the times for the market are volatile. The problem of financial stability provision when the market is volatile is divided in accordance with the influence level and participants' functions namely: it is divided into market and bank regulators activity. On these grounds there were worked out two types of recommendations: general recommendations as to how to provide the principle of bank activity when the market is volatile and practical recommendations of counter-strategies that prevent destabilizing factors formation of external influence. The article also deals with the problem of national financial market functioning. The article also gives recommendations as of the grounds of how to implement practical activity aimed at market stabilization and financial stability provision of its players under volatile market conditions.

Ключові слова: фінансова стійкість, діяльність банку, ефективне управління, фінансовий ринок, волатильність ринку.
Key words: financial stability, bank performance, effective management, financial market, market volatility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна економіка України зазнає суттєвих втрат через зменшення обсягів перерозподілу коштів на ринку грошових ресурсів шляхом кредитування, зупинку ділової активності підприємств та замороження активів внаслідок початку глобальної війни за права кредитора на вітчизняному ринку. Даний

Аналіз наукових праць, в яких досліджуються причини банкрутства банків, призводить до джерела їх виникнення: стрімкої зміни ринків, на яких працює банк, або які стосуються його діяльності. Зміни ринків мають кількісне значення та виражаються у волатильності тих самих ринків. Зміна ціни, структури, формату, наповнення кожного окремого ринку і стимулює виникнення та загострення чинників негативного впливу на банківську систему.

Беручи до уваги процеси перетворення банківської системи, постає вкрай гостре питання забезпечення фінансової стійкості банку в умовах волатильності ринку з метою попередження виникнення загрози втрати платоспроможності, відтоку клієнтської бази, зниження рівня ділової активності. А у випадку неефективного нагляду — до втрати та знецінення активів, що можуть забезпечити повернення зобов'язань банку під час процесу виведення його з ринку.

Масовий процес виведення банків з ринку, що був наявний в період з 2014 по 2017 роки [1] свідчить про відсутність практичних засад, що закладені в діяльність банків, направлених на забезпечення їх стійкості в період значних ринкових коливань.

Недопущення втрати фінансової стійкості банку на даний час є одним із головних питань для менеджменту, що може вирішити проблему планування діяльності та стратегії розвитку установи під час волатильності ринку. Але при цьому проблема нездатності витримувати

вплив дестабілізаційних чинників, спричинених волатильністю не обмежується діяльністю самих банків. Забезпечення середи функціонування та стабільності роботи ринків є однією з головних завдань регуляторів ринків, отже, процес стабілізації ринків є завданням регуляторів, а процес адаптації діяльності є завданням самих банків, виконання яких призведе до зміцнення банківської системи та успішного функціонування фінансового ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання дослідження поняття фінансової стійкості, структури та механізмів її підтримання досліджували як вітчизняні науковці (В.М. Шелудько, В.В. Бєляєв, В.П. Ходаківська, В.М. Опарін, О. Бліндюк, А.А. Володін, Є.В. Склеповий, Н.М. Шелудько, В.М. Кочетков, О.Д. Заруба, С.А. Святко, В.П. Пантелеєв, С.П. Халява, Е.В. Королева, В.Н. Шевриновський, А.Е. Касютин, К.В. Мстоян, А.В. Турбанов, В.В. Рисін), так і зарубіжні (Р.І. Шиллер, Б.А. Райзберг, В.В. Іванов, Ю.С. Масленченков, Г. В. Савицька, Н.Ф. Самсонов, Л.П. Белих, R.A. Cole, J.W. Gunter, B.G. Cornyn, D. Lempel, М.А. Бобрик, Г. Минцберг, Б. Альстренд).

Разом з тим, науковцями були проведені дослідження економічної сутності цих понять, але при цьому не проведено розробка принципів роботи банку, що може забезпечити зниження ризику втрати фінансової стійкості під час волатильності ринку. Також не висвітлені принципи побудови роботи регуляторів з метою забезпечення зниження волатильності ринку.

Таке становище зумовлює актуальність розробки загальних практичних рекомендацій для банків та для регулятора щодо побудови стратегії роботи, що забезпечить стійкість банку під час волатильності та дозволить знизити рівень ринкової нестабільності.

МЕТА СТАТТІ

Теоретичне обгрунтування можливості підтримання фінансової стійкості банків до дестабілізаційних чинників викликаних волатильністю ринку та забезпечення сталої роботи ринку шляхом впровадження комплексу практичних дій для регулятора та банків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Значна волатильність ринку є реальною загрозою втрати банками фінансової стійкості, через неможливість проведення швидкої адаптації діяльності відповідно до тренду змін, що наявний в окремому проміжку часу на ринку.

Основними причинами цього є наявність залежності діяльності банків від сформованих активних та пасивних портфелів операцій, дефіциту ресурсів, зміною поведінки контрагентів та відсутністю адаптованої стратегії діяльності банку в короткостроковому та середньостроковому періодах.

Питаннями побудови фінансової стійкості, моделі діяльності банку, в основі якої лежить антикризова стратегія, стратегічне планування та аналіз, займалось багато науковців, але при цьому аналіз та дослідження були проведені на макроекономічному рівні, та не надавали в результаті комплекс рекомендацій щодо впровадження переліку конкретних дій, відповідно до якого можливо забезпечити стабільність розвитку фінансового ринку та його суб'єктів.

Доцільно відмітити, що на нашу думку, відсутня можливість повної уніфікації заходів підтримання фінансової стійкості як в умовах волатильності ринку, так і в умовах стабільного розвитку ринку. Це твердження зумовлене таким переліком факторів:

1. Індивідуальний характер чинників дестабілізаційного впливу.

Чинники дестабілізаційного впливу можуть мати походження зовнішнього та внутрішнього характеру.

Стосовно чинників зовнішнього впливу на фінансову стійкість на основі проведеного ретроспективного аналізу можуть бути виділені недоліки регуляторної політики, а також запропоновані заходи щодо її покращення.

Поряд з цим, проведення цих дій по факторам внутрішнього впливу не матиме практичного значення. Пояснюється це, по-перше індивідульним характером загрози, адже фактори внутрішнього впливу можуть бути як наслідком прийняття ризиків діяльності установи, так і результатом незбалансованої діяльності, недосконалої архітектури банку, відсутності процесного менеджменту, дієвої системи ризик — менеджменту, контролінгу та комплаєнс.

2. Індивідуальний характер причин виникнення чинників дестабілізаційного впливу.

Перелік заходів подолання кризового стану має грунтуватись на результатах проведеного аналізу джерела походження дестабілізаційних чинників. Саме в результаті аналізу джерела походження можливо розробити перелік заходів, що можуть бути втілені в практичну роботу банку з метою або мінімізації наслідків кризових явищ, або з метою недопущення причин їх повторного виникнення.

3. Відмінність систем протидії чинникам дестабілізаційного впливу.

Характер операцій, їх обсяг та рівень диверсифікації, архітектура банку, рівень кваліфікації персоналу, рівень дієвості системи сповіщення про наявність загроз, інформаційна політика та рівень операційного ризику, потенціал та готовність фінансування процесів протидії чинниками дестабілізаційного впливу формують необхідність розробки індивідуальних підходів забезпечення аналізу, розробки та впровадження комплексу дій що направлений на підтримання фінансової стійкості та на її збереження.

Відповідно до цього, рекомендації підтримання фінансової стійкості в умовах волатильності ринку можуть бути поділені так:

1. Загальні рекомендації забезпечення принципів роботи банку в умовах волатильності ринку направлені на збереження фінансової стійкості;

2. Практичні рекомендації протидії формування дестабілізаційних чинників зовнішнього впливу.

Необхідно підкреслити, що відмінність цих рекомендацій полягає у відмінності носіїв механізму запровадження рекомендованих дій: банків та регуляторів ринку. В цілому, це — єдина система, де учасники формують один одного. Діяльність банків та регуляторів не може розглядатись окремо, але при цьому повинна бути розмежована виходячи з наявного інструментарію та ролі кожного з учасників у процесі забезпечення фінансової стійкості банків в тому числі в період волатильності ринку.

Щодо рекомендацій першого типу, враховуючи, що кожна банківська установа є індивідуальною структурою з власним індивідуальним механізмом роботи можливо виділити основні засади, що дозволять зберегти фінансову стійкість під час волатильності ринку, саме:

1. Щодо активів:

1.1. Забезпечити перехід на формування середньострокових та короткострокових портфелів активних операцій банку з метою зменшення строку їх оновлення.

1.2. Проводити фінансування виокремлених на основі аналізу пріоритетних галузей ведення бізнесу з метою недопущення втрати ринку у позичальників.

1.3. Забезпечити рівномірну диверсифікацію портфелів, зменшення концентрацій по групам пов'язаних осіб.

1.4. Ініціювати зменшення кредитного навантаження на позичальників, встановлювати графіки зменшення заборгованості з урахуванням строків виконання позичальниками інших власних зобов'язань.

2. Щодо забезпечення виконання зобов'язань:

2.1. Забезпечити виважене прийняття застави з метою недопущення надання нефункціонального забезпечення, як частини виробничого комплексу.

2.2. Встановлювати пріоритети щодо прийняття твердої універсальної застави, уникати спеціалізованого обладнання, товарів в обороті, сировини, майнових прав по контрактам.

2.3. Уникати прийняття майнових виробничих комплексів, проводити їх розгляд окремо по складовим елементам комплексу (обладнання, нерухомість, транспорт).

2.4. Забезпечити надання поруки по зобов'язанням боржника власниками та контролерами бізнесу.

2.5. Встановлювати пріоритети щодо прийняття власного майна власників та контролерів бізнесу.

2.6. Уникати інвестиційного кредитування, фінансування проектів відкриття бізнесу з урахуванням того, що грошовий потік має бути згенерований за рахунок роботи проекту, що фінансується.

2.7. Проводити розрахунок можливого ліміту кредитування з урахуванням коефіцієнту LTV.

3. Щодо ліквідності:

3.1. На постійній основі проводити контроль ГЕП-розривів.

3.2. Надавати пріоритет залучення коштів у національній валюті.

3.3. Вільні кошти інвестувати в низькоризикові активи (ОВДП, інші) з фіксованою дохідністю з терміном інвестування, що збалансований із наявними зобов'язаннями.

Щодо капіталу, необхідно зазначити, що капітал банку формується з урахуванням результатів його діяльності, відповідно до цього, в період волатильності необхідним є встановлення на постійній основі контролю за станом нормативів банку, обсягами резервування, та частки негативно — класифікованих активів, нарахування доходів на них, рівнем знецінення та основними засобами утримання яких є збитковим.

У цілому, ці рекомендації мають бути принципами ефективної роботи ризик — менеджменту банку в період волатильності ринку. Головна мета рекомендацій — забезпечити захист банку від ринкових коливань та зміни тренду ринку.

Перелік рекомендацій не є вичерпним враховуючи те, що кожен банк у кожному окремому періоді може мати різні наслідки дії чинників дестабілізаційного впливу. Аналіз стану банку, з метою недопущення втрати керовано-

го процесу управлінням ним, необхідно проводити з урахуванням дослідження зміни самого ринку, його трансформації та наявних трендів. Механізм аналізу фінансової стійкості банку на основі змінних нормативних значень [2, с. 47—55] дозволить акумулювати інформацію з метою вчасного прийняття рішень щодо недопущення втрати банком фінансової стійкості та конкурентного місця на ринку.

Другий блок рекомендацій протидії формуванню дестабілізаційних чинників зовнішнього впливу знаходяться в площині діяльності регуляторів ринку та полягають в природі виникнення волатильності як головного фактору детабілізації ринку.

Формування засад роботи ринків під час впливу волатильності необхідно проводити, враховуючи дворівневу архітектуру регулювання економіки. За аналогією з системою впливу на фінансову стійкість банків, система регулювання економікою поділяється на рівень регуляторів світової економіки та на національних локальних регуляторів ринків.

Виникнення світових фінансових криз є хаотичним явищем, засади управління виробляються відповідно до стану ефективності управління економіками країн світу. При цьому основні причини виникнення кризових явищ, що в тому числі викликані волатильністю полягають, на нашу думку, у залежності національних фондових ринків від коштів зовнішніх інвесторів — нерезидентів, надмірній зовнішній заборгованості суб'єктів економіки, що виражається в залежності країн боржників перед країнами кредиторами та незбалансованості обсягу стягнення боргу з обсягом фінансових ресурсів, що здатна акумулювати країна боржник, все це, в цілому, призводить до нестачі ліквідності в банківській системі, дисбалансу попиту як на окремі валюти, так і на ліквідні активи в цілому. На сьогодні сформувалося чотири напрями, за якими світова криза несе прямий вплив на економіку України:

1. Циклічне уповільнення світової економіки, що загалом може скоротити попит на експортну продукцію, а отже, надходження за рахунок експорту, та як наслідок — призвести до зменшення надходжень до державного бюджету, девальвації національної валюти, знецінення активів та зменшення рівня добробуту населення.

2. Висока волатильність цін на світових товарних ринках, через що наявні значні зміни цін на біржові товари, в тому числі на профільні для України.

3. Висока залежність рівня волатильності на товарних ринках від ситуації на фінансових і валютних ринках.

4. Волатильність котирувань на світових та міжнародних фондових ринках, що несе ризик зниження вартості акцій національних емітентів.

5. Волатильність на світовому фінансовому ринку, що призводить до панічного настрою учасників що є причиною банкрутства великих банків. Все це стає причиною зниження інвестиційної довіри з боку міжнародних інвесторів, відтоку капіталу, та, в цілому, призводить до зниження ділової активності національних банків, приватних суб'єктів господарювання та створює передумови до неможливості доступу до зовнішніх ринки фінансової ліквідності, що, в свою чергу, призводить до відсутності можливості проведення рефінансування зовнішніх боргів вітчизняними банками і корпораціями.

Отже, створити єдину уніфіковану систему заходів регулювання світової економіки не є можливим, але шляхом усвідомлення зв'язку між процесами, що протікають на міжнародних фінансових ринках, у світовій економіці та політичному середовищі, можливо виділити напрями стабілізації ринку шляхом впровадження цільових програм регуляторів.

Розгляд питання можливості впровадження комплексу дій направленого на забезпечення стабільності національних ринків (протидії волатильності) та дій регуляторів направлених на зміцнення фінансової стійкості банків країни залишається вкрай актуальним. З метою надання відповіді та розробки комплексу практичних рекомендацій, необхідно виділити основні функціональні вектори роботи регуляторів. Так, відповідно до Закону України "Про Національний банк України" при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності у державі [3]. Умовно можливо виділити два основних вектори його діяльності: фінансова стабільність та стабільність на товарних ринках.

Основою виконання встановлених законом [3] функцій регулятора є наявність ефективної системи оцінки реального стану економіки, в тому числі банків та наявність комплексу практичних дій, що можуть бути реалізовані та призведуть до зміцнення економіки та учасників ринків.

Впровадження системи оцінки в період волатильності на основі варіативного нормативного значення вирішує основну задачу — ідентифікацію та постійний контроль зміни стану ринку та учасників ринку.

Комплекс практичних дій полягає у підгрунті виникнення факторів впливу на фінансову стійкість, саме: врегулювання ситуації на

валютному ринку, виваженої процентної політики та забезпечення низьких темпів інфляції. Враховуючи, що НБУ не має прямого впливу на врегулювання ситуації на товарному ринку, доцільно розробити програму кредитування реального сектору економіки, що, в свою чергу, пожвавить ділову активність та зменшить волатильність цін на товарних ринках.

Рівень розвитку системи монетарного регулювання повинен бути адекватним рівню складності економіки і умовам режиму гнучкого валютного курсу. Тому монетарна політика має бути взаємоузгодженою цілісною системою операцій, заходів та інструментів. Нині Національний банк України не дотримується цього принципу, який є одним з основних для досягнення цільового синергетичного ефекту — валютної та цінової стабільності та одночасного стимулювання сталого економічного зростання [4, с. 4—30].

Валютна і монетарна політика повинна бути активною контрциклічною, а не рефлексивною. Україні слід прагнути створювати систему контрольованого плаваючого курсу з активною присутністю НБУ на валютному ринку і синхронізацією макроекономічної політики НБУ і Міністерства фінансів України. При цьому керівництву країни необхідно стимулювати взаємодію регуляторів ринку з метою створення системи взаємопов'язаних та, не виключено, — синхронних дій, щодо впровадження системи заходів підтримки та розвитку економіки країни.

Напрями заходів НБУ в умовах волатильності цін на фінансовому ринку умовно можна розділити на декілька блоків:

— Впровадження монетарної політики на основі інфляційного таргетування.

Національний банк використовуватиме режим інфляційного таргетування для забезпечення цінової стабільності. Такі дії передбачені зокрема Стратегією монетарної політики 2016—2020 рр. [5]. Для цього Національний банк визначив у стратегії цілі щодо інфляції — 12% з можливістю відхилення +/-3% на кінець 2016 року, 8% +/-2% на кінець 2017 року, 6%+-2% на кінець 2018 року і 5%+/-1% на кінець 2019 року. На відміну від прогнозу інфляції, який є розрахунковою величиною і може змінюватися в залежності від фактичних та очікуваних тенденцій в економіці, ціль є незмінною величиною. Саме на її досягнення і спрямовується монетарна політика в умовах роботи режиму інфляційного таргетування. Якщо згідно з прогнозними розрахунками інфляція відрізняється від її цільового рівня, центральний банк країни застосовує інструменти монетарної політики для повернення її значень до цільових [6].

— Зниження вартості грошей.

Вкрай необхідним є проведення оптимізації механізму визначення облікової ставки, рівень якої повинен бути цільовим для відповідних ставок, за якими проводяться операції на міжбанківського ринку. В такому випадку облікова ставка відіграватиме роль проміжного якоря для валютної і цінової стабільності.

Нині ставка овернайт міжбанківського кредитного ринку відповідає значенню процентної ставки за двотижневими депозитними сертифікатами, яку НБУ визначив як ключову, але її рівень не є оптимальним для економіки враховуючи, що її високе значення нівелює мотивацію банків до кредитування і стимулює створення спіралі профіциту ліквідності. Облікова ставка зможе набути змісту ключової ставки у тому випадку, якщо буде виконано заходи щодо оптимізації структури та обсягів монетарних операцій.

— Впровадження програм розвитку виробництва та захист прав кредиторів.

Вкрай актуальним напрямом впровадження діяльності Національного банку є його взаємодія з іншими регуляторами ринку відносно вкрай важливих питань захисту прав кредиторів, підтримки розвитку національного виробництва та гарантування зобов'язань банків перед кредиторами.

— Монетарна трансмісія.

Одним з ключових напрямів роботи Національного банку також є підвищення ефективності механізму монетарної трансмісії. Для цього необхідно створювати та розвивати вільний ринок державних цінних паперів і ринок деривативів з рівними умовами доступу, провести лібералізацію валютного регулювання, а також перезавантаження банківського сектору з метою попередження виникнення банків, що створені з метою відмивання коштів, фінансування тероризму та споріднених структур.

— Відновлення кредитування економіки.

Одночасно з налагодженням трансмісійних каналів важливо запровадити інструменти та операції монетарної політики для стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки. При цьому необхідно виділити пріоритети напрямків розвитку, особливо відносно направлень, що є актуальними для розвитку міжнародних зав'язків та добробуту населення, саме: високотехнологічна промисловість, малий та середній бізнес тощо. Досвід країн, які продемонстрували стрімкий розвиток, показує принципову важливість того, що необхідно: в першу чергу, "запустити" механізм розвитку, спираючись на внутрішні фінансові ресурси і стимулювання "точок економічного

зростання". За мультиплікаційним ефектом такі точки зростання стимулюватимуть загальний прискорений розвиток. Ефективність такого механізму значною мірою залежить від координованості спільних програм і заходів НБУ та Кабінету міністрів України [7].

— Модернізація системи регулювання та нагляду.

Враховуючи високу концентрацію долі ринку банківських послуг системно важливими банками, вкрай необхідно проводити розробку та постійне вдосконалення системи планування підтримання та у випадку необхідності — відновлення фінансової стійкості цих банків. На нашу думку, такі плани повинні надавати періодичну оперативну інформацію щодо наявних дефіцитів ліквідності та капіталу банків, аналізувати відтоки грошових ресурсів, можливо проводити експрес аналіз рівню ризику операцій, що проводить банк.

Аналогічно до стрес-тестування, ці плани мають надавати прогноз необхідних дій під час реалізації ряду сценаріїв розвитку ситуацій всередині установ.

Поряд з цим, Національним банком та Кабінетом міністрів повинна бути створена прозора система рефінансування та надання стабілізаційних кредитів. Забезпеченням виконання зобов'язань мають бути високоліквідна тверда застава в тому числі надана особами, що відповідають за діяльність кожної окремої установи.

Окремо необхідно проводити зміни цілей проведення фінансування банків за рахунок коштів державного бюджету та коштів Національного банку. Кредити рефінансування в тому числі повинні розглядатись як джерело фінансування стратегічних галузей економіки, в тому числі надаватись на розвиток бізнесу малих та середніх підприємств.

Як превентивні заходи необхідними є розробка та запровадження регулятивної бази для створення буферів (запасів фінансової стійкості) у банківському секторі: антициклічний буфер капіталу, динамічне резервування, конвертовані облігації, стабілізаційний фонд за рахунок внесків банків, а також стимули з обмеження надмірної кредитної активності, в тому числі зниження високої валютизації кредитних та депозитних портфелів, регулятивні вимоги до забезпечення іпотечних кредитів заставою, що може бути стягнута та реалізована.

— Підвищення прозорості та стабільності фінансових ринків.

Центральні банки країн з активною монетарною політикою прагнуть збільшити свою прозорість з метою забезпечення її передбачуваності та утримання високої довіри до діяльності центрального банку в цілому. В аспекті ефективності процентного каналу монетарної трансмісії довіра є важливою з огляду на те, що на практиці центральний банк може впливати лише на короткострокові ставки на грошовому ринку. Реакція ж довгострокових ставок залежить від ринкових очікувань, тривалості підтримання монетарною владою проголошених цілей, довіри суб'єктів ринку до орієнтирів грошово-кредитної політики, прозорості умов механізму та операційних засад регулювання ліквідності банків, дотримання принципу рівності суб'єктів у цьому процесі тощо. Високий рівень довіри до політики центрального банку робить передбачуваною реакцію та поведінку суб'єктів ринку, зменшує премію за ризик в процентних ставках та їх волатильність.

— Підвищення організаційної ефективності регуляторів та покращення координації роботи регуляторів та учасників фінансового ринку.

У сучасній практиці реалізації грошово-кредитної політики центральні банки провідних країн світу також вдаються до "керівництва на випередження" ("forward guidance"). Його сутність полягає в оприлюдненні напрямів діяльності центрального банку у майбутньому з метою надання чітких орієнтирів монетарної політики широкій громадськості та учасникам ринку на визначений строк або за визначених умов.

Уперше такий підхід було запроваджено Банком Канади в квітні 2009 р., коли Банк знизив ключову проценту ставку та зобов'язався тримати її на даному рівні до II кварталу 2010 р., ФРС впровадила політику "forward guidance" у серпні 2011 р., заявивши про утримання низьких процентних ставок за федеральними фондами до середини 2013 р. Банк Англії вдався до політики керівництва на випередження у серпні 2013 р., заявивши про намір підтримувати стимулюючу монетарну політику, поки темп безробіття не знизиться до 7%. Результатом політики "forward guidance" є зменшення невизначеності на ринках. Але при цьому необхідно зазначити, що даний підхід до управління доцільно проводити у випадку наявності значного інтересу установ на ринку щодо впровадження діяльності, високого рівня конкуренції та стабільному рівні ділової активності. У разі відсутності перелічених факторів, такий метод впливу на ринок може бути підставою зниження темпів роботи банків та в цілому — втрати фінансової стійкості.

Для подолання проблем високої волатильності цін на фінансовому ринку і створення монетарних передумов для забезпечення валютної стабільності необхідно стимулювати

мотивацію щодо заведення валютних коштів на внутрішній ринок, а також зниження девальваційних очікувань. Зокрема для прикладу — українськими експертами пропонується розумний захід автоматичного повернення ПДВ при продажу валютної виручки [8].

Національний банк має працювати в напряму підтримки і стимулювання виробництв, спрямованих на імпортозаміщення і насичення внутрішнього ринку конкурентоздатними товарами вітчизняного виробництва. Це сприятиме заміщенню імпортних товарів у споживчому кошику, вирівнюванню платіжного балансу, стабілізації валютного курсу і зниженню інфляції. Паралельно необхідно на основі ретроспективного аналізу не допускати помилки монетарного регулювання, удосконалити розробку і реалізацію монетарної політики Національного банку України.

Слід чітко структурувати операції монетарної політики за якісно різними групами. Домінуючу частину обсягу всіх операцій Національного банку з управління ліквідністю банківської системи повинні складати операції з надання і мобілізації ліквідності — операції на відкритому ринку. Такі операції віднесемо до першої групи, які проводяться за ініціативою НБУ. Критеріями ефективності операцій першої групи повинні бути їх конкурентна привабливість для банків і формування оптимального обсягу ліквідності у банківській системі, що сприятиме валютній стабілізації і зниженню інфляції без порушення мотивації до кредитування реального сектору. Основні операції повинні включати у себе [9, с. 70—85]:

— базові операції на відкритому ринку (операції РЕПО та інші), що проводитимуться на регулярній основі;

— операції тонкого налаштування, тобто операції додаткового регулювання ліквідності у разі необхідності;

— структурні операції регулювання ліквідності, спрямовані на стимулювання банківського кредитування реального сектору.

Невирішеним залишається питання валютного регулювання. На цьому етапі необхідно розробити проект закону "Про валютне регулювання" замість Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю". Окрім цього, на постійній основі має бути оприлюднення та роз'яснювання учасникам ринку нормативно-правових актів НБУ (постанови, положення, правила тощо). Це сприятиме формуванню позитивних очікувань учасників ринку, зниженню девальваційних та інфляційних очікувань та матиме стабілізуючий характер.

Приймаючи до уваги факт того, що Україна є сировинною державою (кореляція ВВП країни з сировинними індексами ≈0,95) з хронічним відтоком капіталу, є гостра необхідність в розвитку контрциклічної до сировинного циклу економіки. У випадку стимулювання збільшення чисельності та темпів розвитку підприємництва буде проходити синергетичний ефект збільшення рівня переробки сировини, експорт продукції разом з нарощенням його обсягів залишиться, але експорт сировини трансформується в експорт готової продукції.

Необхідним є проведення заходів стимулювання збільшення різноманітності економіки і глибину переробки сировини, таким чином, Україні потрібно нарощувати експорт у першу чергу готової продукції, а не сировини. Потрібно стимулювати збільшення експорту, але не стільки за рахунок недооцінки гривні, скільки за рахунок інших інструментів.

Основним джерелом кредитних ресурсів при правильній монетарній і валютній політиці можуть стати кошти підприємств і населення, які на сьогодні знаходяться поза межами країни і поза банками всередині країни. Причинами алокації грошових ресурсів поза межами банківської системи є наслідками її недосконалої роботи. Саме через низьку довіру до банків, дій регулятора та політики держави направленої на підтримання фінансового сектору виникає відтік капіталу з економіки та набуває масштабів процес тінізації економіки. За рахунок мобілізації коштів населення можливо в значному обсязі задовільнити потребу держави в грошових ресурсах. Так, за офіційними даними НБУ щодо чистої інвестиційної позиції країни та експертними оцінками сума коштів поза банківської системи складає понад 100 млрд дол. США, що в 8 разів більше суми отриманої Україною від МВФ позики (які за даними Міністерства фінансів становили 12 млрд дол. США станом на початок 2018 р.).

Другим джерелом стимулювання кредитування реального сектору, як зазначалося вище, є структурне рефінансування Національним банком тих банків, які кредитуватимуть реальний сектор виробництва у пріоритетних напрямах, згідно з механізмами, запропонованими у структурі реформування політики НБУ щодо монетарного і валютного регулювання.

Для реалізації такої стратегії необхідно вирішити проблему накопичення токсичних активів банківською системою, провести реструктуризацію валютних кредитів та забезпечити

захист прав кредиторів. Так, для активізації банківського кредитування необхідно вжити ряд заходів законодавчо-нормативного характеру, спрямованих на забезпечення належного правового врегулювання та впорядкування відносин власності, заставних відносин, посилення захисту прав кредиторів.

Одна з головних причин, яка стримує кредитування, — практична відсутність захисту прав кредиторів (у парламенті залишаються не розглянутими низка законопроектів). Ряд позичальників, майнових та солідарних поручителів активно використовують прогалини у законодавстві, корумпують судову систему для реалізації схем уникнення погашення кредитів. Найбільш поширеними схемами є визнання недійсними кредитних угод, договорів застави та забезпечення зобов'язань, махінації із заставним майном (втрата, пошкодження, перереєстрація, переведення на інші адреси, відчуження, зняття заборон та обтяжень), ініціація банкрутства, затягування судового провадження та інше. Саме тому необхідно посилити захист прав суб'єктів кредитних відносин через законодавче закріплення норм, які запроваджують мораторій на будь-яке судове оскарження факту отримання кредиту та статусу заставного майна. Питання створення системи забезпечення прав кредиторів також знаходиться в площині реформування судової системи, в тому числі системи примусового виконання рішень судів та банкрутства.

Прозорість та відкритість процесу реалізації заставного та власного майна боржників банків може забезпечити створення системи загальнодержавного ринку (торгів) на базі єдиної електронної бази даних щодо видів заставленого майна, яке реалізуються з метою звернення стягнення для виконання зобов'язань за кредитними угодами. Наявність такої бази даних та широкий доступ суб'єктів ринку до її ресурсів суттєво спростить для кредиторів процедуру повернення боргів та знизить витрати як кредитора, так і позичальника, що неодмінно позначиться на зменшенні вимог до розміру застави та здешевленні вартості кредиту для позичальника.

Для стимулювання кредитної активності комерційних банків окремо доцільно вжити ряд заходів:

— запровадити податкові преференції для банків, що надають кредити певним групам виробничих підприємств та малому бізнесу;

— розробити механізм зниження ставок рефінансування для комерційних банків що надають кредити в пріоритетні галузі економіки;

— розгорнути широку інформаційну кампанію з підтримки як національного виробника, так і банків, які його кредитують;

— розробити програми кредитування пріоритетних напрямів розвитку наук та освіти з метою забезпечення наявності кваліфікованого персоналу та створення інтелектуального потенціалу для розвитку визначених галузей;

— підняти питання можливості створення консорціумного кредитування направленого на підтримку міжнародних інвесторів разом з банками країн резидентами яких є інвестори.

Наступним етапом буде поступове послаблення валютних обмежень з одночасним стимулюванням припливу валютних коштів експортерів в країну (зокрема через відшкодування ПДВ) для стійкої стабілізації валютного ринку. Реформа валютного ринку повинна завершитися повним скасуванням будь-яких обмежень для юридичних осіб та громадян України щодо валютних операцій за кордон.

ВИСНОВКИ

Впровадження наведених рекомендацій для банку забезпечить максимальну гнучкість наявних активних та пасивних портфелів банку, знизить ризик втрати фінансової стійкості під час волатильності ринку. Поряд з цим, впровадження наданих рекомендацій має бути однією з пріоритетних цілей діяльності кожного банку що має на меті забезпечення стабільного функціонування в будь-який період. Впровадження цих заходів, їх реалізація неможлива без наявності ефективної системи ризик — менеджменту та контролінгу, чіткої стратегії діяльності та стимулюванням менеджменту процесів укріплення фінансової стійкості.

Всі описані вище рекомендації щодо стабілізації ринку можуть бути ініційовані та втілені національними регуляторами ринку за підтримкою міжнародних в тому числі — світових організацій, радників, донорів.

Такі дії забезпечать зменшення волатильності ринків за рахунок розвитку та зміцнення тих самих ринків. Зроблять дії регулятора прозорими, виверженими, відкритими та направленими на зміцнення національної валюти, подолання дефіциту бюджету, знизить рівень корупції та махінацій у фінансовій сфері. Крім цього, на нашу думку, основним із елементів стабільної роботи банків стане — зміцнення довіри до фінансової системи, зокрема — банків, на основі активних дій регулятора та високому рівню встановлених пріоритетів щодо розвитку та зміцнення фінансової стійкості банків та інших учасників фінансового ринку.

Необхідно зауважити, що будь-які дії можуть бути ефективними тільки у випадку наявності необхідності їх запровадження. З метою ідентифікації потреб ринку повинна бути запровадження ефективна система діагностики його учасників. Враховуючи реалії національного ринку банківських послуг, саме запровадження системи оцінки фінансової стійкості на основі варіативного нормативного значення призведе до чіткого розуміння стану ринку та його учасників. Все це в комплексі є підгрунтям та фундаментом запровадження як процесів реформування та трансформації, так і для локальних дій регулятора.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України (2018). "Статистичні показники банківської системи України", [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593;

2. Гарбар Є.С. "Фінансова стійкість банків в умовах волатильності ринків" / Є.С. Гарбар // Вісник КНТЕУ. — 2018. — № 2. — С. 47—55.

3. Закон України "Про Національний банк України" № 679-XIУ від 20.05.1999 року (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14

4. Буковинський С.А., Унковська Т.Є., Джоус М.О. До питання розробки стратегії монетарної політики Національного банку України / С.А. Буковинський, Т.Є. Унковська, М.О. Джоус // Науковий журнал "Економіка України". — 2015. — № 8 (645). — С. 4—30.

5. Офіційний сайт Національного банку України. Постанова Правління Національного банку України "Про основні засади грошово — кредитної політики на 2016—2020 роки" № 541 від 18.08.2015 року [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=28745297

6. Офіційне інтернет — представництво Національного банку України. Дорожня карта з переходу до інфляційного таргетування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=-02876527EDEDB814A3DF4DC3D1592DEB?art_id=-28745301&showTitle=true

7. Диба Л.М. Активізація банківського кредитування малого і середнього бізнесу в системі заходів по подоланню фінансово-економічної кризи / Л.М. Диба // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://oaji.net/articles/2016/1900-1469363696.pdf

8. Унковська Т.Є. Як врятувати національну валюту / Т.Є. Унковська // Дзеркало тижня. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/kak_-spasti_nacionalnuyu_valyutu__.html

9. Буковинський С.А., Унковська Т.Є. До питання оптимізації стратегії монетарної політики Національного банку України / С.А. Буковинський, Т.Є. Унковська // Економічна теорія. — 2014. — № 2. — С. 70—85.

References:

1. The official site of National bank of Ukraine (2018), "Statistical indicators", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_-id=34661442&cat_id=34798593 (Accessed 25 July 2018).

2. Harbar, E.S. (2018), "Financial stability of banks in high market volatility", Visnik KNTEU, vol. 2, pp. 47—55.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About National bank of Uraine", available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (Accessed 04 June 2018).

4. Bukovinsky, S.A. Unkovska, T.E. and Jous, M.O. "Issue of developing a monetary policy strategy of the National Bank of Ukraine", Economica Ukraini, vol. 8 (645), pp. 4—30.

5. The official site of National bank of Ukraine (2018), "Basic Principles of Monetary Policy for 2016—2020", available at: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=28745297 (Accessed 25 June 2018).

6. The official site of National bank of Ukraine (2018), "Roadmap for switching to inflation targeting", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;-jsessionid=02876527EDEDB814A3DF4DC3-D1592DEB?art_id=28745301&showTitle=true (Accessed 23 July 2018).

7. Diba, L.M. (2016), "Activation of bank lending to small and medium-sized businesses in the system of measures to overcome the financial — economic crisis", Open academic journal index, [Online], available at: http://oaji.net/articles/2016/1900-1469363696.pdf (Accessed 4 May 2018)

8. Unkovska, T.E. (2015), "How to save national currency", Dzerkalo tizdnya, [Online], available at: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/kak_-spasti_nacionalnuyu_valyutu__.html (Accessed 4 May 2018).

9. Bukovinsky, S.A. (2014), "The question of monetary policy strategy optimization of the National Bank of Ukraine", Economichna teoriya, vol. 2, pp. 70—85.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2018 р.